

SUNAY AKIN

Kırdığımız Oyuncaklar

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

28 baskı

TÜRK EDEBİYATI

SUNAY AKIN
KIRDIĞIMIZ OYUNCAKLAR

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2009
Sertifika No: 11213

EDİTÖR
RÜKEN KIZILER

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NECATİ BALBAY

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I.-23. BASIMLAR ÇINAR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI'NDA
I. BASKI: OCAK 2010, İSTANBUL (24. BASKI)
V. BASKI: KASIM 2011, İSTANBUL (28. BASKI)

ISBN 978-9944-88-758-8

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme hiçbir yolla yayınevinden izin alınmadan
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

kırdığımız oyuncaklar

SUNAY AKIN

İÇİNDEKİLER

Haydi Kurşun Askerim Savaşa!..	1
Züleyha'nın Elindeki Oyuncak	7
Kar Altında Denizaltı!..	11
Yüzer... Dalar... Çıkar!	15
Suda Silinen Dudak İzi	21
Deniz Aldı Oyuncağımı	27
Ege Vapurunun Salıncağı...	31
Ada'ya Gittim, Memnun Ayrıldım!..	35
Kızım İlgin ve Nâzım Hikmet	39
Bu Gemi Nâzım'a Gitmez!..	43
Kurulmamış Zembereği...	49
Hilafetin Taşbebeği	53
Mezar Taşındaki Oyuncak	57
Aferin Sana Alican!..	61
Humbaradan Kumbaraya	65
Bir de Süslü Bebekler Getir	69
Kız Kulesi'nde Turna Kuşu	73
Geçen Yılki Bez Bebek!..	77
Oyuncaklara Kıymayın Efendiler!..	83
Ölüm Mektuplarında Oyuncak	87
Trenler Hiç Üzülmesin	91
Gardaki Yaşlı Oyuncakçı	97
Çanakkale'de Bir Tiyatrocu	103

Cebinde Milyonluk Zıpızları...	107
Affan Efendi Unutulmadı!..	111
Oyuncak İtfaiye Arabasının Hüznü	115
Oyuncak Asker Olmasa	119
Anne Frank Üşüyor	123
Bütün İyi Oyuncaklar Kırılır	131
Yavrunuza Mutluluk	135
Saray'da Oyuncak İzi	139
Beyaz Adamcılık Oyunu	143
Oyuncaktan Bilime!..	149
Tahta Atın Süvarisi	153
Şiirimizde Tahta At	159
Hüzünlerde Saklambaç Oynadım	163
Rıfat Ilgaz ve 2 Temmuz!..	167
Topacın İpi Vardır; Ama...	171
Oyuncakçı Akgün Baba!	175
Osman Hamdi'nin Torunları!..	179

Prof. Dr. Müjdat Başaran'ın anısına...

Haydi Kurşun Askerim, Savaşa!..

1841 yılının bir bahar gününde “Ramses” adlı gemi, Ege Denizi’nden giriş yapar, Çanakkale Boğazı’na... Geminin güvertesinde, sabahın ilk ışıklarının aydınlattığı manzarayı hayranlıkla izleyen bir yolcu, günümüzde birçok insanın Kız Kulesi’nde yaşandığını sandığı bir aşkı anımsar: “Leander kendisini sevgili Hero’dan ayıran, iki kentin arasındaki bu boğazı fırtınalı havada yüzerek geçiyordu. Fırtınada aşkın ışığıyla yanan lamba söner, fırtınada yanan kalpler buzlara döner.”

Otuz altı yaşındaki bu yolcu, İngiliz şair Lord Byron’un, kendisinden otuz yıl önce Çanakkale’ye geldiğini ve efsaneyi gerçekleştirmek için Leander gibi Boğaz’ı yüzerek geçtiğini de bilmektedir.

Genç adamın gözüne, gemi Çanakkale Limanı’na doğru yanaşırken kıyıdaki askerler takılır: “Kentin kalesinde yan yana dizilen toplar bizi selamlamıyor. Avrupai uniformaları ve başlarında kırmızı fesleriyle askerler kalenin mazgallarından, topların arasından bakıyorlar.”

Gemide, bir Türk’le şiir üzerine sohbet eden yolcu, yetmiş dört yıl sonra, yani 1915’te Çanakkale’ye gelmiş olsaydı, üniformalarını anlatacağı askerlerin sayısı da artardı!

Birinci Dünya Savaşı'nı sevimli kılmaya çalışan bir kartpostal.

Çanakkale Savaşı'nın ilk haftalarında, hiç de bilinmeyen bir tutuklama olayı yaşanır İstanbul'da. Polisler, İstiklâl Caddesi'nde Avrupa'dan getirilen malların bulunduğu bir mağazayı basarak, satılmakta olan bir eşyanın tümüne Fransız yapımı oldukları gerekçesiyle el koyarlar. Tutuklanan, kurşun askerlerdir!

Şüphesiz ki, bu yasağın nedeni, çocukları savaşmak duygusundan uzak tutmak değildir; çünkü o yıllarda, Birinci Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı Devleti ve müttefiği olduğu ülke askerlerinin üniforma giymiş çocuklarla temsil edildiği kartpostallar satılmaktadır. Bu kartpostalda, Türk askerini temsil eden çocuk, bir eliyle bayrak diğer eliyle de ucuna ip bağlı olan oyuncak bir savaş topu tutmaktadır. Başında da, 1841'de Çanakkale'ye gelen genç adamın anlattığı gibi bir kırmızı fes vardır.

Çanakkale Savaşı'nı kurşun askerlerle anlatırken, bir şiir okuyalım Oktay Rifat'tan:

*Uçaklar gelecekmiş
Korkum yok benim
Kâğıt gemilerim
Kurşun askerlerim hazır
Hem bunlar bozulursa
Babam yenilerini alır.*

Kâğıt gemi ve kurşun asker! Acaba diyorum, Oktay Rifat bu dizeleri yazarken, çocukluğunda masallarını okuduğu Hans Christian Andersen'in etkisinde kalmış olabilir mi?.. Unuttunuz mu, Danimarkalı ünlü yazarın, içine konuldukları kutunun kapağı açıldığında duydukları ilk söz bir çocuğun, "Kurşun askerler!" diye sevinç çığlığı olan, eski bir kaşık takımından dökülme yirmi beş kurşun askerin öyküsünü? Çocuk, askerleri masaya dizerken bir tanesinin tek bacaklı olduğunu fark eder. Kalıba en son dökülen bu asker, kurşun yetmediği için tek bacaklı gelir dünyaya.

Masanın üstündeki karton şatonun içinde, tek ayağı üstünde dans eden balerin takılır kurşun askerin gözüne. Birden mutlu olur bizimki. Neden olmasın ki, o güzel kız da kendisi gibi tek ayaklıdır!

Gece el ayak çekildiğinde tüm oyuncaklar neşe içinde oynamaya başlarlar. Saat on ikiyi vurunca da, bir kutunun içindeki yaylı kukla fırlayıverir dışarı. Tek bacaklı kurşun askeri, "Sana ait olmayan şeylere göz koyma!" diye uyarıran kötü ruhlu kukla, kurşun askerin aldırmaazlığı karşısında savurur tehdidini: "Sabahı bekle, görürsün gününü."

Sabah olunca uyanan çocuk, kurşun askeri pencerenin kenarına koyar. İşte o an, kurşun asker, kuvvetlice esen rüzgâr tarafından sokağa düşürülür. İki taşın arasına tepe üstü sıkışmış bir şekilde, başına gelenin kötü ruhlu kuklanın işi olduğunu düşünür, yağmur altında ıslanırken.

Sokak çocukları buldukları kurşun askeri kâğıt bir geminin içine koyup, yolun kıyısında akmakta olan yağmur suyuna bırakırlar. Zavallı tek bacaklı kurşun asker, dimdik durduğu kâğıt geminin içinde bir yeraltı borusuna girer. Farelere karşı korkusuzca savaştıktan sonra denize ulaşır. Ne var ki, kâğıt gemisi iyice yıprandığından sulara gömülmekten kurtulamaz.

Bir süre, yutulduğu balığın midesinde bekler. Gün ışığına kavuştuğunda balığın karnını bıçakla kesen kadın gibi şaşkındır! Armağan olarak getirildiği çocuğun evine geri dönmüştür. Sıcak yuvasındadır yeniden. Daha da önemlisi, tek ayaklı balerine kavuşmuştur. Sevgilisiyle bakışırken, çocuk birden eline alır ve ateşe atar kurşun askeri. Erirken bile dimdik ayakta durmakta ve gözlerini kendisi gibi tek bacaklı olan balerinden ayırmamaktadır... Kapı açılır aniden ve rüzgâr balerini de atar ateşe. Ertesi sabah sobayı temizleyen hizmetçi, kurşundan yapılmış küçük bir kalp bulur küllerin arasında!..

Andersen'in öyküsünü anımsatmamın nedeni, Çanak-kale Savaşı'na katılan kurşun askerdir!.. Her yağmur sonrası, savaşan askerlerin gömülü eşyaları çıkar toprak üstüne. Kül tablası, cımbız, cep aynası, tırnak makası, çakı gibi eşyaların bir kısmı Eceabat'taki "Çamburnu İdare ve Tanıtım Merkezi Müzesi"nde sergilenmektedir. Söz konusu eşyalar arasında bir de "Heykelcik" vardır. Bu adı taşıyor olsa da, savaş alanında bulunan o yıllarda yapılan bir kurşun askerdir!

Kimin cebindeydi kurşun asker?.. Kendisini, Andersen'in öyküsündeki askere benzeten bir Fransız'ın mı? Öyle ya, o da kâğıt gemiye bindirilmiş tek bacaklı kurşun asker gibi bir bilinmeze doğru sürükleniyordu. Siperlerin içi de fare kaynıyordu üstelik!..

Yoksa, savaşı giden babasının cebine bir çocuk mu koymuştu kurşun askeri? Küçük yüreğiyle uğur getireceğine mi inanmıştı... Masaldaki asker geri dönmüyor muydu evine?

Belki de bir aşkın simgesidir kurşun asker? Masalın sonu gibi kavuşmayı, kalplerinin bir olmasını umut eden bir sevgili vermiştir onu, ateşe giden nişanlısına?

Bu soruların yanıtını bilemeyiz elbette. Tıpkı otuz altı yaşındaki Hans Christian Andersen'in, gemiyle, 1841 yılında Çanakkale Boğazı'ndan geçerken, yazdığı öyküden etkilenen bir askerin, yetmiş dört yıl sonra, bıraktığı topraklara savaşmak üzere cebinde kurşun askerle geleceğini bilemeyeceği gibi!..

Züleyha'nın Elindeki Oyuncak

Yoksul olsa da, bir yığın oyuncak yapardı babası, Hans Christian Andersen'e. Ayakkabı tamircisi olan babasının hünerli ellerinden çıkan bez kuklalar ve onları oynattığı sahne, Danimarkalı ünlü yazarın çocukluğunda en çok sevdiği oyuncaklar olur.

Andersen, kendisini 1841 yılında İstanbul'a taşıyan geminin küpeştesinde "Züleyha" adlı altı yaşındaki bir kız çocuğuyla ahbaplık kurmayı başarır. Evet, bu bir başarıdır; çünkü Türk çocukları yabancılarla muhatap olmamaları konusunda sıkı tembihlidirler. Ama Andersen, dizlerine bile oturtur Züleyha'yı. Bu dostluğun başlangıcı ise bir oyuncaktır: "Bana oynucağını gösterdi, her iki kulağının arkasında minicik birer kuş bulunan at biçimindeki bir su testisiydi bu; Türkçe konuşabilsem hemen bu oynucağadair bir masal uydurup anlatırdım ona."

1800'lü yıllardan sonra, birçok şair, yazar, ressam ve müzisyenin Avrupa'dan İstanbul'a gelişi hız kazanır. Bunun nedeni, buharlı gemilerin ortaya çıkışıdır. Ne gariptir ki, 1828 yılında satın aldığımız ilk buharlı gemi, Andersen gibi bir masalcı olan Jonathan Swift'in adını taşıyordu. İstanbul halkı buharlı olmasından dolayı "Buğ Gemisi" demiş olsa da, "Swift" in adı "Sürat" olarak değiştirilir. İngiliz yapımı gemide tam da masallara konu olacak bir olay

yaşanır: Dönemin padişahı II. Mahmut, Tekirdağ gezisinden dönerken Iodosu yakalanır. Swift'in arkasına bağlı olan saltanat kayığı dalgalara karşı koyamaz ve batar. Böylelikle, padişahın elmaslarla süslü şemsiyesi de Marmara'nın dibinde, *Güiver'in Seyahatleri*'ni okumuş bir dalgıç tarafından bulunulmayı beklemeye koyulur!

Buharlı gemilerle ülkemize gelen gezginlerden Andersen dışında, hiçbirisinin yazdığı yazılarda bir oyuncaktan bahsedildiğini okuyamayız. İstanbul'un sokak köpekleri, Galata Kulesi'nden Uludağ'ın görülüp görülmediği, Kapalıçarşı, Boğaz köyleri, Karacaahmet Mezarlığı gibi birçok konuda, en ufak ayrıntıyı içeren yazılarda bir oyuncak tebessüm etmez, nedense!.. Ne Eyüp oyuncaklarına rastlanılır, ne de sokaklarda çocuklara oyuncak satmak üzere gezinen bir seyyar satıcının elindeki kaynana zırlıtısının sesi duyulur.

Andersen'in, Züleyha'nın elinde gördüğü bir Eyüp oyuncuğı olmalı; kulaklarının arkasında birer minik kuş bulunan at biçimindeki bir su testisi!.. Dizlerine oturduğu yabancının, çocuklar için en güzel masalları kaleme alan bir yazar olduğunu bilmeyen Züleyha şaşırtıcı bir davranışta bulunur: "Çanakkale Boğazı'ndan Marmara Denizi'ne doğru girerken, Asya'nın kızı bir öpücük verdi bana..."

Bu masum öpücük, hayal dünyasını harekete geçirir Andersen'in... Ve başlar, içinde Züleyha ve elindeki oyuncak olan bir "Bin Bir Gece" masalı düşlemeye: "Eğer şimdi, kulaklarının arkasındaki minicik kuşlar olan at canlanırsa, gerçek bir at kadar büyüse, beni ve Züleyha'yı sırtına alıp, Marmara'yı aşarsa, mersinlerin arasında toprağa ayak basar basmaz da Züleyha kara gözleri güneş gibi parlayan genç ve güzel bir bakireye dönüşse, inanın hiç şaşırmazdım! Yazık ki, ne at biçimli su testisi canlandı, ne de bir yerlere uçtuk."

1880 yılının 16 Ağustos'unda, Hollandalı tüccar Jan Van Mitten ve uşağı Bruno, İstanbul'un Tophane Meydanı'nda gezinmektedir. Saati de söyleyelim, tamı tamına 18:00!.. Birden, Keraban Ağa çıkar iki Hollandalının karşısına. O da kim mi? Jan Van Mitten'in arkadaşı olan, yirmi yıldan beri alışveriş yaptığı bir Osmanlı tüccarı. Bu arada, Hollandalı tüccar Osmanlıca konuşabilmektedir!

Keraban Ağa, iftar yemeği için Üsküdar'daki evine davet eder misafirlerini. Evet, aylardan Ramazan'dır. Keraban Ağa, her akşam bindiği kayığa adım atacakken, bora-zanlar öter, trampetler çalınır!.. Üniformalı bir adam, elinde tuttuğu kâğıdı başlar yüksek sesle okumaya: "Zaptiye Reisi Müşür'ün emriyle, bugünden itibaren ister kayıkla olsun ister yelkenli veya buharlı teknelerle olsun, İstanbul yönünden Üsküdar'a, Üsküdar'dan İstanbul'a geçmek için Boğaz'ı geçen araçlı araçsız herkes on para ödemeye mecburdur. Bu emre uymayanlar para ve hapis cezasına çarptırılacaklardır."

Boğaz geçme vergisine çok sinirlenen Keraban Ağa, emire uymamak için bulduğu çözümü öfkeyle bağırır: "Türkiye'den çıkıp Kırım'ı geçeceğim, Kafkasya'yı aşacağım, Anadolu'ya ayak basacağım ve Üsküdar'a ulaşacağım, hem de sizin haksız verginiz için tek bir para bile vermeden!"

Misafirleriyle birlikte yola koyulan Keraban Ağa, maceralı bir yolculuktan sonra Üsküdar'daki evine ulaşmayı başarır. Avrupa yakasına yine para vermeden geçmek için de zekice bir yöntem bulur: Keraban Ağa'nın karşıya nasıl geçeceğini merak eden arkadaşları, Tophane Meydanı'nda beklerken, gözlerine inanamazlar!.. Boğaz'a gerili ip üstünde bir cambaz yürümekte ve sürdüğü el arabasının içinde Keraban Ağa oturmaktadır!

“Yahu Sunay Akın, başlangıçta yıl, gün hatta saat bile verdin; ama bu yazdığın bize masal gibi geldi,” diyebilirsiniz. Ben de size, “Haklısınız!” derim. Gerçekten de bir masaldır “İnatçı Keraban Ağa”nın başına gelenler. Bu kitabı yazanın kim olduğunu öğrenmek için, Salâh Birsâl’e kulak verelim: “Benim çocukluğumda Jules Verne’in kitapları vardı. Onları okurdum.”

Jules Verne’i çoğu insan tanımıyor İstanbul’da. Tanıyanların çoğu da İstanbul’da başlayıp, tüm Karadeniz kıyısını gezen ve yine İstanbul’da biten masalını bilmezler. 2000 yılının 16 Ağustos günü, Bakırköy’de bir parka “Jules Verne” adının verilmesinin nedeni, ünlü yazarın İstanbul için yazdığı masal değil, 17 Ağustos 1999 depremidir! Nantes kenti belediyesi Gölcük’te bir okulun yapımına destek olunca, şükran borcu olarak Fransa’nın bu kentinde doğan Jules Verne’in adı Bakırköy’deki bir parka konur. Ermeni soykırım yasasının Fransa parlamentosundan geçişiyle de, “Milliyetçi”lerin baskısı sonucu yazarın büstü de, adını taşıyan tabela da sökülür yerinden.

Yooo!.. Bu yazdıklarım gerçek ne yazık ki! “Hırsını Jules Verne’den çıkarmaya çalışanlar kuduz aşısı olsunlar,” diyeceğim; ama onu bulan Pastör de Fransız!

Kar Altında Denizaltı!..

Kış, beyaz bir oyuncaktır çocukların ellerinde. Karın yağmadığı, saçakların buzdan dişlerini takmadığı bir kış mevsimi, oyuncaksız bir çocuk odasından farksızdır. Bu yüzden olsa gerek, fotoğraf albümündeki çocukluk fotoğraflarımıza bakar gibi dalar gideriz kar kürelerine.

İstanbul'da Bir Zürafa adlı kitabımın kapağı için bir kar küresi düşünmüştüm; başını kaldırmış, kar serpintisini şaşkınlıkla seyreden bir zürafa ve arkasında İstanbul'un silüetinin görüldüğü bir kar küresi. Sahi, içinde İstanbul'un olduğu bir kar küresi neden yapılmaz?

İstanbul'un beyaz şalını omuzlarına aldığı günlerde, sokaklarda, bahçelerde en çok oynanan oyun kartopudur; ama 1935 yılında kartopu oynayan çocuklardan şikâyetçi olanların sayısı öylesine artar ki, 17 Şubat gününde, soğumasın diye sıcak bir ekmeğin sarıldığı *Vakit* gazetesinden, kentte bu oyunun yasaklandığını öğreniriz: "Belediye, talimnamesine mugayir olan bu hareketin kati suretle önüne geçilmesini alakadarlara bildirmiştir. Bundan sonra, kartopu atanlar hakkında hemen polisçe zabıt yapılacak ve küçüklerin de velileri tahkik edilerek para cezası alınacaktır."

Pencerenin önüne oturmuş, kar yağışını seyrederken hiç tanımadığı yoksul insanları düşünüp, üşümeyen var mıdır? Beyaz renk her ne kadar teslimiyet anlamına gelse

de, kar unutulmuşluğa, umarsızlığa açılan bir isyan bayrağıdır. Bu yüzden ben de, bir kar öyküsü olarak, kimsenin anımsamadığı bir kitabın ilk satırlarını okumaya davet ediyorum sizleri: “Hatırlar mısın karın lapa lapa yağdığı günleri?.. Bahçekapı durağını hatırlar mısın? Sonra Yağcılar Sokağı... Sabah sabah temizliği yapan takunyalı, belleğinde yağ fiçilerinin meşinleştirdiği peştemallariyle tombul yağcı çıraqlarını... Ya elmacikkemikleri morarmış küçücük simitçi, şimdi kim bilir hangi sanatoryumdadır? Bilinmez.”

Yalnızca kar altında simit satan çocuğa ne olduğu değil, bu satırların yazarının adı da bilinmez!.. *Bahçekapı Durağı* adlı kitap, İstanbul’un tramvaylı günlerinde yaşanan karşılıksız bir aşkın öyküsüdür. Yazar, kendisine ilgi göstermeyen, o yılların ünlü voleybolcusu ve gözü yükseklerde olan genç kıza seslendiği kitabında, otomobil hakkında şunları söylüyor: “Henüz hiçbir otomobil fabrikası, silindirlerin içine aile saadetini getirecek iyi hisleri koyamıyor. Öyle ise, lüks bir demir parçasına bu rağbet niye? İşte, yıllar yılıdır aklımın almadığı alçaklık bu ya.”

Abidin Behpur Tapaner’dir yazarın adı... *Hürriyet* gazetesinde foto muhabirliği yapan Tapaner’in cesedi, 25 Ocak 1963 tarihinde bir otomobilin içinde bulunur. Yirmi beş yaşındaki genç gazeteci, iki arkadaşıyla birlikte gider ölüme. Trafik kazası mı?.. Hayır; geride bıraktığı tek kitabına kar yağışını anlatarak başlayan Abidin Behpur Tapaner, donarak ölür!.. Silindirlerinin içine “*aile saadeti*”nin konamadığı ve kar taneciklerinin kefen gibi örttüğü bir otomobil tabut olur, bu güzel yüreğe. Hem de uzaklarda, Anadolu’nun doğusunda, ıssız bir yolda değil, İstanbul’a sobanın yanına sokulan bir kedi kadar yakın olan Çatalca’da!..

Bir otomobilin çaresizlik içinde gömüldüğü kar üstünde kayan bir kızaktan duyulan neşeli çocuk seslerinden daha garip ne olabilir?.. Sallanan tahta atları olmasa da,

kızakları vardır Doğulu çocukların. O kızaklardan biri Cemal Süreya'nın "Kars adlı" şiirinde çıkar karşımıza:

*Sen küçüğüm sımsıcak
Ne derler ona -bu kızakta
Boyuna türküler yakıyorsun ya
Sanki her türküden sonra
Hohlasan gök buğulanacak*

Sakin ola ki, adına aldanıp Kars'ta yazıldığını sanmanın şiirin. Cemal Süreya, bu şiiri 1961 yılında gittiği Paris'te kaleme alır. Üstelik, Kars'ı da hiç görmemiştir!.. Paris dönüşünde müfettiş olarak Anadolu'nun bir kentine gönderilir Cemal Süreya. Şairin, başına satın aldığı yeni bir fötr şapka koyarak yola çıktığı kentin adı, Paris'te yazdığı şiirin adıdır!

Paris'e giden Kadir Raşit Paşa, oralarda bir şiir yazdı mı, bilinmez; ama İspanya sınırına yakın bir yerde bulunan bir Fransız köyünü öylesine çok sever ki, Soyadı Kanunu çıktığında, o köyün adını alır soyadı olarak. Çocuk doktoru Kadir Raşit Paşa'nın yeğeni Melih Cevdet de, o köyün adını şiir kitaplarının kapağına taşır: "Anday."

Melih Cevdet Anday'ın "Rüya" şiirinde kar yağar "incecikten":

*Bir rüya gördüm gündüz uykusunda
İncecikten bir kar yağıyordu
Sabahat'im hasta yatağında doğrulmuş
Bir aydınlığa bakıyordu.
İncecikten bir kar yağıyordu
Bahriyeli ağabeyimi düşünüp
Erzincan'da annem ağlıyordu.*

Kar yağıyordu.

1941 yılının 23 Haziran gecesi, saat 22:30'da, "Refah" adlı yük gemisi, Mersin Limanı'ndan ayrıldıktan beş saat sonra kimliği belirsiz bir denizaltı tarafından torpillenerek batırılır. Akdeniz'in mezar olduğu 167 yolcu arasında, İngiltere'ye sipariş edilen "Oruçreis", "Burakreis", "Muratreis" ve "Uluç Alireis" adlı dört denizaltıyı teslim almaya giden subay, astsubay ve erler de vardır. Fransa'daki küçük bir köyün adı ülkemizde yalnızca Melih Cevdet'in kitap kapaklarında değil, bu saldırı sonrasında ölenler listesinde de okunur: "Nejat Anday."

Melih Cevdet Anday'dan yedi yaş büyük olan "Bahriyeli" ağabeyi, eğer yaşasaydı, "Uluç Alireis" adlı denizaltının komutanı olarak çıkacaktı annesinin karşısına. İngilizlerden üç denizaltıyı alırız sonradan; ama Uluç Alireis'i İkinci Dünya Savaşı'nda kullanmak istediklerini söyleyerek vermezler. 18 Nisan 1943'te bir Alman denizaltısı tarafından Afrika'nın batı kıyıları açıklarında batırılan Uluç Alireis, kendisini iki yıldır denizin dibinde bekleyen ilk kaptanına kavuşmuş olur.

2002'nin aralık ayında İstanbul'a kar yağdığında, Haliç'teki Rahmi Koç Sanayi Müzesi'nde olmanın ayrıcalığını yaşamak için yola koyuldum... Özellikle gitmiştim müzeye; kıyıya bağlı denizaltının adı, 1972'de donanmamıza katılan ve üstüne "incecikten" kar yağan Uluç Alireis'tir.

Yüzer... Dalar... Çıkar!

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, yeni bir oyuncak görürüz çocukların ellerinde. Bu oyuncak, ilk kez Birinci Dünya Savaşı'nda gemilerin korkulu rüyası olmaya başlayan denizaltıdır. 1930'da, Sutcliffe Pressing şirketi tarafından üretilen "Undawunda" adlı oyuncak denizaltı kısa sürede gözdesi olur erkek çocukların. Geç de olsa, Jules Verne'in *Denizaltında 20 Bin Fersah* adlı romanı anımsanarak oyuncağın adı "Nautilus" olarak değiştirilir.

Türkiye'de ise, ilk oyuncak denizaltı "Jet Model" tarafından yapılır. Çocukların el becerilerini geliştirmek amacıyla üretilen modellerden biri olan oyuncağa "Dumlupınar" adı verilir.

İstanbul'da, Söğütlüçeşme Tren İstasyonu'na bakan bir sokakta bulunan 5 numaralı apartmanın kapı zillerine baktığımızda, 5 No'lu dairenin ziline "Hüseyin İnkaya" adını okuruz. İşaretparmağımla bu zilin butonuna dokunduğumda, 4 Nisan 1953 günü, Çanakkale Boğazı'nın Nara Burnu önlerinde, çarpışmamak için manevralar yapan Dumlupınar'daki düdüğü sesleri gelir kulağıma!.. Çünkü Hüseyin İnkaya, "Naboland" adlı İsveç bandıralı geminin ezip geçtiği Dumlupınar'dan kurtulmayı başaran beş denizcimizden biridir.

10 Ekim 1944'te, "Blower" adlı denizaltı, Amerika donanmasına hizmet etmesi için denize indirilir. Adını bir balıktan alan denizaltı, hiçbir gemi batıramaz İkinci Dünya Savaşı'nda. Blower'ı, 19 Aralık 1950 günü, Dolmabahçe önünde demirleyen Yavuz zırhlısı top atışlarıyla karşılar. Yalnız değildir Blower, "Bumper" adlı denizaltıyla birlikte gelmişlerdir İstanbul'a. Amerika Birleşik Devletleri'nin Marshall yardımı kapsamında Türkiye'ye verdiği denizaltılardan Bumper'e "Çanakkale", Blower'a "Dumlupınar" adı konulur. Ne gariptir ki; Dumlupınar, Türk donanmasına birlikte katıldığı Bumper'e ad olan yerde, Çanakkale'de, denizcilik tarihinin en trajik sonlarından birini yaşayacaktır.

Tören esnasında, Dumlupınar'ın gövdesinde esas duruşta duran denizcilerden biri de, Hüseyin İnkhaya'dır. İnkhaya, denizaltıyı Amerika'dan getiren mürettebat arasındadır. Genç astsubay, Amerika'dan dönerken bir de oyuncak getirir oğluna. Dumlupınar'ın Atlas Okyanusu'nu aşarken taşıdığı bu oyuncak, pille çalışan bir kamyonudur!

Kimi evlerdeki sabırsız çocukların, arka sayfadaki fıkrayı okumak için duvar takviminin yaprağını erken kopardığı 1953 yılının 3 Nisan gecesi, Çanakkale Boğazı'na Ege Denizi'nden giriş yapan Dumlupınar'daki denizciler de, bir an önce kavuşmak istemektedirler evlerine. Takvimin 4 Nisan yaprağına yazılı, "doğacak olan çocuklara" konmak üzere önerilen kız ve erkek adları, denizaltıdaki kimi denizcilerin rüyalarına giren çocukların da adlarıdır.

O gece Dumlupınar'daki denizcilerden görevi olmayanlar uykuya dalmak üzeredir. Uykuya dalmakta olan bir insan, ne de çok benzer bir denizaltıya. Dalış sırasında kapakları kapanır denizaltının; uykudan önce de insanın gözkapakları!.. Her ikisi de içinde yüzmektedir bir sessizliğin... Hem dünyada, hem de apayrı bir diyardadırlar; denize dalan denizaltı da, uykuya dalan insan da!

Naboland'ın çiğnediği Dumlupınar, seksen bir denizci-mizle birlikte yaşama kapar gözlerini. Çarpışma esnasında köprü üstünde oldukları için denize düşen beş denizcimizi 10 No'lu gümrük motoru kurtarır. Kazayı haber alıp olay yerine hareket eden motorun çarkçıbaşı Selim Yoludüz'dür ki, bu adı iyi belleyin!.. Neden mi?.. Çünkü, Hüseyin İnkaya'nın adının yazılı olduğu kapı zilinın hemen üstündeki zilde, Selim Yoludüz'ün adı okunur!.. Dumlupınar'ın batışından yıllar sonra Hüseyin İnkaya ve Selim Yoludüz, birbirlerinden habersiz olarak aynı apartmandan daire satın alırlar. Apartmanın giriş kapısındaki zillerde, kaza gecesinde olduğu gibi Hüseyin İnkaya'nın adı altta. Selim Yoludüz'ün adıyla, onun hemen üstünde yer almaktadır!..

Dumlupınar'ın kış torpido dairesinde kurtarılmayı bekleyen 22 insandan biri olan Astsubay Selami Özben, denizaltının batarken sathıta bıraktığı battı şamandırasındaki telefon sayesinde, yukarıdan aldığı bilgileri arkadaşlarına aktarır. Selami Astsubay, kekeme olarak bilinirken, 72 saat sürecek olan yaşamının son anlarında düzgün ve pürüzsüz bir dille konuşur.

Ulvi Erhazar, bir kaza anında denizaltıda beklemeyeceğini, mutlaka kapağı açarak çıkış yapmayı deneyeceğini söyler arkadaşlarına. Denizciler, onun bu kararlı sözlerini defalarca dinlemiş, cesur iddiasına tanık olmuşlardır. Dumlupınar'dan bir insan ulaşır su üstüne... Bu cansız beden, sözünde duran, ciğerleri patlama pahasına denizaltıdan çıkış yapan Ulvi Erhazar'ındır.

Dumlupınar, batışının 50. yıldönümü olan 2003 yılında, televizyon kanallarının “reyting” savaşında çıkar karşımıza!.. 90 metre derinlikteki denizaltıya ilk dalış olarak sunulan haberde, telaşlı bir ses, ilk görüntüyü sunmanın heyecanıyla konuşmaya çalışır. Oysa aynı günlerde Savaş

Karakaş, yıllarca topladığı belgelerle bir belgesel çekme hazırlığındadır. Dumlupınar'ın ilk görüntülerini o yayınlayacak ve bunu yaparken de, denizaltıdan kurtulan denizciler ve de ölen kimi insanların yakınları yanında olacaktır; ama birileri bunu haber alır ve hemen kameraya ip bağlayıp Dumlupınar'a sarkıtırlar!.. Böylelikle, yaşamı kirleten *reyting* kaygısına, Dumlupınar'da huzur içinde yatan denizciler de alet edilmiş olur.

İşin komik yanı, Dumlupınar'dan görüntü almak için İstanbul'dan kalkıp Çanakkale'ye gitmeye hiç gerek olmadığıdır!.. Çünkü Hüseyin İnkaya denize düştüğünde, aydan, güneşten kerteriz almaya yarayan Dumlupınar'a ait saat de boynundadır. Deniz Müzesi'ndeki battı şamandırasının dışında, denizaltıdan geriye kalan tek parça olan Greenwich ayarlı bu saat, Hüseyin İnkaya'nın evindedir.

Aslını ararsanız, bir de dürbün kurtulmuştu Dumlupınar'dan!.. Hüseyin İnkaya, Çanakkale'nin soğuk sularında yaşam kavgası verirken Hasan Yumuk'la karşılaşır, dalgalar arasında... Üsteğmen Yumuk, İnkaya'ya boynundaki dürbünü göstererek, moral vermek amacıyla esprili bir dille şunları söyler:

“Şef, bu dürbün demirbaş... Sen şahitsin, ağırlık veriyor... Atıyorum!”

Dumlupınar'ı ilk gören, ona ulaşmayı başaran dalgıç Kemal Tutan'dır. Onun öyküsünü merak edenler, *İstanbul'da Bir Zürafa* adlı kitabımızı okuyabilirler. Ben, sonradan tanıştığım Kemal Tutan'ın yeğeninden, bu güzel insanın, Dumlupınar'da ölen denizcilerin ailelerine mektup yazdığını ve neler gördüğünü tek tek anlattığını öğrendim! Bir yanda Dumlupınar'a kadar uzanan *reyting* kaygısı, öbür yanda ölenlerin yakınlarına moral vermek için, babalarının, oğullarının, kardeşlerinin “çiçek tarlası”nda yattığını yazan bir dalgıcın elyazısı!..

Jet Model'in ürettiği oyuncak Dumlupınar'ın kutusunda şunlar okunur:

“Lastik motor ile hareketli... Tamamen plastik... Süsleme çıkartmaları... Komple malzeme, kolay inşaat... Boy 59 cm, en 16 cm...”

En hüznü olan da, oyuncak modelin kutusundaki “Dumlupınar” yazısının hemen altında okunan şu sözlerdir:

Yüzer...

Dalar...

Çıkar!..

Joseph Israel'in tablosunda çocuklar ve oyuncak yelkenli...

Suda Silinen Dudak İzi

Kumsalda ne zaman yürüsem, dalgalarla oynayan, çıplak ayaklarıyla beyaz köpüklerin arasında dans eden bir kız çocuğunun hüznünlü yaşamöyküsünü anımsarım...

Deniz kıyısı bir oyun alanıdır her çocuk için. Siz, çakıl taşı toplayanların iri bedenlerine aldanmayın sakın; birer çocuktur aslında onların her biri. Oyuncakçı dükkânının raflarında bir oyuncak beğenmekten hiçbir farkı yoktur, sahilde çakıl taşı aramanın. Her ikisinde de düşler denizinin kıyısında gezinir insanın bakışları.

Joseph Israel'in, kumsalda dalgaların oluşturduğu küçük göletlerde oynayan çocukları konu alan tablolarını çok severim. Bu eserlerin pek çoğunda çocuklar, tahtadan yapılma oyuncak yelkenlilerini yüzdürürler. Sanatta deniz kıyısı ve oyuncak denildiğinde bir rüzgâr bizi Israel'in resimlerinden alır ve Friedrich Nietzsche'nin ünlü eseri Böyle Buyurdu Zerdüş'tün sayfaları arasına götürür. Yazarın, kayalıklarda patlayan dev dalgalar gibi birbiri ardına devirdiği yazılarından "Erdemliler Üzerine" olanı şöyle biter: "Sahiden, yüzlerce sözcüğü ve erdeminizin en sevgili oyuncaklarını aldım elinizden; şimdi çocuklar gibi öfkele-niyorsunuz bana. Deniz kıyısında oynuyorlardı – sonra dalga geldi ve oyuncaklarını alıp derinliklere çekti; şimdi ağlıyorlar. Oysa aynı dalga yeni oyuncaklar getirecek on-

lara ve rengârenk yeni deniz kabukları yığacak önlerine! Böyle teselli bulacaklar; siz de dostlarım, onlar gibi, bulacaksınız kendi tesellinizi – ve rengârenk yeni deniz kabuklarını! Böyle söyledi Zerdüşt.”

Daha fazla zaman yitirmeden bizim sulara, İstanbul’a gidelim. Boğaz kıyısında gezinen Refik Halid Karay’ın bu konuda anlatacağı çok şey var bizlere. Karay’a kulak veriyoruz: “Benim, işte, ilk denizim bu Boğaziçi deniziydi; Beylerbeyi Camisi’nin avlusundan baktığım çok renkli, etrafı hep ev, bark, saray ve bahçe, pek süslü, oyuncak denizdi.”

Karay’ın Boğaz kıyısındaki çocukluk günleri dört yaşına kadar sürer. Aile Erenköy’e taşınınca, yazarımız bir ırmağın kıyısından göl kıyısına varmış hissine kapılır. Çocukluğunu yaşadığı Boğaz ve Marmara’yı yıllar sonra, bir çocuğun elindeki oyuncak kürekle şekillenmişçesine şöyle anlatır: “İstanbul’da deniz, zaten bir süs vasıtasıdır, ciddi bir şeye benzemez. Tabiatın eli, kumda oynayan çocuğunki gibi sanki şöyle, küreğinin ucu ile Karadeniz’i Boğaz’dan çarpuk çurpuk geçirmiş, Marmara’ya akıtmış, oradan gene bir oluk açarak Akdeniz’e aşırıtmıştır; sonra küreğiyle şuraya, buraya koyar, körfezler, dereler ve haliçler çizmiş, öteye beriye adalar koymuş; burunlar, kayalıklar işlemiştir; epeyce eğlenmiş, plajda hoşça bir gün geçirmiştir.”

Eh, pes doğrusu! İstanbul Boğazı ve Marmara’nın kıyı topoğrafyası bundan daha güzel nasıl anlatılabilir? Bilim insanlarımız, “Coğrafya Bölümü’nün Edebiyat Fakültesi’nin çatısı altında ne işi var?” diye sorarlarsa bir gün, Karay’ın anlatımı kendilerine yanıtı giden doğru yolu gösterecektir. Ben de jeomorfoloji okumuş bir şair, yazar olarak Karay’ın, İstanbul’un bir çocuk elinden çıktığı tezini doğrulayacak kanıtlar sunayım!.. Boğaz’ı ve Marmara’yı

küreğiyle çizen çocuk, oynadığı oyundan her çocuk gibi çabuk sıkılıyor. O'nun için yaptıklarını bozmak, bir çırpıda silmek hiç de zor değildir; birçok kez de yapmıştır bunu. Şu son yıllarda bir çocuğun içindeki sabrın bir kez daha kırılacağını tüm yerbilimciler söylemiyor mu?

Refik Halid Karay, en derin deniz olan mürekkep şişesine batırdığı kalemıyla daha da derinlere ulaşır: “Bana çocukluğumun bu denizleri, biraz da davullu tavşanım, kurşundan askerlerim, teneke lokomotifim, kuzulu çobanım ve çukur yanaklı bebeğim kadar oyuncak sepetimin içindekilerden bir şey gibi gelirdi; bir eğlence idi.”

Yazarın oyuncak sepetinde, televizyon reklamlarında yıldız olan bir oyuncak çıkar karşımıza. Bir pil reklamında oynayan trampet çalan tavşanı hepiniz anımsarsınız; tavşanlar aynı anda trampet çalıyor aına pili bitenler zamanla duruyor. Aralarından biri ise, hiç yavaşlamadan başladığı tempoyla küçük sopaları trampete vurmaya devam ediyor. Ne de olsa ona, reklamı yaptırılan pil takılıdır!.. Karay'ın 1888 yılında doğduğunu bildiğimize göre, davul çalan tavşanın çok eski bir oyuncak olduğunu söyleyebiliriz. Elbette yazarın tavşanı pilli değil, kurmalıydı.

Dalgalarla oynayan, beyaz köpükler arasında dans eden kız mı?.. O, yıllar sonra şöyle anımsayacaktır çocukluk günlerini: “Dans etme fikrinin kafamda ilk belirlenişi, çok küçükken deniz kıyısına gidip dalgaları seyre daldığım zamana rastlar. Onların hareketlerini dikkatle izler, aynı ritimle dans etmeye çalışırdım.”

Paris'in Chauveau Sokağı'ndan dönen otomobilin şoförü hızlı gitmekte olan bir taksiye çarpmamak için ani bir fren yapar. Motorun durması üzerine şoför, aracın önündeki manivelayı çevirmek için aşağıya iner. Vitesi boşa bırakılan otomobil hareket etmeye başlar, Seine Nehri'ne doğru... Yolun eğiminden dolayı şoför hızlanan

Isadora Duncan ve Seine Nehri'nde boğulan çocukları.

araca yetişemez. Ağır ağır sulara gömülen otomobilin arka penceresinde, korku içindeki iki çocuğun yüzü görülür. Su, Isadora Duncan'a çok sevdiği dansı sunar; ama Deirdre ve Patrick adlı iki çocuğunu da acımasızca koparır kendisinden. Kazadan kısa bir süre önce Duncan, kızının otomobilin içinden cama dayadığı dudağına bir öpücük kondurmuştur!

Oyuncağı dalgalar olan Duncan, bir süre evli kaldığı Rus şair Sergey Yesenin'in intiharıyla fırtınaya yakalanır bir kez daha; ama dans sanatı, sığınacağı bir liman olur yeniden. Duncan, elli yaşındayken, 14 Eylül 1927'de sevgilisi Bugatti'nin üstü açık otomobiline biner. Hareket ettiklerinde Duncan, geriye dönerek arkadaşlarına seslenir: "Elveda dostlar, zirveye gidiyorum."

Rüzgâr Isadora Duncan'ın şalını geriye doğru savurur. Rüzgârla dans ederek kıvrılan kırmızı şal, otomobilin arka lastiğine dolanır aniden!.. Sahile yaklaşan bir dalga gibi kırılır Duncan'ın boynu. Ölüm, tıpkı çocukları gibi Isadora Duncan'ın da karşısına bir otomobilin içinde, akıl almaz ve bir o kadar da korkunç bir senaryoyla çıkar.

Wibke Bruhns'un çocukluk anılarında, büyükbabasının beyaz mendiline düğümler atarak yaptığı bez bebeğin önemli bir yeri vardır. Yaşlı adam, kucağına oturttuğu torununa bebeğin kollarını ve bacaklarını oynatırken bir de şarkı söyler. Bruhns, ne büyükbabasının oyuncağını unuttur, ne de onu oynatırken söylediği şu şarkıyı:

*Isadora Duncan, hey
Yalınayak ve çorapsız dans ediyor!
Isadora Duncan, hey
Bacaklarını ta yukarıya kaldırıyor!*

Deniz Aldı Oyuncağı

İstanbul, iki adasını dalgalara kurban vermiş bir kenttir. Bostancı açıklarındaki kayalıklar üzerinde bulunan Batmaz Feneri, kuzeyden gelen şiddetli dalgalara dayanamamış ve bin yıl içinde yok olmuş iki adadan biridir. Öteki ada ise, Maltepe açıklarındaki Vordonos Feneri'nin ışık çıktığı kayalıklardır. Her iki adanın üzerinde yapılar olduğu, hatta Vordonos Adası'nda bir manastır inşa edildiği de bilinmektedir.

Adalar'daki hastaları Maltepe kıyısına dört dakika gibi kısa bir sürede yetiştiren deniz ambulansının üstünde "Horoz Reis" adını okuruz. Hayat kurtaran böylesi bir deniz aracına, neden insanı güldüren, komik bir ad verilmiştir? Martılara "deniz tavuğu" denildiğini bilirim; ama Horoz Reis adının bu amaçla konulduğunu sanmıyorum. Yoksa, Adalar'da yaşamış, kabadayılığından dolayı lakabı horoz olan bir balıkçıdan mı esinlendi, motora bu adı verenler?

Bu soruların yanıtı, Kınalıada'daki Surp Kırkor Lusa-roviç Kilisesi'nin mezarlığında yatmaktadır! 1978 yılının 14 Aralık günü ölen Berç Yenvart Akdeniz, kendisini seven yüzlerce Adalı'nın katılımıyla bu mezarlığa gömülür. Türk, Rum, Ermeni, herkes gözyaşı döker bu güzel insanın ardından; çünkü o, balıkçıların değil denize açılmak, evlerinden bile çıkmaya cesaret edemediği fırtınalı hava-

larda bile acil hastaları motoruyla İstanbul'a taşımış, bu kentin görebileceği en yürekli denizcilerden biridir. Berç Yenvart Akdeniz, teknesi fırtınada alabora olan ya da denizde kaybolan birçok insanı da canı pahasına aramış ve kıyıda bekleyen nice annenin, babanın, sevgilinin, çocuğun yüzünü güldürmeyi başarmıştır.

Babası da kendisi gibi yoksul bir balıkçıydı... Ve küçük Berç, babasıyla balığa çıktığı bir gün, çok sevdiği ve yanından hiç ayırmadığı oyuncağını denize düşürür. Baba, çocuğun gözyaşlarına dayanamaz ve oyuncağı çıkarmak için suya dalar. Ne var ki, bulundukları yer derin, hem de çok derindir. Küçük Berç, her seferinde sabırsızlıkla bekler babasının sudan çıkışını... Eli boş olduğunu görünce başını sandalın kıyısına koyar ve hıçkırıklara boğulur... Zavallı balıkçı, oyuncağı bulmak için, çaresiz, bir kez daha dalar suya...

*Çocukluğumun oyunları
Oyuncaksız oyunlardı hep
Denizi sevmem de
Bu yüzden*

Mehmet Selim imzasını taşıyan bu şiir *DüzenSİZ Yaparak* dergisinin Kasım 2000 sayısında yayımlanır. İşin aslını ararsanız, Mehmet Selim, Orhan Veli hakkında çıkmış en güzel kitap olan *Kanık'sadığım Biri*'nin yazarı Şeref Özsoy'dan başkası değildir. Oyuncaksız kalan ve adında dünyanın en güzel denizini taşıyan Berç Yenvart Akdeniz'in, denizi bu denli sevmesinin nedeni belki de ada açıklarında kaybolan oyuncağıdır...

Berç Yenvart Akdeniz'in hüznünü, kaybolan bu şiir kitabının sayfalarında da arayabiliriz: Şairimizin adı, bu sefer Enver Ercan'dır. Ercan, ilk şiir kitabı *Eksik Yaşam*'da

birçok eksik görmüş olacak ki, kitabın yeni baskısını yaptırmaz. Bu kitap, Berç Bey'in kaybolan oyuncağı gibi yayın dünyasının derinliklerine gömülüdür. İşte o kitaptan birkaç dize:

*Çocukken kapı önlerinde
Kumla oynardık,
Ne oyuncağımız olurdu,
Ne de başka bir şey bilirdik oyun diye*

Berç Bey'e teşekkür edilir ve sonra hasta yakınları ya da fırtınadan kurtardığı balıkçı, ailesine sarılarak evlerine dönerler. O ise, bir başına kalır sahilde. Öfkeli dalgalara bakar ve babasının sudan elleri boş olarak çıkışını anımsar. Oyuncağı orada, Marmara'nın derinliklerinde kendisini beklemektedir sanki. Gün gelecek, onu da kurtaracaktır!

Anne ve babasının evliliklerini kurtarma çabasındaki çocuklar var bir de... Ama onlar, yüreklerinin iki parçaya bölünmesine engel olamazlar. Arkadaşlarına göre çok daha çabuk büyürler, olgunlaşırlar. Heykeltıraş Ceylan Dökmen "Büyüdüm" adlı şiirinde böylesi bir çocuğun diliyle seslenir bizlere. Şiiri okuyunca, siz de benim gibi sanatçının bu dizeleri dokuz yaşında yazmış olduğuna şaşıracaksınız:

*Çay semaverin dışına taştı
Elma olgunlaştı
Ben büyüdüm birden
Nasıl oldu bilemem*

*Atımın üstüne atladım
Koşmaya başladım
Ben koştukça küçüldü yumağım*

*Keşke küçük kalsaydım
Bebeğimle oynasaydım
Bebeğim yere düştükçe
Büyüseydi yumağım*

Berç Yenvart Akdeniz!.. Bir güzel İstanbul çocuğu...
Adalıların seslenişiyle “Horoz Reis.”

O şimdi, bir deniz ambulansının adında yaşıyor.

Fırtınalı havalarda, teknesiyle dev dalgaların üstüne
dövüşgen bir horoz gibi yürüdüğü için mi ona bu adı ver-
diler?

Hayır!..

“Horoz Reis” denilirdi Berç Bey’e; çünkü babasıyla
balığa çıktığı o gün, cebinden kayarak denize düşen,
oyuncak horozuydu!..

Ege Vapurunun Salıncağı...

Deniz yolculuklarında, vapurların güverteleri, oyun alanlarına dönüşür. Güneşli havalarda güvertede halka atılır, satranç ya da seksek oynanır. Dalgalar arasında salınan bir gemide salıncağa binmenin tadı ise apayrıdır.

Günlerdir Haliç'te bekletilen Ege vapuru bir hurdacı tarafından satın alındığında, söküm işinde çalışan bir işçi güvertedeki salıncak karşısında duraksar bir süre... Akşam eve döndüğünde, bahçeye çağırdığı çocukları bir ağacın dalına asılı Ege vapurunun salıncağını görünce sevinç çığlıkları atarlar ve ilk binen olmak için koşuşurlar.

Ege vapurunun seferde olduğu 1930 yılının 28 Kasım günü, içindeki çocuğun sesini dinleyen bir yolcu salıncağa oturur ve yerden keser ayaklarını... Salıncağın salınımları, çocukluğunun bir döneminin geçtiği köye götürür onu...

On altı yoksul çocukla birlikte sünnet edildiği günü yeniden yaşamaktadır. Karagöz'ün karşısında gülerken, eve süslenerek getirilen koçların kavrulan etlerinin taşındığı tepsilere takılır gözü. Kıyafetine bakar; kendisi de süsler içindedir.

“Ah babacığım!”

Sünnetçinin karşısındaki acı dolu bu haykırışı üzerine annesi, kısa bir süre önce kaybettiği eşini anımsar ve göz-

yaşlarını gizlemek için davetliler arasından kuytu bir köşeye doğru uzaklaşır. Sünnet töreninin ardından hokkabazın gösterilerine başlamasıyla neşelerine kavuşur çocuklar yeniden.

Ege vapurunun yolcusu salıncakta değil, bir duvar saatinin sarkacında oturmaktadır sanki. Zaman denilen o kıyısız denizdeki yolculuğunda, toprağı kazıyarak yaptığı oyuncak evdedir bu sefer. Burası bir sığınaktır onun için. Taşlardan yaptığı ocakta pişirdiği yemekleri kız kardeşi ve Çingene çocuklarla paylaşmaktadır. Bir gün “Aziz” adlı arkadaşı ocağı yakmak isterken otlar aniden tutuşur ve oyuncak ev yanmaya başlar. Alevler arasından zorlukla dışarı çıkartır kız kardeşini...

Oyunlarında bir prenses gibi sakınır kardeşi Makbule’yi. Dallardan bir kulübe yapmak için yeniden kolları sıvar. Üç basamaklı bir merdiveni olan kulübe tamamlandığında kız kardeşini içine oturtur ve koşarak uzaklaşır... Geri döndüğünde bir karpuz vardır ellerinde. Karpuzu dilimler ve kardeşine uzatır. Sonra, kulübenin duvarına yaslanır ve gülümseyerek Makbule’nin karpuzu iştahla yemesini seyreder.

Daniel Defoe’nin ölümsüz kahramanı Robinson Crusoe gibi davranmaktadır oyunlarında. O da, hiç sevmediği, canının alabildiğine sıkıldığı köy günlerinde, ıssız bir adaya düşmüş gibi kulübeler yapmaktadır ağaç dallarından. Jean-Jacques Rousseau, Robinson’daki bireyciliği mutlak yalnızlık olarak değil, doğanın yeniden alt edilmesi ve uygarlığın yeniden üretilmesinin bir başarısı olarak görür. Fransız düşünürün bu değerlendirmesi Ege vapurunun salıncağında çocukluk günlerine dönen yolcu için tüm yaşamının bir özetidir sanki!

Salıncaktaki adam, martı çığlıklarıyla kendine gelir... Yolcuların bir kısmı ekmek atmaktadır deniz kuşlarına.

Onun da güvercinleri vardı çocukluğunda. Kümes bile yapmıştı onlara. Dallardan, tahtalardan oyuncaklar üretmekte ustaydı. Hatta, bir tanbura bile yapmış, üzerine teller takıp çalarak tüm arkadaşlarını eğlendirmişti.

Mustafa Kemal'dir salıncakta oturan yolcunun adı. Kulübeler yaptığı yer de, babasının ölümünün ardından annesi Zübeyde Hanım'ın isteği üzerine gitmek zorunda kaldığı, dayısı Hüseyin Efendi'nin Langaza'daki çiftliğidir. Mustafa Kemal'in, büyük bir göl kenarında olan Langaza'daki günleri, onun hayat ve okuldan uzaklaştığı bir dönem olarak görülse de, burada oynadığı oyunlar gelecekteki başarısının bir habercisidir aslında. Oyunlarıyla benzeştigi roman kahramanı olan Robinson Crusoe'da şöyle bir bölüm vardır: “Ekini biçmek için bir orak ya da tırpan yokluğu çekiyordum. Tek yapabildiğim şey gemiden kurtardığım silahlardan büyük bir kılıcı tırpan yerine kullanmak oldu.”

İnsan öldürmeye yarayan bir kılıcın bir emek aracına dönüştüğü bu bölüm, MÖ yaşamış olan Tibullus'un şu dizelerini anımsatır bana:

*Barış çağında ışıldar çapayla saban
Karanlık bir köşede asker'in
Korkunç silahları pas tutar.*

Tibullus, iki savaş arasında tutsak olmayan bir barış düşünüyor. Düşünürken de, Barış Çağı'nın nasıl gerçekleşebileceğini açıklıyor: Çapa ve sabanın, yani emeğin ışılda-dığı bir dünyada yaşanabilir böylesi bir çağ. Bu da “kul” ve “köle” mantığının yıkıldığı, kılıcın paslandığı bir dünyada olasıdır ancak.

Kılıç ve saban... Mustafa Kemal Atatürk'ün de söyleyeceği vardır bu konuda: “Kılıçla toprak ele geçirenler, sa-

banla toprak ele geçirenlere yenilmekten, sonunda bulundukları yerleri bırakmaktan kurtulamazlar.”

Bağımsızlığın, özgürlüğün emeğe dayalı politikalarla korunabileceğini çok iyi bilen Atatürk, zorbalığa, sömürüye karşı emeğin yanındadır. Sonunda kazananın emekçiler olacağını şu sözleriyle açıklar: “Kılıç kullanan kol yorulur, nihayet kılıcı kınına koyar ve belki kılıç o kında küflenmeye, paslanmaya mahkûm olur. Lakin saban kullanan kol gün geçtikçe daha ziyade kuvvetlenir ve daha çok kuvvetlendikçe daha çok toprağa sahip olur.”

Atatürk’ün bu sözleri, Tibullus’un dizelerinin de felsefesini oluşturmaktadır. 68 Kuşağı bu düşüncenin takipçisiydi. Peki ya devrimcilik, sosyalizm adına günümüzde yapılan hatalar, kendi köklerimizden uzaklaşmalar, daha doğrusu devrimci geleneğimizin köküne kibrit suyu dökme çabaları!.. Tüm bunlara ne demeli?

Bir Atatürk heykeli düşünüyorum: Bir ağaç dalına asılı salıncakta oturmuş, gülümsüyor... Tıpkı, 28 Kasım 1930’da, Ege vapurunun güvertesinde çekilen fotoğrafındaki gibi...

Salıncaktaki Atatürk’ü sallamak için ağacın ve dolayısıyla heykelin bulunduğu alana yalnızca çocuklar girebilir.

Çocukların salladığı bir Atatürk heykeli...

Çocuklar dedim; çünkü bir onların elleri kaldı kirlenmemiş!

Ada'ya Gittim, Memnun Ayrıldım!..

Dünya haritalarını ressamalar çizerdi yıllar öncesinde. Çizerken de, haritanın bir köşesine sevgililerinin hatı-
rına bir ada kondururlardı. Gerçekte var olmayan bu ada-
lar nice sevgilinin adını taşımıştır günümüze.

Harp okulunda “5227” No’lu öğrenci olan Necati, eli-
ne geçen 7 Aralık 1937 tarihli mektuptan şu tümceyi
okur: “Ada’ya gittim, çok şeyler konuştuk, memnun ola-
rak ayrıldım.”

Aynı okulda okuyan “5409” No’lu arkadaşı Ömer’dir
mektubu gönderen. Deniz soyadını taşıyan öğrencinin
mektubunda söz ettiği Ada da, Nâzım Hikmet’tir aslında!
Askeri öğrenciler bir zarar görmemek için, hayran olduk-
ları şaire bu takma adı uygun görmüşlerdir.

Ömer Deniz, 1937 yılının 3 Aralık günü, Nişanta-
şı’ndaki evinin kapısını çalar Nâzım Hikmet’in. O gün,
Şeker Bayramı’nın arife günüdür. Nâzım Hikmet, ilk kez
dört ay önce Beyoğlu’ndaki bir sinemanın holünde karşı-
laştığı ve polis olduğundan şüphelendiği için pek yüz ver-
mediği Ömer Deniz’i bu sefer evine buyur eder. Böylelikle
Ömer Deniz kavuşmuş olur “ütopya”sına!..

Nâzım Hikmet’in orduyu isyana teşvik suçuyla yargı-
landığı davada, Ömer Deniz’in, ünlü şairle evinde görüş-

mesinin ardından arkadaşı Necati'ye gönderdiği mektubun da bahsi geçer ve "hüküm fıkrası"nda "Ömer Deniz'in mahmul olduğu fikirleri tatmin eden bir maiyet ve şümul mevcut olduğu anlaşılmaktadır," denilir. Yani, Nâzım Hikmet'in, arife günü evine gelen bir hayranına iyi davranıp, ona misafirperverlik göstermesi, geleneklerimize uygun olarak evden "memnun" ayrılmasına neden olacak gülyüzü ve sohbeti eksik etmemesi, mahkeme tarafından komünizm propagandası olarak değerlendirilir. Okulda arkadaşları tarafından "şair" diye seslenilen Ömer Deniz'in, Nâzım Hikmet gibi bir ustayla şiir konusunda konuşmuş olmaları gelmez akıllara. Üstelik, komünist propagandada bulunmak, Askeri Ceza Yasası'na göre suç sayılmıyordu o yıllarda!..

Ömer Deniz'i üçüncü kez mahkeme salonunda görür Nâzım Hikmet: "Onu, arife gününden sonra ilk bugün, duruşmanın bugün başlayan bu celsesinde görüyorum. 17 Ocak'tan beri Askeri Cezaevi içinde bir odada tek başına bırakıldığım için hiçbir sanıkla veya o sanıkların avukatlarıyla görüşmedim, kimseyle görüştürülmedim. Bu bakımdan o arkadaşın ifadesi ile benim ifadem arasındaki aynılık, hakikatın böyle olduğunu ispat eder. Suçsuzum, beraatımı ve tutukluluk halime son verilerek tahliyemi talep ediyorum."

Peki; ama suçsuzluğu bu denli bariz olan bir insan, neden hapse mahkûm edilir?

Bu sorunun yanıtını, Falih Rıfkı Atay'ın, 2 Mayıs 1965 tarihli *Dünya* gazetesinde yayımlanan yazısında buluruz; Atay, Nâzım Hikmet'in orduyu isyana teşvik suçuyla yargılanmaya henüz başlanmadığı günlerde, Meclis koridorlarında duyduğu şu sözü gün ışığına çıkarır: "Vesika yokmuş ha... Delil bulunmazmış ha... Biz onu Divan-ı Harp'e mahkûm ettirelim de, gününü görür."

Nâzım Hikmet, sekiz çeşit adli hatanın yapıldığı, dinleyicilere ve basına kapalı ve de en önemlisi, beş hâkimden dördünün hukuk eğitimi almamış olduğu mahkeme sonucunda suçlu bulunur!

Haksızlık, on iki yıllık hapis hane yaşantısının ardından da yakasını bırakmaz şairin. Nâzım Hikmet, askere çağrılmaktadır. Hamidiye gemisinde yaptığı bir yıllık stajyer subay görevi sırasında Nâzım Hikmet ciğerlerini üşütmüş ve çürüğe çıkarılmıştır. Şair, çok sevdiği denizcilik mesleğinden ayrılmasına neden olan hastane raporuyla askerlik şubesine gitse de, bir sonuç alamaz. Hapishane günleri sırasında kalp ve ciğer rahatsızlıkları olduğunu gösterir raporlar da göz ardı edilir ve kendisine askerlik yapmak üzere Sivas'ın Zara ilçesine gitmesi söylenir. İşte, “dürüst ve adil” olduğunu söyleyen kimilerinin, Nâzım Hikmet'e yapılan haksızlıkların hesabını sormak yerine, onun “vatan haini” olduğunu dillerine doladığı süreç kısaca böyledir.

Nâzım Hikmet davasında unutulana, akıbeti merak edilmeyen biri vardır: Ömer Deniz!..

Sahi, Ömer Deniz de haksızlığa uğramıştır değil mi?.. Ne oldu dersiniz Nâzım Hikmet'e “Ada” diye seslenen genç adama?

Ömer Deniz yedi yıl altı ay hapis cezasına çarptırılır. Özgürlüğüne kavuşunca da, haksızlıklara karşı gelebilmek için hukuk eğitimi almaya karar verir. Hem yaşamını sürdürebilmesi hem de okuyabilmesi için bir yandan da çalışmaktadır. İstanbul'un Fatih semtinde bir marangoz atölyesi açar. Tahtadan oyuncaklar yapan Ömer Deniz'in her gece çalışırken, atölyesinden Hırka-i Şerif Caddesi'ne yansıyan lambanın ışığı, düşlerini aydınlatır mahalle çocuklarının. Ömer Ağabeyleri içerde tahtadan arabalar, kamyonlar, trenler yapmaktadır!..

Bir gün, mahallenin yoksul, çelimsiz çocuklarından biri kapısını çalar atölyenin: “Ben de burada çalışabilir miyim?”

İlkokul öğrencisi olan çocuk boş zamanlarında Ömer Ağabey’inin yaptığı oyuncakları boyamakta, boyarken de kendisini onların sahibi sanıp düşlerinde oynamaktadır.

Bir gün, hiç oyuncacı olmadığını söyleyen çırağına tah-
tadan kuklalar yapar Ömer Deniz. Çocuk, kolları ve bac-
kakları hareket eden kuklaları kaptığı gibi arkadaşı Saim
Koç’un yanında alır soluğu. İki kafadar, mahalledeki diğer
çocuklara misket ve gazoz kapağı karşılığında kukla oy-
natmaya başlar.

Yaşamın katılığı, kirliliği karşısında bir ada ararız sığı-
nacak... Sanço Panço, bir ada bağışlayacağı umuduyla
koşmamış mıdır Don Kişot’un ardından?..

“Ada”ya ulaşmak için direnmek, çaba sarf etmek gere-
kir ama!.. Kimse size bir ada bağışlamaz. Ömer Deniz’in
armağan ettiği kuklalarla ilk gösterisini yapan çocuk, yıl-
lar sonra da olsa adasına kavuşur ve kapısına adını yazar:

“Müjdat Gezen Sanat Merkezi.”

Kızım Ilgın ve Nâzım Hikmet

Tam sırası işte!.. Kimselikler yokken ortalıkta eline bir taş alır ve olanca kuvvetiyle fırlatır pencereye doğru... Eyvah!.. Hiç düşünmediği, daha doğrusu, küçük aklıyla hesaba katmadığı bir şey olur o an; kırılan camın çıkardığı ses, başına toplar ev halkını, herkesi. Başını omuzları arasına gömmesine neden olan şaşkın ve bir o kadar da kızgın bakışlar altında, dokunsanız ağlayacaktır neredeyse...

“Neden kırdın camı?”

Çocuk, şu yanıtı verir yutkunarak:

“Camdan bir uçak yapmak için!”

O gün, kırık cam parçalarından yapmak istediği oyuncak uçak kadar berrak ve yalın düşüncelerinden dolayı hayatı boyunca yargılanacak olan Nâzım Hikmet’in, ilk soru günüdür. Şairin on üç yaşında yazdığı bir şiirinde, uçağın camdan yapılmadığını öğrendiği anlaşılır:

Gökyüzünde teyyareler uçurtan

Denizlerin altında taht-el bahir yürüten

Benim öz babam çeliktir

Şiirin yazıldığı 1915, uçakların ve denizaltıların ilk kez kullanıldığı Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı yıldır. Aynı yıl, Çanakkale’ye gelen “yedi düvel” hiç de beklemediği

bir direnişle karşılaşacak ve bu savaşta Nâzım Hikmet çok sevdiği dayısını kaybedecektir:

*Bana âli fedakarlık dersleri hep veren
Vatan için feda-yı can etmenin
Usulünü öğreten
Millet için ölmenin
Büyükliğini telkin eden*

Nâzım Hikmet'in yaşamında apayrı bir yeri vardır Çanakkale Savaşı'nın. Emperyalizme karşı direnen nice insanın can verdiği günlerde, Nâzım Hikmet de Bahriye Mektebi sınavına hazırlanmaktadır. Bir gün, Coğrafya dersine yardımcı olur diye, babası büyük bir harita getirir eve. Şair, ilk şiirlerini yazıyor olsa da, son çocukluk dönemini yaşadığı için oyundan henüz vazgeçmemiştir. Kız kardeşiyle paylaştığı odasının halısını kaldırır ve haritaya bakarak Çanakkale Boğazı'nı yere çizdikten sonra yedi yaşındaki Samiye'ye seslenir: "Haydi, geç karşıma da savaşalım seninle."

Binlerce insanın kırıldığı Çanakkale, bir oyun alanına dönüşmek üzeredir iki çocuk arasında...

Ağabeyinin davetini kabul eden Samiye Hanım'ın parlak bir fikir gelir aklına; babasının çalışma masasının üstünde, bir çubuğa asılı duran bir kurşunkalem vardır!..

Hemen onu getirir ve bir oyuncak keşfetmenin mutluluğuyla haykırır:

"İşte, bu da benim vincim oldu."

Nâzım Hikmet, kardeşinin elindeki kaleminden ayırmaz bakışlarını. O an, bir oyuncak olarak algılasa da, kalemın gücüne ilk kez tanık olmaktadır!

Samiye Hanım, ağabeyinin, "Onu bana vereceksin," demesiyle korumak için arkasına gizler kalemi: "Hayır, onu ben buldum. O benim vincim."

Bu söz üzerine Nâzım Hikmet, savaş ilan eder kız kardeşine. Samiye Hanım o günü, savaşın ne olduğunu, nasıl başladığını öğrendiği gün olarak anacaktır.

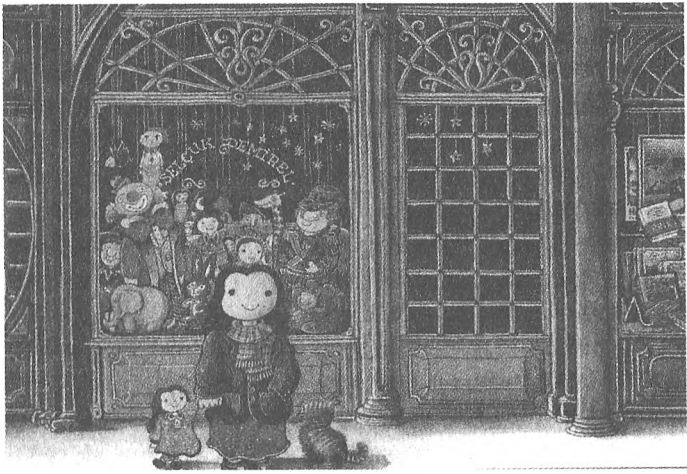
Nâzım Hikmet, oyuncak yapmak konusunda oldukça başarılıdır. Kendi yaptığı oyuncaklarla oynamıştır sürekli olarak. Şairin hiç de bilinmeyen bu özelliğini şöyle anlatır Samiye Yaltırım: “Elleri çok hünerliydi. Kâğıttan toplar, askerler, askeri arabalar, gemiler yapardı. Bana da öğretmişti yapmasını.”

1915 yılında şair, Çanakkale Savaşı’nın etkisiyle kahramanlık şiirleri yazmakta ve oyuncak olarak da kâğıtlardan savaş araçları yapmaktadır. Ne gariptir ki, yıllar sonra, 1933’te bir sabah erkenden evine baskın düzenleyen polis, kitapları ve daktilosuyla birlikte şairi de alıp götürecektir. O gün, Çanakkale Savaşı’nın yıldönümü olan 18 Mart’tır!..

Nâzım Hikmet’in, Macaristan’a, “Çocuklar çabucak ahbap oluyor benimle / Hapishanede pencereye gelen kuşlar da öyleydi” dizelerini yazdığı 1954 yılında doğan Selçuk Demirel, *Mumuk Oyuncakçada* adlı kitabında şunları yazar: “Oyuncak dükkânında zaman ne kadar da çabuk geçiyor! Ayrılma vakti çoktan geldi bile. Trampetli asker, bu güzel gecenin anısına, trampetini Mumuk’a hediye ediyor. Mumuk ve arkadaşları bu kadar çabuk ayrıldıkları için çok üzülmüyorlar; fakat birbirlerini hiç unutmayacaklar.”

Çocuklara okumayı sevdiren bu kitabı, bir gece, yatağının başucunda kızım Ilgın’a okurken, son sayfasındaki resme takıldı gözüm. Selçuk Demirel, oyuncakçı dükkânının yanına bir kitapçı çizmiş. Yarısından da daha az bir kısmı görünen kitapçının vitrinindeki kitaplar arasında bir afiş göze çarpıyor... Nâzım! Evet, Nâzım Hikmet’tir afişte gülümseyen...

Bu ayrıntıyı yakalamanın mutluluğuyla öptüm uyuyan kızımı... Ve pencereden yıldızlara bakarak, “Teşekkür ederim Selçuk Demirel,” dedim. “Kızımın dünyasına Nâzım Hikmet’i usta çizgileriyle konuk ettiğin için sana teşekkür ederim.”

Selçuk Demirel'in çizgileriyle, oyuncakçının yanındaki vitrinde gülümseyen Nâzım Hikmet!..

Nâzım Hikmet, sanıldığıının aksine, ayrı düştüğü yıllarda bir kez gelmiştir çok sevdiği memleketine!.. Hem de, ölümünden yaklaşık dört ay önce...

Şairi, Tanzania'ya götüren uçak, Anadolu'nun üstünden geçmektedir. Çocukluğunda, uçak yapmak için bir penceresine taş attığı memleketini görebilmek için iyice dayar yüzünü uçağın penceresine... Nâzım, sekiz bin metre yükseklikten, bulutlar arasında bir görünüp kaybolan memleket toprağına bakmaktadır. Şubattır aylardan. Anadolu'da kara kışın hüküm sürdüğünü gördükçe titrer şairin yüreğı...

Başını bir an ayırır pencereden. Arkadaşları, yüzünün gözyaşlarıyla ıslandığını görürler. Nâzım Hikmet, dudaklarından şu söz döküldükten sonra, yeniden uçağın penceresine çevirir bakışlarını:

“Şu an, bu uçağın düşmesini istiyorum!..”

Bu Gemi Nâzım'a Gitmez!..

Nâzım Paşa, edebiyata ilgi duymasını istese de, annesinin etkisinde kalan torunu suluboya resimler yapmaktadır. Küçük Nâzım, Yavuz zırhlısının resmini yapar bir gün. Nâzım Paşa, Yavuz'un griye boyalı gövdesinden ve düşmana ateş eden topların ucundaki sarı patlamalardan öylesine memnun kalır ki, denizci olmasına karar verir torununun. Böylelikle, Osmanlı'ya Birinci Dünya Savaşı'nın kapılarını açan Yavuz zırhlısı, Nâzım Hikmet'in de Deniz Harp Okulu'na girmesine neden olur.

Almanlardan aldığımız "Goben" ya da donanmamızdaki adıyla "Yavuz Sultan Selim" gemisi, Nâzım Hikmet'in yalnızca deniz okuluna değil, hapse girmesinde de başrol oynar.

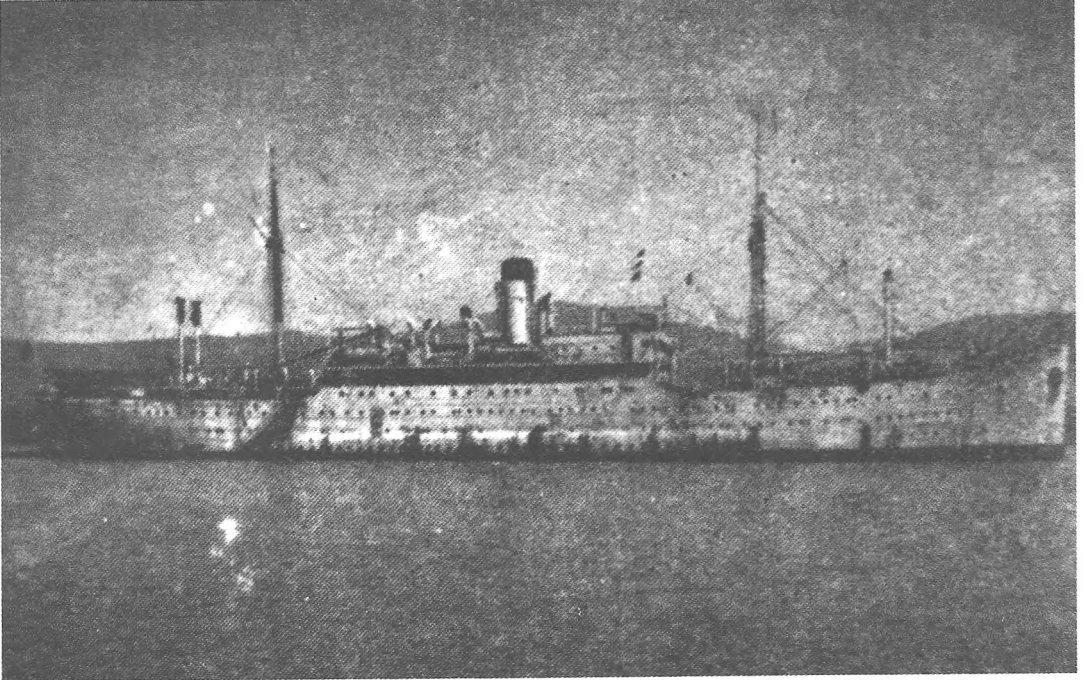
Kerim Korcan'ın "Kitap Sevenler Derneği" adıyla oluşturduğu topluluk üyeleri kitap alıp vermektedir kendi aralarında. Korcan'ın ağabeyi Haydar Korcan da askerlik yaptığı gemideki okuma sevdalısı astsubaylara, erlere kitap taşımaktadır. Kerim Korcan'ın ve "Kıvılcım Kütüphanesi" adındaki yayınevinin sahibi olan Hikmet Kıvılcım'ın, komünizm propagandası yaptıkları iddiasıyla Sansaryan Han'da işkence altında yapılan sorgulamalarında, donanmaya ait bir gemide sol düşüncüyü içeren kitapların okunduğu anlaşılır. O gemi, Nâzım Hikmet'in suluboyayla oynadığı bir gün, kâğıda resmini yaptığı Yavuz zırhlısıdır!

Yavuz'da görevli Hamdi Alevdaş adlı astsubay yapılan soruşturmada, 1934 yılında Nâzım Hikmet ile konuştuğunu ve şairin kendisine erlere gelen mektupları okuyup, yoksullara yardım için adreslerini almasını istediğini söyler. Hamdi Alevdaş, mahkemede, Nâzım Hikmet'ten böyle bir talimat almadığını, Yavuz'un İkinci Komutanı Kurmay Yarbay Ruhi Develioğlu'nun sözlü emri üzerine böyle davrandığını açıklar. Ne var ki, Nâzım Hikmet, on iki yılını yutacak olan girdabın içine bu iftirayla girmiş olur. Şairin başında bir de, Ömer Deniz olayından dolayı Harp Okulu Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nin verdiği mahkûmiyet kararı vardır. İftirada rol oynayanlardan, Yavuz'da cephaneci başgedikli çavuş Adil Kut da, diğer tutuklulardan bilgi sızdırması karşılığında serbest bırakılacağı, hem de terfi ettirileceğinin söylendiğini anımsatarak mahkemede şöyle seslenir yargıca: "Tahliyemi ve terfiimi istiyorum!"

1938'de, böylesine komik olayların yaşandığı "Donanmayı isyana teşvik" davasında, en önemli suç unsurları olan kitapların zararlı yayın olup olmadıklarının Adliye Bakanlığı'ndan sorulması istenilir. Bakanlıktan üç gün sonra yazılı bir açıklama gelir: "Listede yazılı olanlar, her Türk vatandaşının okuması için neşredilmiş kitaplardır."

Memet Fuat, *A'dan Z'ye Nâzım Hikmet* adlı kitabında, davayla ilgili şu bilgiyi verir: "Donanma Askeri Mahkemesi'ndeki yargılama 10 Ağustos 1938 günü Erkin gemisinde başladı." Kitabın sayfalarında, denizaltı ana gemisi olan Erkin'in bir fotoğrafına da yer verilir. Okur, Nâzım Hikmet'in hayatındaki en zor günlerini geçirdiği gemi, diye bakar fotoğrafa... Oysa, fotoğraftaki gemi, şairin çok zor koşullar altında yargılandığı "Erkin" değildir!

Erkin, 27 Temmuz 1936'da, Denizaltı Filosu Komutanlığı'nın emrine girmiş ve 25 Kasım 1960'a kadar hizmet etmiş bir gemidir. Memet Fuat'ın kitabında görülen

Nâzım Hikmet'in yargılandığı Erkin gemisi.

ise, denizaltı filosunun 11 Ekim 1967 tarihinde taşındığı “Erkin II” adlı gemidir. Tarihlerden anlaşılabileceği gibi, Nâzım Hikmet’in, Memet Fuat’ın kitabında okura sunulan fotoğraftaki gemide yargılanmasına olanak yoktur. Donanmanın Denizcilik Bankası’ndan satın aldığı Erkin II, “Trabzon” adlı yolcu vapurudur aslında. İlk adı “Elazığ” olan Trabzon, Nâzım Hikmet’in yargılandığı yıl olan 1938’de, Danimarka’nın Nakskov tezgâhlarında yapılmak üzereydi!

A’dan Z’ye Nâzım Hikmet kitabının “1938 Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi Davası” başlığıyla sunulan bölümünde yer alan şu bilgi de, yanlış anlaşılabileceği bir dille okura sunuluyor: “Ortanca kardeşi Nuri Tahir, önce Yavuz’da, sonra Erkin’de gedikli üstçavuş olan Kemal Tahir de sanıklar arasındaydı.”

Yavuz ve Erkin’de gedikli üstçavuş olan Kemal Tahir değil, yazarın ortanca kardeşi olan Nuri Tahir’dir! Yani, “Kemal Tahir ile önce Yavuz’da sonra Erkin’de gedikli üstçavuş olan ortanca kardeşi Nuri Tahir de sanıklar arasındaydı.”

Kitapta, Nâzım Hikmet’in hayatında, şiirinde “A’dan Z’ye” yer eden olaylara, insanlara son derece “Az” yer verildiğini görüyoruz. Örneğin, şairin Don Kişot’a yazdığı şiirinden dolayı Cervantes kendine yer bulurken, “Hartası”na şiir yazılmış Piri Reis kitabın dışında kalıyor. Oysa Nâzım Hikmet, söz konusu şiirinde ünlü denizcinin haritasına çizdiği gemi resimlerini anmaktadır:

Yelkenlilerle gidiliyor kosmosa

Pirî Reis’in hartasında yüzen yürek kadar yelkenlilerle.

Yavuz’un resmini çizdi diye deniz okuluna gönderilen Nâzım Hikmet, “Havana Röportajı” adlı şiirinde de şöyle

anar, hayranı olduğu Piri Reis'i: "Okyanus'ta pupa yelken kalyonlar yüzüyor kendilerinden iri yel güllerinin / ve deniz kızlarının arasında ve ceylan derisine çizilmiş hartaların / uzaklara çağırışı karışıyor içimdeki garipsemeye."

Memet Fuat, kitabın giriş yazısında, "Nâzım Hikmet ansiklopedisinin eksiksiz olması bana olanaksızmış gibi görünüyor," demiş olsa da, zaman içinde hataları, eksiklikleri gidermek olanaksız değildir. Böylesi bir çalışmada, 1940 yılında İzmir Erkek Lisesi'nde öğrenciyken, kız arkadaşına yazdığı mektuplarda Nâzım Hikmet'ten söz etti diye tutuklanan öğrenci ve 1944 yılında, Nâzım Hikmet'in şiirini okuduğu için tutuklanan İstanbul Erkek Lisesi'ndeki bir öğrenciyle bilekleri aynı zincire vurulan öğretmen de yer almalıdır mutlaka. İzmir'deki öğrenci Attilâ İlhan, öğretmen ise Rıfat Ilgaz'dan başkası değildir!

Deniz aşığı Ercan Küçüktaş, gözyaşları içinde izler Yavuz'un sökülüşünü. Anı olarak da üç tahta parçası alır emektar gemiden. Yıllar sonra emekli olunca da, gemi maketleri yapmaya koyulur. Küçüktaş, hazırladığı her gemi maketinde Yavuz'un sakladığı tahtalarından bir parça kullanır. Böylelikle, Nâzım Hikmet'in suluboyayla oynarken resmini yaptığı, deniz okuluna ve hapse girmesine neden olan Yavuz, büyükler dünyasının oyuncakları olan gemi maketlerine dönüşerek, devam eder yolculuğuna...

Ve ne gariptir ki, savunmalarında "Marksist ve komünist bir şair" olduğunu belirten Nâzım Hikmet'in yargılandığı Erkin, yapıldığı tersaneden denize indirildiğinde Karl Marx'ın doğduğu kent olan "Trier" adını taşıyordu!

Kurulmamış Zembereği...

Alman asıllı Pascal Raymund, Beyoğlu'ndaki Hristaki Pasajı'nda bulunan Japon Nakamura'nın dükkânında işe başlar. Japon çiçeği, Japon ayakkabıları ve ipek kimonoların alıcısının pek olmadığından mıdır, yoksa başka nedenden dolayı mıdır pek bilinmez, Nakamura İstanbul'dan ayrılır ve dükkânı Raymund'a bırakır. 1930 yılına gelindiğinde Raymund, İstiklâl Caddesi'nde, Küçük Sahne'nin karşısında bulunan tek katlı mağazaya taşınmayı uygun görür. Almanya'dan oyuncak ithal etmeye başlayınca da, mağazanın vitrini İstanbul'un en renkli köşelerinden biri olur.

1936 yılının 1 Nisan gününe gelindiğinde, *Akşam* gazetesindeki "Oyuncak Olmayan Oyuncaklar" başlıklı yazıda mağazanın vitrininden söz edilir: "Beyoğlu'nda bir oyuncakçı dükkânı var. İki-üç gündür bu dükkânın önü iğne atsan yere düşmez. Büyüklü küçüklü, kadınlı erkekli bir kalabalık iki-üç gündür bu oyuncakçı dükkânının vitrini önünde toplanıyor. Dün tramvay beklerken ben de merak ettim; hem nasıl olsa arka arkaya on araba geldikten sonra ancak on birincisinde ayakta durabilecek bir yer bulunabilir kaidesini denemiş olduğum için, gittim oyuncakçının önündeki kalabalığa karıştım. Bir de ne göreyim? Herif dükkânın kocaman vitrini arkasında dağları, ovaları, tankları, tayyareleri, süvarileri, piyadeleriyle

bir harp meydanı kurmamış mı? Hem öyle ki, o kadar sahici ki, insan çok yüksekte bir uçaktan aşağıya bakıyor gibi oluyor. Minimini kurşun insanlar. Minimini tanklar. Minnacık toplar.”

Sözünü ettiğimiz yazının sahibi ilerleyen satırlarda, “Bunda şaşılacak ne var?” diye sorar kendine. Ne de olsa her ilerleyen çocuğun oyuncak askeri olmuştur. Bu açıklamayı yaptıktan sonra şaşkınlığının nedenini anlatır: “Bizim çocukluğumuzdaki küçük kurşun asker oyuncakların sırtında allı, yeşilli, cici merasim üniformaları vardı. Hepsi geçit resmi adımlarıyla dimdik yürürlerdi. Biz onları karşılıklı kavga etsinler diye koyduğumuz vakit bile ne üniformaları kirlenir ne de birbirlerini süngülerlerdi. Öylece karşılıklı oyuncak oyuncak dururlardı. Oysa ki, dün benim gördüklerim birbirlerini süngülüyorlardı. İçlerinden yaralanmış, can çekişmekte, ölmüş olanları var. Hayır, bu minimini kurşun insanlar oyuncak değildiler.”

Yazar, oyuncak askerleri kendi çocukluğundakilerle karşılaştırırken 34 yaşındadır. Oyuncak askerlerin bir resmi geçitte yürür gibi yapıldığı ve yazarın oynadığı çocukluğunda, Birinci Dünya Savaşı henüz patlak vermemişti. Yazarın şaşkınlığından, birbirini öldüren oyuncak askerlerin Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapıldığını, yaygınlaştığını öğreniriz. On birinci tramvayda boş yer buldu mu bilmem; ama mağazanın vitrininde, oyuncaklardan canlandırılan savaş sahnesinden ürperen yazarın Nâzım Hikmet olduğunu söyleyebilirim sizlere. Çocuklara böyle oyuncaklar satılmasını sakıncalı bulan Nâzım Hikmet, o gün, mağazanın vitrinine bakarak, yaklaşmakta olan İkinci Dünya Savaşı’nı sezmiş gibidir. Ne gariptir ki, Pascal Raymund’un öldükten sonra oğlu Paul’un işlettiği mağazanın adı “Japon Mağazası”dır ve *Akşam* gazetesinde “Orhan Selim” takma adıyla kaleme aldığı yazısını,

“Oyuncaklar birbirini öldürmezler. Harp ü darp insanla-
rın inhisarındandır,” sözleriyle bitiren Nâzım Hikmet,
atom bombasının ilk kez atıldığı savaş sonrasında şu dize-
leri yazacaktır:

*Hiroşima’da öleli
oluyor bir on yıl kadar.
Yedi yaşında bir kızım,
büyümez ölü çocuklar.*

Nâzım Hikmet’in, oyuncakçı mağazalarının vitrinine
olan ilgisiyle yalnızca düzyazılarında değil, şiirinde de kar-
şılaşıyoruz. 1956 yılının son günlerinde, Prag’ın Vatslav Cad-
desi’nde gezinen şair, bir oyuncakçının önünde, uzun süre-
dir göremediği oğlunu anımsar:

*Önündeyim bir vitrinin
bütün bir dünya oyuncak,
kurtlar, ayılar, şipşirin
düşüp öldürmeyen uçak,
sarı bacalı vapurlar,
otobüsler pırıl pırıl.*

*İstanbul’da bir Memet var
altısına bastı bu yıl*

Nâzım Hikmet, çok sevdiği memleketinden ayrıldığı yıl-
larda, karşılaştığı her oyuncakta oğlu gelir aklına ve hü-
zünlenir. Öyle ki, bu hüznün Moskova’daki çalışma odası-
nda bile bırakmamıştır yakasını. Ölümünden sonra Nâzım
Hikmet’in odasını ziyaret eden Fahri Erdinç, şaire verilen
“Barış Diploması”nın yanında gördüklerini anılarında şöy-
le anlatır: “Diplomanın yanında da döğme demirden bir

kasnağa ilişik Memet'in fotoğrafı. Memet, hık demiş de babasının burnundan düşmüş. Tümüyle bir kumral gülüş. Bir yanağı çukur. Pencerenin eşiğinde, Ekber'in söylediğine göre, ona gönderilmek üzere alınıp da gönderilmeyen çeşitli oyuncaklar durup durur. Ve bu burkuluş Nâzım'da bir dize oluşturmıştır: Benim oğlan fotoğraflarda büyür."

Fahri Erdinç, Nâzım Hikmet'in oğlu Memet ile fotoğrafları arasında kurduğu dizeyi yakalar; ama oyuncakların neler olduğunu anlatmaz bizlere. Sözü edilen oyuncaklar şairin "Karlı Kayın Ormanında" adlı şiirinde çıkar karşımıza:

*Eski takvim hesabıyla
bu sabah başladı bahar.
geri geldi Memed'ime
yolladığım oyuncaklar.*

*Kurulmamış zembereği
küskün duruyor kamyonet,
yüzdüremedi leğende
beyaz kotrasını Memet.*

Fahri Erdinç'in *Kalkın Nâzım'a Gidelim* adlı kitabındaki bir yanlışlığı düzeltmeliyiz: Nâzım Hikmet'in çalışma odasındaki pencerenin önüne dizili oyuncaklar "gönderilmeyen" oyuncaklar değildir. Şiirden de anlaşıldığı gibi bunlar, İstanbul'a gönderilen ama posta idaresi tarafından adresine teslim edilmeyip, geri çevrilen oyuncaklardır. Şair, "Postacı" adlı şiirinde de bu durumdan yakınır.

Nâzım Hikmet, penceresinin önünde duran, oğlu tarafından zembereği kurulmayan kamyonet, leğende yüzdürülemeyen beyaz kotranın ardından bakıyordu yağmura, kara, bulutlara, güneşe, yıldızlara...

... Hayata!

Hilafetin Taşbebeği

Üzüüüüm! Eski İstanbul gecelerinde bir sokaktan geçerken duyduğunuz bu ses, fenerinizi sıkıca tutmanız için bir uyarı niteliği taşır. Geceleri sokağa fenersiz çıkmamanın yasak olduğu günlerden söz ediyoruz. Fener de bak-kaldan satın aldığınız kâğıt fenerlerden biridir mutlaka. Cam fenerle sokağa çıktığınızı düşünemem doğrusu; çünkü, çocuklar arasında geceleri en çok oynanan oyun, sokaktan geçenlerin fenerini almak, direnişle karşılaşılırsa da kırmaktır.

İşte, “üzüm” lafını duyduğunuzda hapi yuttunuz demektir. Bu parola sizin kolay av olacağınız anlamına gelir. Gizlenen çocuklardan birinin size saldırıp, fenerinizi kapması an meselesidir. Boyunuz posunuz cazip gelmiştir onlara! İrikıyım biriyseniz, o zaman ortada sorun yok demektir. Zaten, yolunuzu gözleyen çocuklardan biri “Fındııık!” diye bağırarak çoktan uyardır pusudaki arkadaşlarını.

Oyun parklarının olmamasından dolayı, çocukların sokak oyunlarının şiddet içermesine şaşırmamanız gerekir. Öyle ki, mahalleler arasında yaşanan taş savaşı, çocuklar için sıradan bir oyundur o yıllar için. Sakatlanmalara yol açan bu şiddet oyunu taraflardan biri teslim olana kadar devam eder. Bu arada, “Başımıza taş yağacak!” sözü doğ-

ruhanırcasına sokaklarda yağmur gibi yağan taşlar pek çok evin camını kırar, yoldan geçenlere zarar verir.

Can Yücel'in "taşlama" özelliği taşıyan bir şiiri vardır:

*Köpek var taş yok
Taş var köpek yok
Taş var köpek var
Ama kiralın köpek
Sıkıysa at taşı*

Şair, bu şiirini Hint Şiiri diye sunar okura. Bunun nedeni, insanların düşüncelerinden dolayı taş duvarlar arasına kolayca konulduğu yıllarda yazılmış olmasıdır. Orhan Veli ve Oktay Rifat'ın birlikte yazdıkları "Ağaç" adlı şiir de bir taşlamadır:

*Ağaca bir taş attım;
Düşmedi taşım,
Düşmedi taşım.
Taşımı ağaç yedi;
Taşımı isterim,
Taşımı isterim!*

Nurullah Ataç, bu şiiri şöyle değerlendirir: "Giriştiği işi başaramamış, umutları boşa çıkmış bir kişinin perişanlığını duyuyorum o şiirde, o duygu bence çok iyi anlatılmış."

"Ağaç" şiirinin dize arkasındaki öykü şudur: Necip Fazıl Kısakürek, çıkardığı dergi için şiir ister Orhan Veli ve Oktay Rifat'tan. İki arkadaş birer şiir verirler Kısakürek'e. Ne var ki, şiirlerinin yayımlanmadığını görürler. Bunun üzerine, kafa kafaya verip söz konusu şiiri kaleme alırlar. Şiirin başlığının "Ağaç" olmasının nedeni, Kısakürek'in dergisinin bu adı taşımasıdır.

Necip Fazıl Kısakürek'in, *Ağaç* adlı derginin ikinci sayısında yayımladığı bir yazısında insanlık, oyuncakları arasında mutlu olamayan bir çocuğa benzetilir: "Yıllardır insanlık derin ve sinsi bir dert çekiyor. Bu dert sinirleri bozuk bir mirasyedi oğlunun iç sıkıntısı. Mirasyedi çocuğu, gözünün bir işaretiyle yeryüzünün bütün çeyizlerini ayağına serdirebileceği halde hiçbirisiyle avunamıyor. Lastik toplarını ısıyor, renkli balonlarını iğneliyor, motorlu fillerini, pervaneli atlarını yerlerde süründürüyor ve bütün zenginliklere arkasını dönmüş, bir pencereden, bir türlü kendisine kadar gelemeyen güneşin toprak üzerindeki altın lekelerini seyrediyor. Bu hastalık, masallardaki dünya güzeli şehzadelerin hastalığı gibi bir şey. Başında bir doktor ve üfürükçü, bin hokkabaz ve falcı çare araya dursun, o günden güne fenalaşmakta."

Kısakürek'in oyuncaklardan bahsettiği yazısı "Allahsız Dünya" başlığını taşır. Buradaki çocuk, oyuncacı bol olan bir zengin ailenin çocuğudur; ama şairin aynı dönemde yazdığı "Sanat" adlı şiirinde de, yoksul çocukların oyununun da aşığılandığına tanık oluyoruz:

*Anladım işi; sanat Allah'ı aramakmış;
Buymuş oyun, gerisi yalnız çelik-çomakmış...*

25 Ağustos 1969 tarihinde Samsun'da düzenlenen bir konferansta yaptığı konuşmada, "Memleketimizde mutlaka hilafet ve şariat uygulanmalıdır," diyen Necip Fazıl Kısakürek'in dünya görüşüyle, şiirlerindeki oyuncak imgesi çelişir. Bunun örneğini, şairin sevdiğim şiirlerinden biri olan "Tabut"taki şu dizelerde görürüz:

*Her yandan küçülen bir oda gibi,
Duvarlar yanaşmış, tavan alçalmış.*

*Sanki bir taşbebek kutuda gibi,
Hayalim, içinde uzanmış, kalmış.*

Kısakürek, hilafet günlerinde yaşamış olsaydı, tabutun içinde uzanan insanı “taşbebek”e benzetemezdi; çünkü hilafet döneminde taşbebek gibi insan tasviri içeren oyuncaklar yasaktı. Şairin imgesine güzellik katan taşbebek, hilafeti kaldıran 1923 devriminin sayısız kazanımlarından yalnızca biridir!

Şair, *Yeni İstanbul* gazetesinde çıkan bir yazısında da, Nâzım Hikmet’in Eyüp oyuncaklarına benzediğini belirtir. Bu da doğru değildir; çünkü her türlü canlı tasviri yasak olduğundan, Eyüplü oyuncak ustaları değil insan yapmak, bir oyuncuğun üstüne resmini bile çizemezlerdi!

Laik Türkiye’de hilafet kafasıyla yaşayanlar, oyuncak üretimine baskı uygulamaya devam etmişlerdir. Bunun kanıtı Gürel Oyuncak’ın sahibi Müstecap Baybörü’nün Bekir Onur’a söylediği şu sözlerdir: “1957’de ilk büyük otomobili çıkardım: Pleymuth arabanın modeli. 1958’de oyuncuğu kestim, bir sene hiç yapmadım. Arabanın camına çizdiğim insan suretlerinin günah olduğunu söylemişti hocalar, o yüzden.”

Üsküdar’da Cumhuriyet öncesinde rastlanılmayan bir oyun parkında, çocuğunu salıncağa bindiren kara çarşafli bir kadın görmüştüm. Zavallı annenin, bir eliyle yüzünü örttüğü içinek eliyle ittiği çocuk doğru dürüst hızlanamıyor, salıncak yalpalayarak sallanıyordu!..

Mezar Taşındaki Oyuncak

Savaş sonrası. Saraybosna mezarlığında gezinirken görürüz Akgün Akova'yı. Şair, çiçekler ve mumlarla örtülü mezarlar arasında yürürken yalnız değildir; savaşın ayıbını örtmek isteyen sis de ona yoldaş olur.

Akgün Akova, taşında "Mario Milanoviç" yazan mezarın başında durur bir anlık... Geceleri uykuya dalmak için gözünü her kapatışında aklına gelecek bir görüntüyle karşı karşıyadır: "1995'te doğup 1996'da ölen Mario yaşamdan nasıl koptu bilmiyorum; ama tahtadan yapılmış mezar taşına bir bezle iki oyuncak bağlanmıştı: Küçük kahverengi ayısı ve beyaz tavşanı."

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt, Louisiana ve Mississippi eyaletleri arasındaki sınır sorununu çözmek için bir ziyaret yapar bölgeye. Başkanın av merakını bilenler, şirin görünmek için yavru bir ayı yakalarlar ve onu vurması için önüne atarlar. Bu olaya büyük tepki gösteren Roosevelt, yavru ayının ormana bırakılmasını emreder.

Başkanın yavru ayıyla olan öyküsünü *Washington Post* gazetesinin karikatüristi Clifford Berryman'ın köşesinden öğrenen Morris Michtom, oyuncak bir ayı yapmasını ister karısından. Michtom, eşi Rose'un elinden çıkan oyuncak ayıyı karikatürle birlikte Brooklyn'deki mağazasının vitri-

nine koyar. Günler geçtikçe tüm kent oyuncak ayıdan başka bir şey konuşmaz olur. Michtom, karısına diktirdiği yeni bir ayıyı Beyaz Saray'a gönderir ve başkandan isim babası olmasını ister. Böylelikle "Ayı Teddy" doğmuş olur.

Evet, Roosevelt'in ön adı olan "Teddy" diye bilinen ilk oyuncak ayının 1902-1903 yıllarında gözlerini dünyaya açtığı söyleniyor. Yani "Teddy" 100 yaşını aşmış ihtiyar bir ayıdır!

Oyuncak ayının doğuşuyla ilgili anlatılan bir diğer öykü Almanya'da geçiyor: Stuttgart'ta öğrenci olan Richard Steiff hayvanat bahçesindeki ayı kafesinin önünden ayrılmaz. Genç adam, ayıların hareketlerinden, davranışlarından öylesine etkilenir ki, oyuncak yapımcısı olan yengesi Margarete'e açar sevdasını. Margarete yenge, bezden yaptığı hayvanlar serisine oyuncak ayıyı da dahil eder. Ne var ki, "PB 55" kodunu taşıyan oyuncak ayı satılmak üzere gönderildiği Amerika'da ilgi görmez. 1903'te Leipzig kentinde düzenlenen fuarda, Amerikalı bir tüccar üç bin adet satın almaya karar verince, Ayı Teddy'nin yıldızı parlamaya başlar. Oyuncak ayının, Roosevelt'in kızının düğününde, süs amacıyla masalara konulmasından sonra "Teddy" adını aldığı da dilden dile anlatılarak günümüze dek ulaşır.

Aman ha!.. Sakın ola ki, buraya kadar adı geçen ABD başkanını yufka yürekli, insancıl bir adam sanmayın. Yazılarında, söylevlerinde "güçlü ırklar"dan bahseden ve "hükmetmek için dünyaya gelmiş savaşçı ırkları" sürekli olarak öven Roosevelt, belki inanmayacaksınız; ama Nobel Barış Ödülü'nü kazanmıştır. Hem de şu sözleri yumurtladıktan sonra: "Barışın hiçbir zaferi, ulu savaş zaferi kadar yüce olamaz."

Savaşta öldürülen Mario Milanoviç'in mezarındaki oyuncak ayı, "Teddy" olarak anılmaktan utanç duyduğunu haykırır Akgün Akova'ya; ama şair bunu duyamaz... Duyamaz; çünkü gözyaşlarına boğulmuş bir şekilde hızlı

adımlarla uzaklaşmaktadır mezarlıktan. Birinci Dünya Savaşı'nda öldürülen birçok Alman askerin yanında bulunan oyuncak ayılar da haykırır aynı sözü: "Teddy diye anılmaktan utanç duyuyoruz!"

Oyuncak ayıyla bir vitrinde karşılaştığımda, siperlerin içinde üst üste yığılı ölü askerler gelir gözümün önüne. Yolculuk sırasında elinde oyuncak ayı tutan bir çocuk gördüğümde ise Virginia Woolf'u anımsarım. Ünlü yazar, "en iyi yol arkadaşım" diye tanıtmıştı oyuncak ayısını.

*Ne de James Dean gibi bir otomobilim var
Önüme çıkan ilk kamyonu vuracağım.*

Ahmet Erhan'dır, James Dean'ın son yolculuğuna yuvarlandığı dizelerle öykünen şair. İki dize arasına iyi bakın; kamyon altına girmiş Porche'un arka koltuğunda oyuncak bir ayı göreceksiniz. James Dean, oyuncak ayısıyla birlikte çıkmıştır son yolculuğuna!..

Yumuşatıcı reklamından Borissia Dortmund futbol takımı taraftarının ellerine kadar yaşamın birçok alanında görürüz oyuncak ayıyı. Doktorlar, psikolojik olarak yıpratmış çocukların bu oyuncağı sıkı sıkıya sarıldıklarını, daha çok sahip çıktıklarını söylüyorlar. Los Angeles polisi de, bu yüzden olsa gerek, otomobillerinde birer oyuncak ayı gezdiriyorlar. Kimi ülkelerde, çocuklara cinsel tacizde bulunduğu tespit edilenlerin, tuzak kurmakta kullanabilecekleri şüphesiyle oyuncak ayı sahibi olmaları yasaktır.

Şükran Güngör'ün son filmi olan *Büyük Adam Küçük Aşk*'taki çocuk oyuncu Dilan Erçetin'i film setinde oyuncaklar armağan ederek oyalarlar. Yakınları operasyonda öldürülen "Hejar" adlı Kürt kızını oynayan altı yaşındaki Dilan, "En çok hangi oyuncağını sevdin?" sorusuna şu yanıtı verir: "Küçük ayıcığımı."

Aşıyan Mezarlığı'nda üç şairin kabri birkaç adım ötededir birbirinden: Orhan Veli, Turgut Uyar ve Onat Kutlar...

Üç şair mezarının çok yakınında oyuncak ayı şeklinde yontulmuş bir mezar taşı vardır. Mezar taşında, altı yaşında ölen bir erkek çocuğun adı okunur:

EMRE İYİMEN

28.6.88 - 26.7.94

Londra'daki bir okulun bahçesindeki ağaçlardan birinin üstüne çakılı plakette de, aynı çocuğun adı yazılıdır. Oyuncaklarına doyamadan dünyaya gözlerini kapayan sevgili Emre'nin anne ve babası, İstanbul'a, Boğaz'ın kıyısına defnederler biricik oğullarını. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u almak için, Aşıyan Mezarlığı'nın yanındaki Rumeli Hisarı'nı yaptırır. Emre İyiemen'in anne ve babası ise, taş taş üstüne koymadan, oyuncak ayı şeklindeki bir tek taş ile tüm İstanbulluların kalbini kazanırlar.

Şüphesiz ki, onların, çocuklarının başucuna oyuncak ayı şeklinde bir mezar taşı koyarken, asla birileri bunu görsün, takdir etsin diye bir beklentileri yoktu. Onlar, çocuklarını unutmadıklarını, her an andıklarını böylesi bir anıtla kalıcı kılmaktan da öte, mezarların ağlama yeri olmadığını hepimize öğrettiler.

Emre İyiemen'in oyuncak ayısı bir mezar taşı değil, ben-
ce dünyanın en güzel sevgi anıtıdır.

Aferin Sana Alican!..

Çocukların uykuya daldığı saatlerde, oyuncakların da gözleri kapanmak üzeredir. Onlar da yorulmuştur, bütün gün oynanmaktan... Ama saatler gece yarısını gösterirken, sokağa çıkıp çalışmak zorunda olan oyuncaklar vardır. Barların, eğlence merkezlerinin neon ışıkları altında görürüz onları. Kadınları tavlamaya çalışan erkeklerin ol-talarında yem olarak kullanılırlar. Büyüklerin dünyasında ağır işçilik yapan tavşan, ayı, bebek gibi oyuncakları görünce merak ederim; acaba hangi ertesi gün, annesi bir gecelik aşk yaşayan çocuğu sevindirecek; üstündeki içki kokusuna rağmen?..

Sevmem gece oyuncaklarını, onlar için üzülürüm; hepsini toplayıp, çocuklara dağıtma düşleri kurarım. Daha doğrusu, oyuncakları, geceleri kadınları ağlarına düşürmek isteyen erkeklerin ellerinde görmeyi sevmem. Kadınlara yöneliktir bu tür oyuncaklar. Siz hiç, bir bar önünde oyuncak tabanca, tüfek satıldığını ve bunları erkek arkadaşına armağan olarak alan bir kadın gördünüz mü?

Gecenin soğuşunda köşebaşlarında gördüğümüz ya da masalar arasında gezinerek oyuncak satmaya çalışanlar, o barlara sevgilileriyle gitme olanağına sahip değildirler. Bir müşterinin bıraktığı yüklü bahşışı sabaha kadar oyuncak satarak toplama çabasındadırlar. Ekmek parasını, gece

oyuncaklarından karşılamaya çalışanlardan biri de Hüseyin Fidan'dır...

Napolyon'u İstanbul'un bir gece kulübünde görürseniz, bilin ki o Hüseyin Fidan'dır karşınızda duran. Oyuncakları Sezar ya da Ramses kıyafetiyle sattığı da görülmüştür. Tarihi kostümler içindeki yüzünü, İstanbul'un gece hayatı ışıklarının aydınlatığı Fidan, Anadolu'daki çocukları düşünecek kadar duyarlı bir insandır. Onun, Doğu'daki yoksul çocuklara oyuncak götürme düşüncesini Tayfun Talipoğlu "Bamteli" adlı programında duyurur önce... Sonra, Nihat Sırdar, Talipoğlu'nu konuk ettiği radyo programında destek verir bu kampanyaya. Bir ad konulur, oyuncak toplama çabasına: "Düşler Ertelenmesin!.."

Oyuncaklar için bir vagonun eklendiği Doğu Ekspresi 32 saat sonra varır Kars'a. Yüzlerce çocuğun ellerine bir oyuncak ilk kez aldıkları anki yüz ifadelerine tanık olmak isteyen Nihat Sırdar da, bu zorlu yolculukta yer alanlar arasındadır. Her yıl, en başarılı radyo program yardımcısı seçilen genç adam, başını trenin penceresine dayayıp, oyuncaksız geçen çocukluğunu düşünür. Trenin en son vagonundaki oyuncakların pek çoğunu rüyasında bile göremezken, onları Kars'taki çocuklara dağıtacak olmanın mutluluğuyla gülümser, Nihat Sırdar'ın kırılgan bir oyuncığa benzeyen güzel yüzü...

Kars'ta belediyenin verdiği kamyonlara yüklenir oyuncaklar... Eksi 15 derecede köylere doğru yola koyulur çöp kamyonları! Evet, oyuncakların trenle başlayan yolculuğu Kars Belediyesi'nin çöp kamyonlarıyla mutlu sona doğru yaklaşmaktadır! Kamyonlardan birinde Hüseyin Fidan da vardır. Fidan, oyuncakları çocuklara dağıtılırken, İstanbul'da olduğu gibi tarihi kostümlerini giyer. Tek fark, yüzündeki zafer kazanmış komutan edasıdır!

Gel de, Cemal Süreya'nın "Kars" adlı şiirini bir daha anma:

Öyle güzel öliürüm artık
Beyaz uykusuz uzakta
Kars çocukların da Kars'ı
Ölüleri yağan karda
Donmuş gözlerimin arası

Kars köylerinde çocuklar kapışırılar oyuncakları; Napolyon'un, Sezar'ın, Ramses'in elinden... Power Rangers, Ninja Turtels gibi sinema ve çizgi roman kahramanı oyuncakları ilk kez gören çocuklar ürkerler!.. O güne kadar hiç görmedikleri oyuncaklara dokunmaktadırlar. Bir uzaylıyla karşılaşsalar yine bu denli şaşırırlardı!..

Çocuklar için yapılan küçük orglar da vardır oyuncaklar arasında... Ve mikroskop setleri!.. Tuvaletin olmadığı köy okullarına armağan edilir bu setler! Bu arada; Nihat Sırdar, kamyonların birinin köşesinde unutulmuş oyuncak ayıyı son anda fark eder ve onu "Bamteli" programında çalışan Mehveş Erdem'e verir.

1999 yılında bir kez daha Doğu yollarına görürüz Nihat Sırdar'ı. Bu kez, program yaptığı Best FM'den çağrısına kulak veren dinleyicilerden topladığı iki vagon dolusu oyuncak taşımaktadır. Diyarbakır'da çocukların sevgisi ve Vali Yardımcısı Ahmet Çınar'ın ilgisi karşılar onu. Çınar, tiyatro oyunları da yazan, sanatsever, aydın bir insandır. Türkiye onu, Afyon'un Sultandağı ilçesinde kaymakamlık yaptığı dönemde, sahnelediği oyunda, imama alkolik rolü oynatmasıyla tanıyacaktır!

Diyarbakır treninin vagonlarında "Pencere kenarında durmayın, çocuklar taş atar" yazmaktadır. Yol boyunca çocuklar koşuştur trenin yanında... Ama hiçbirinin elinde taş yoktur. Nasıl olsun ki?.. Sırdar, bir firmanın verdiği yüzlerce futbol topunu dağıtmaktadır, trenin penceresinden... O günden sonra da çocuklar, taşları trenlere atmak için değil, maçlarda kale yapmak için alırlar ellerine.

Oyuncaklar arasından çıkan dansöz kıyafetine şaşırır Nihat Sırdar en çok!.. Bir de dalgıç paletine!

Doğu'daki çocuklara dağıtılan her bir oyuncağın öyküsünü düşünsenize... Çocuğun oyuncağıyla yaşadıkları, oyuncağın tanık olduğu olaylar birer film konusu değil midir? Her oyuncağın sonunun mutlu bittiğini düşünemeyiz; ama Mehveş'e armağan edilen oyuncak ayının öyküsünde güzel bir son yaşanılır. O oyuncak, genç kızın kurduğu yuvanın bir köşesinde gülümsemektedir. "Alican" adlı oyuncak ayının bulunduğu evin kapı zili ise "Mehveş - Nihat Sırdar" yazmaktadır!

"En güzeli de," diyor Sırdar, "dinleyicilerimden, Doğu'daki çocuklara dağıtmak üzere topladığım oyuncaklar arasından tabanca, tüfek gibi silahların çıkmamış olmasıdır!"

Humbaradan Kumbaraya

Osmanlı'dan günümüze kalan saat kulelerinin 72 tanesi ülkemiz sınırları içindedir. Ne yazık ki, 20 tanesinin yerinde yeller esiyor. Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası olan ama sınırlarımız dışında kalan saat kulelerinin sayısı da 72'dir!

İş Bankası, Ankara'nın Ulus ve Kızılay Meydanlarına reklam panoları dikmek ister. Bu amaçla, dönemin valisi Nevzat Tandoğan'a başvurulduğunda, takvim yapraklarında 1931 yılı okunmaktadır.

Tandoğan, üstlerine birer saat kadranının konulması şartıyla panolara izin verir. Hazırlanan örnek, banka yöneticileri tarafından öylesine beğenilir ki, tek ayaklı saat panolardan İstanbul'un Taksim, Beyazıt ve Kadıköy Meydanlarına da dikilmesine karar verilir. İzmir, Bursa, Adana ve Erzurum kentleri de sıralarını beklemektedir.

İş Bankası yöneticilerinin, meydanlara koymak istediği reklam panoları, kullanıma yeni sunulan kumbara biçimindeydi. Yani bizler, kent mobilyalarına güzel bir örnek oluşturan saatli kumbara panolarını Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'a borçluyuz!

Aynı yıl, kentleri yalnızca saatli panolar değil, yüzlerce bank da süsler. Dinlenmek için yaklaşanlar, bankın üstüne yazılı bir soruyla karşılaşırlar:

“Niçin sizin de bir kumbaranız olmasın?”

Türkiye’de ilk kumbarayı İş Bankası sunar müşterilerine. 18 Eylül 1928 tarihli *Milliyet* gazetesinde şu habere yer verilir:

“İş Bankası çok faideli bir harekete geçmiştir. Aileler arasında tasarruf fikrini tenmiye için bilhassa çocuklarımızı tasarrufa alıştırmak maksadıyla Banka tarafından çok hoş bir vasıtaya müracaat edilmiştir. Bu vasıta da, resmini gördüğünüz zarif kutudur. Herhalde her aile babası bu kutudan bir tane alırsa çocuğunu sevindirmiş olacaktır. Bu kutu, içerisine atılan paranın çıkarılmasına imkan olmayacak surette yapılmış mükemmel bir kumbaradır.”

Burada itiraf etmeliyim; annesinin cımbızıyla kumbaranın deliğinden rahatlıkla para çekmeyi başarmış çocuklardan biriyim!

İçi para dolu bir kumbara, veznedar tarafından açılmak üzere bir İş Bankası şubesine ilk kez, Biga Mebusu Şükrü Bey’in oğlu tarafından götürülür. Süha adlı bu çocuğun hesabına kaç kuruş yattı bilinmez; ama o günden sonra kumbara, bozuk paraları yutan bir canavara dönüşür. Çocuklar, misafirlerin elini öpmek için, gündüz vakti kendilerine yasak olan salona birkaç kuruş koparmak umuduyla kumbaralarıyla girerken, annelerinin çantalarındaki bozuklukları da bazen hiç sormadan kumbaraya atmaya başlarlar!

Ambarları, ıssız adalarda bulunan define sandıklarının altınlarıyla doldukça ağırlaşan bir düş gemisidir her kumbara. Deliklerinden içeri artık para girmez olunca, yolu tutulur bankanın. Çocuğun gönlünde oyuncakçı dükkânının vitrininde gördüğü bir oyuncak yatar; ama eve genellikle veznedarın verdiği küçük bir hesap cüzdanıyla dönülür. Çocuk, batan düş gemisinin yorgun, kırgın tayfaları tarafından ihanete uğramış kaptanı gibidir. Sahi, annelerin

banka dönüşü avutmak amacıyla çocuklarına söylediği, “Damlaya damlaya göl olur,” atasözündeki gölde, kaç oyuncak düşü boğulmuştur?

1950’li yıllarda kumbaraların şekilleri değişmeye başlar. Ziraat Bankası 1952’de radyolu kumbarayı çıkarır. Bunu iki yıl sonra saatli kumbara takip eder. O yıllarda kumbara, çocuklar kadar yetişkinlerin de gözdesidir. İhap Hulusi’nin çizdiği kumbara reklamlarında “baba”lar, hat-ta “dede”ler çarpar göze.

Çocukların düşlerini hapseden kumbaralar, birer oyun-cağa dönüşür zaman içinde. Kumbaranın metali sanki, her bozuk parayla biraz daha artan çocuk düşünün sıcaklığı-na dayanamamış ve eriyerek hayallerdeki oyuncağın şekli-ni almıştır. Raybank, otomobil şeklinde kumbara çıkarır... Halk Bankası’nın kumbaralarıysa antika otomobil şeklin-dedir. Dışbank’ın sallanan atı ve otobüsü var bir de... Ve tabii, Ziraat Bankası’nın tır kamyonu!.. Pamukbank’ın fil kumbarasını da unutmamalıyız.

Yapı Kredi Bankası, 1978’de “Oyun Bahçesi” adı al-tında kumbaralar üretir. Fil, aslan, köpek, deve, tavşan ve leylek şeklindeki oyuncak kumbaraların en belirgin özelli-ği, ötekilerinin aksine, kartondan oluşlarıydı. Ne dersiniz, Nuh’un Gemisi de bir kumbara değil miydi?

Kumbara var mı şiirimizde? Aklıma “Alacak” adlı şu şiirimden başkası gelmiyor:

*Yol kenarlarındaki
yağmur mazgallarını
kumbara sanıp
harçlığımı atardım
bu yüzden en çok
denizden alacaktıym*

1986 yılının aralık ayında askerliğime başladığım Personel Yedek Subay Okulu, Haliç'in kıyısındaki Hasköy semtindeydi. Osmanlı döneminden kalma okul binası, donanmanın ihtiyacı olan humbaraları üreten bir fabrikaydı. Humbara, günümüzde artık kullanılmayan bir silahtır. Gülle şeklinde olan humbaranın içi metal parçacıklarıyla doludur. Topla fırlatılan humbara, düştüğü yerde parçalanır ve etrafa birer mermi gibi dağılan parçacıklar insanların ölümüne yol açar.

Savaşların altında ekonomik çıkarların yattığını, günümüzde artık çocuklar dahi biliyor. Kumbara, bu gerçeğin habercisiydi aslında; çünkü içini bozuk paralarla doldurduğumuz “kumbara” sözcüğünün kökeni, bir silah olan “humbara”dan gelmektedir.

Kumbara eski parlak günlerini yitirdi, unutuldu çoktan... Bilgisayar, oyuncaklarını ellerinden aldı çocukların. 2003 yılında, bir İş Bankası kumbarası, 15 milyon lira ederinde bozuk para alıyor içine. Bu parayla da, yüzlerce insanın öldürüldüğü bir bilgisayar oyunu satın alınamıyor!..

Memnun olan yok mu?

Var elbet: Kaleciler...

Hiç kimse gol sonrasında, “Kumbara Kaleci!” diye bağırıyor!

Bir de Süslü Bebekler Getir

İzmir'in Konak Meydanı'ndaki heykel, insan hakları savunucularını bekler, her 15 Mayıs'ta. İster ki, binlerce insan toplansın alanda, tek tek gelip karanfil bıraksınlar önüne. Onun adı ders kitaplarına yazılır; ama *İnsan Hakları (Hukuku Beşer)* adında bir gazete çıkardığı anlatılmaz. Çünkü, bu ülkede "İnsan Hakları"nı savunmak "bölücülük", "komünist işi" sayılmıştır yıllarca!..

İşgal ordusunun karşısına dikilip ilk kurşunu sıktığı, bir gazeteci olduğu bilinir; ama yazdığı bir yazı girmez ders kitaplarına. Hele, "Umumi olması gereken mektepler bile patronların çocuklarına mahsustur," diyerek paralı eğitime karşı çıktığı yazısı hiç girmez. Bu yüzden de, üniversitede harçlara karşı çıkan öğrenciler tanımazlar onu. Protestolarında resmini taşımazlar, anıtına karanfil bırakmazlar..

Çelenkler doldurur her 15 Mayıs'ta etrafını, "protokol" sıralanır önünde... O bir gazetecidir; ama elinde kalem değil, tabanca tutmaktadır. Rahatsızdır hayatının bu anının heykelleştirilmiş olmasından. Bir tek yazısını okumamış olanların önüne dizildiğini çok iyi bilmektedir. Kaç yürek var ki, 14 Şubat 1919'da yazdığı şu sözleri haykıra-bilsin: "İhtilaf ve lakaydiyi bırakalım. Cihan bize düşman-ken, biz ne İngiltere'den, ne Fransa'dan, ne saireden ken-

dimize ufak bir muavenet ve muhabbet beklemeyelim. Bizi kurtaracak kendi ruhlarımızın derinliklerinden doğan samimiyetle, birbirinin ellerini sıkmak, bünye-i millimizi ezen canileri şiddetle cezalandırmak ve bu babta yalnız biz Türklerin mahvolmaması için propaganda, isyan her şey, evet her şey meşru olacaktır.”

İlk kurşunu onun sıkıp sıkmadığı bile tartışılır. Peki hiç düşündünüz mü; bu soruyu ona sorsalar, nasıl bir karşılık verirdi? Bağımsızlık için bilinçli bir intiharı göze alan bu koca bedeni, kalabalık arasında ilerlerken bir an durdur-sak ve ona ilk kurşunun elindeki tabancadan çıkıp çıkma-yacağını sorsak, nasıl bakardı acaba bizlere?..

Heykeli, bağımsızlık oyunundaki bir satranç taşı gibi duruyor İzmir’de... Ve bağımsızlık yandaşları, emperyalizm karşıtları, insan hakları savunucuları bu oyunu dama sanıyor, taşları tanımadıkları için hamle üretemiyorlar. Bu yüzden de sürekli olarak matrakça “mat” olmaktan kaçamıyorlar.

Kadın hakları savunucularını da göremeyiz, anıtına bir çiçek bırakırken. Oysa, Hasan Tahsin’e sürekli olarak saldırıran *Köylü* gazetesinin 17 Ağustos 1918 tarihli sayısında şu yazı okunur: “Hasan Tahsin kadınlarımızın yüzlerini açarak tiyatrolara, eğlencelere gidelim teranesiyle söz ve vicdan özgürlüğüne sahip olduğunu iddia ederken, başkalarının namusuna olsun hürmet etmiş olsaydı, milletin kalbinde kazanmış olduğu yüksek makamı tarih sayfalarında lekeletmemiş, kirletmemiş olurdu.”

Köylü gazetesinin sahibi “Köylücü Refet” diye bilinen Mehmet Refet’tir. Hasan Tahsin’in ölümünün ardından işgal güçleriyle işbirliği yapan, gazetesine maddi destek sağlayan Mehmet Refet’in bu tutumu, kadınların başörtüsü üzerinde politika yapan ve Ortadoğu’yu işgal edenleri alkışlayan günümüzdeki kimi yazarlarla örtüşmüyor mu?..

Bir çocuk görmüştüm Konak Meydanı'nda; elinde oyuncak tabancayı Hasan Tahsin'in heykeline doğrultmuş, "Bijin... Bijin..." diye ateş ediyordu. Bağımsızlık yolunda ilk büyük direnişi gerçekleştiren Hasan Tahsin'i, eli tabancalı bir adam olarak topluma sunmak büyük bir hatadır. Bu hata İzmir'de bir ilkokula "İlk Kurşun" adının verilmesiyle sürdürülmüştür...

"Hangi okula gidiyorsun?"

"İlk Kurşun Okulu'na!.."

Bir çocuğun böyle bir yanıt vermesinden rahatsızlık duymayacak bir eğitimci var mıdır? Ne yazık ki bir değil, pek çok "eğitimci" var! Eğer öyle olmasaydı, okulun adı "İlk Direniş" olarak değiştirilirdi. Silahlardan, kurşunlardan arındırılmış bir tarihtir insanlığa yakışan; bağımsızlığın, düşünce özgürlüğünün, insan haklarının, bilimin ve sanatın tarihidir. "İlk Direniş" yerine "İnsan Hakları" da denilebilir o okulun adına. Hani, bize bugüne kadar bir yazısını bile okutmadıkları, bizim de merak etmediğimiz Hasan Tahsin'in gazetesi olan *İnsan Hakları!*..

Tülin Şener Demir, 1998 yılının kasım ayında yapılan "II. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi"ne anaokullarında yaptığı bir araştırmayı sunar. Ankara'daki kamu ve özel anaokullarının karşılaştırıldığı çalışmada yer alan sorulardan biri de şudur: "Kurumunuzda en çok hangi oyuncak/oyun malzemeleri bulunmaktadır?" Yanıtlar değerlendirildiğinde, elektronik oyuncaklar, müzikli aletler, masa oyunları, hareketli oyuncaklar özel okullarda daha çok görülürken, kamu okullarının özel okullara üstünlük sağladığı tek alan "oyuncak silahlar" olmuştur. Bu tür oyuncakların oranı devlette yüzde 12,9, özel okullarda ise yüzde 2,1'dir.

*Oyuncakçı amca,
Ne çok oyuncakların var;
Top, tank, tüfek, tabanca...
Gövdem titriyor,
Onlara bakınca!*

*N'olursun oyuncakçı amca,
Bundan böyle bizlere,
Oyuncak tüfekler yerine,
Ak yelkenli bir gemi,
Bir de süslü bebekler getir,
Unutma emi?*

*Sonra oyuncakçı amca,
Senden aldığım tüfekleri,
Bozarak onlardan kuş yaptım,
Bana kızmazsın değil mi?*

Hasan Tahsin'in elindeki tabancayı da bozarak kuş yapalım... Ya da, bir kafesin kapısını açarken anıtlılaştıralım onu. Bize bu düşüncayı veren şiirin şairi Abdülkadir Bulut'tur.

Bir ilkokul öğretmeni olan Bulut, Silifke/Anamur arasında çalışan bir minibüste, yerini yaşlı bir kadına verdikten sonra bir dönemeçte kapının açılmasıyla dışarıya savrulur ve son nefesini verir, nice kaplumbağanın ezildiği Akdeniz yollarında...

Kazanın olduğu tarih, 8 Ağustos 1985'tir.. Ve Hiroşima ile Nagazaki kentlerine atom bombalarının atılışının 40. yılı anısına düzenlenen etkinliklerde sel olup akmaktadır gözyaşları!

Kız Kulesi'nde Turna Kuşu

Abdülhamit II'nin armağanlarını Japon İmparatoru'na sunduktan sonra, geri dönüş yolunda fırtınaya yakalanan ve 500'ü aşkın denizcimizle batan Ertuğrul, iki ülke arasında kurulan dostluğun simgesi olan bir gemidir. 1890 yılında yaşanan bu facianın ardından İstanbul'a gelen Nakamuro Eijiro, "Çiçek Pasajı" olarak bilinen Hristaki Pasajı'nda "Japon Mağazası" açar. Burası, Japon kültürünü kente tanıtan ilk mağazadır.

Mağaza, İstiklâl Caddesi'ne taşınınca, Japonya'dan getirilen eşyaların yanında oyuncaklar da görünmeye başlar. Japon mağazasını bir Beyoğlu çocuğu olan Giovanni Scognamillo'ya kulak vererek daha yakından tanıyalım: "Japon Pazarı, biz çocuklar için başlı başına bir dünya idi, hâlâ egzotizm kokan. Sağdaki vitrin, boydan boya oyuncaklarla doluydu (ve bu konuda, karşı sıradaki, İpekçiler'e ait Bonmarşe'yi rahatlıkla bastırıyordu); askerler, kaleler, arabalar, tanklar, yelkenliler, gemiler, tabancalar, kovboy şapkaları, silah kılıfları, asker miğferleri, itfaiyeci üniformaları, bebekler, minyatür mutfaklar, buzdolapları, boylarına uygun mutfak takımları, alçıdan yemekler, meyveler, sebzeler vb. Sağ vitrinin giriş kapısına yakın köşesinde kimonolar ve Japon bebekleri, minik geyşalar, bol bol yelpazeler, şemsiyeler bulunurdu. Soldaki vitrin ise züccaciye çeşitlerine ve bibloları ayrılmıştı."

Enola Gay, dünyaya getirdiği erkek çocuğuna “Tibbets” adını koyar. Çocuk büyür ve pilot olur. O da, annesinin adını verir uçağına. Enola Gay’in 6 Ağustos 1945 tarihinde, Hiroşima üstünde açılan kapakları bu kez 250 bin insanın ölümüne neden olan atom bombasını doğurur! Böylelikle, oyuncakla oynayan bir Japon çocuk, Nâzım Hikmet’in dizeleriyle ilk kez girer şiirimize:

*Koşuyor altı yaşında bir oğlan,
uçurtması geçiyor ağaçlardan,
siz de böyle koşmuştunuz bir zaman.
Çocuklara kıymayın efendiler.
Bulutlar adam öldürmesin.*

Japonya’da çocuklar, geleneksel el sanatlarından olan kâğıt oyuncaklarla oynamayı severler; ama Sadako Sasaki’nin öyküsü oldukça farklı ve bir o kadar da hüznüldür...

Atom bombası atıldığında iki yaşında olan Sadako, on iki yaşına geldiğinde radyasyonun etkisiyle yatağına düşer. Bir Japon inancına göre kâğıttan bin turna kuşu yapanın dileği gerçekleştirmiş. Ölümün pençesine düştüğünü öğrenen Sadako, hasta yatağında başlar kâğıtlardan turna kuşları yapmaya!

5 Mayıs 1957’de, “Atom Bombası Çocukları” adına bir anıt dikilir Hiroşima’ya. Anıtın tepesinde omzuna turna kuşu konmuş bir kız çocuğunun heykeli vardır. Sadako Sasaki’dır heykeldeki çocuk... 646. turna kuşundan sonra gözlerini kapayan Sadako’nun etrafındaki rüzgâr, kâğıtlardan yapılan binlerce turna kuşunu uçurur yaz kış. On binlerce küçük el, savaşlar olmasın, çocuklar ölmesin diye Sadako’nun bıraktığı yerden turna yapmayı hâlâ sürdürmektedir.

Atom bombası öykülerinin en korkuncunu, eski bir Bursa evine açılan Kitabevi'nin bahçesindeki bir sohbet sırasında, Prof. Dr. Halil Rifat Alpay'dan dinledim: Nâzım Hikmet'in dünyadan ayrıldığı 1963 yılında, Ödemiş 27 Mayıs İlkokulu'nda öğrenci olan Alpay, izcilik eğitiminde kendilerine ezberletilen bir şarkıyı unutmamış. Çocuklara neşe içinde söylettirilen şarkının sözleri şöyle:

Hiroşima Nagazaki
Hiroşima bum, bum, bum
Hiroşima Nagazaki
Hiroşima bum
Hi hirro hito
Hiroşima Nagazaki
Hi hirro hito
Hiroşima bum

Şarkıda adı geçen Hirohita, Hiroşima'nın ardından 9 Ağustos'ta Nagazaki'ye atom bombasının atılmasının ardından teslim olmayı kabul eden Japon İmparatoru'dur!

Tokyo Körfezi'ne demirleyen Amerikan donanmasına ait bir gemide 2 Eylül 1945 gününün sabahı Japonya teslim belgelerini imzalar. Atom bombalarından ölen on binlerce sivil insan için mezarların kazıldığı günlerde, zafer kazanan Amerika'nın bayrağını Japonya'ya taşıyan ve güvertesinde teslim kâğıtlarının imzalandığı geminin adını, birkaç yıl sonra Kız Kulesi'nin beyaz duvarlarına yazılan şu yazıda görürüz: "Welcome Missouri."

Oysa, Ertuğrul fırkateyni Kız Kulesi'nden top atışlarıyla uğurlanmıştı Japonya'ya!.. Dostluk ve kardeşlik taşıyan Ertuğrul'u selamlayan Kız Kulesi'nin, nice Japon çocuğun katili olan bir ülkenin bayrağını taşıyan bir gemiyi İstanbul'da "Welcome" diye karşılaması, anıt eserin tarihine kara bir sayfa olarak girecektir.

Kız Kulesi, bir gün lokanta olmaktan kurtulacak ve direğinde Şiir Cumhuriyeti'nin bayrağının dalgalandığı bir sanat merkezine dönüşecek; buna yürekten inanıyorum. İşte o gün, kulenin eski dönemine ait hiçbir yemek listesi, hesap fişi ya da masalara konan servis kâğıtları atılmayacak...

O kâğıtlar, her 6 Ağustos günü kulede toplanan çocuklara verilecek ve yapılan turna kuşları Sadako Sasaki anıtına gönderilecek!..

Kız Kulesi'nde bir leke!..

Geçen Yılki Bez Bebek!..

İsmet İnönü Lozan'a gittiğinde eşi Mevhibe İnönü de yanındadır. Mevhibe Hanım'ın Lozan'dan yazdığı mektuplar arasında "23 Haziran 1923" tarihini taşıyanında bir ayrıntı vardır gözlerden kaçan: "Hanım anneciğim, piyano için yazıyordunuz. Paşa'ya sordum. 'Piyano satılmasın,' diyor. Acaba, Hacı tavan arasına çıkartamaz mı?"

Mektuptan, İsmet İnönü'nün bir yandan masa başında ülkeyi emperyalistlere karşı savunurken, öbür yandan evindeki piyanoyu da kurtarma çabasında olduğu anlaşılıyor. Piyanonun satılmasına karşı çıkanların kurduğu bir ülkenin, arabeskin gözde olduğu yıllarda satılması rastlantı olmasa gerek!

Piyano çalmak ile kitap okumak arasında bir bağ var mıdır? Reşat Nuri Güntekin'e göre vardır elbette: "Niye kitap okumuyorlar?" demek, "Niye piyano çalmıyorlar?" demek gibi bir şeydir. Kafayı kitap okumaya alıştırmak, parmakları piyano çalmaya alıştırmaktan kolay değildir. Ona göre yetişmek, ona göre hazırlanmak lazım gelirdi. Okumak, bir kitaptan alınan elemanlarla, kendine manevi bir dünya yapmak, onun içinde tek başına yaşayabilmek demektir. Bu, ta çocukluktan başlayan uzun alışkanlıklar ve egzersizler neticesidir.

Beyazperdeye de uyarlanan *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* adlı romanda, karşısına dizilen askerlere bağırır bir onbaşı: “Piyano çalanlar buraya.”

Askerler arasında piyano çalmayı bilenler öne çıkarlar. Bunun üzerine onbaşı ikinci emri verir: “Piyano çalanlar sağa dön, marş, mutfağa patates soymaya!..”

Kitabın yazarı Erich Maria Remarque’dır. Ve biliyor musunuz, Nazilerin İkinci Dünya Savaşı öncesinde meydanlara yığıp ateşe verdikleri kitapların sayfaları arasında, piyanistlerin patates soymaya gönderilişini anlatan da vardır! Rüzgârın uçuşturduğu ateşli sayfaları seyredenler de çok değil, birkaç yıl sonra, havadan gelen bombalarla can verecektir.

İnsan, kitap okuma alışkanlığını aileden kazanır. Anne ve babasını evde karşılıklı oturmuş kitap okurken görmeyen bir çocuğun, öğretmen, arkadaş ya da akraba gibi üçüncü şahısların etkileriyle okuma alışkanlığını kazanması çok düşük bir olasılıktır. Kitap okuyan anne ve baba yalnızca ev değil, Dünya Barışı’na da katkıda bulunur! Birilerinin kum torbalarını yığarak yaptıkları cephelerde çocuklarımızın ölmesini istemiyorsak, evlerimizdeki kütüphanelerimizi yeni kitaplarla durmadan genişletmeliyiz. Biz durursak, onlar öne geçecektir; bunu da unutmamalıyız.

Kırsal kesimlerde kurulan gezici kütüphanelerle, eşeklerin sırtında köylere bile taşınmaya çalışılan okuma alışkanlığı konusunda, yanlış nerede yapıldı? Sanırım bu sorunun yanıtı, eşek yerine kullanılmaya başlanılan araçtadır: 31 Mayıs 1963 tarihli *Hürriyet* gazetesinde Ürgüp’ün eşekli kütüphanesinin cip sahibi olduğunu bildiren bir haber yayınlanır. Cip, Amerika’nın armağanıdır!..

Ferhat Özen’in *Türkiye’de Okuma Alışkanlığı* adlı kitabında bildirdiğine göre, 1990’da Kütüphanecilik Bölümü öğrencilerinin, okuyan bir toplum için sunduğu öneri-

ler arasında şu da var: “Gençleri çocuk yaşta okumaya yönlendirmek için çocuklara oyuncak yerine kitap armağan etmek.”

Kitabın okunmadığı bir toplumda oyuncaya saldırılmasının nedeni, hiç şüphesiz ki, kitabın okunmamasıdır! Oyuncanın çocuğun gelişiminde tartışılmaz bir önemi vardır. Çocuk için oyuncak, günlük yaşamda karşılaştığı birçok sorunun çözümünde yol göstericidir. Çocuğun oyuncakları birer gözlem kulesidir aslında; oradan bakıldığında becerileri, ilgileri görülebilir. Tıp bilimi için ameliyathane-deki araçlar ne ise, pedagoji için de oyuncak sepeti o derece önemlidir. Oyuncak, kitap okuma alışkanlığına engel olmadığı gibi, çocuğun okuduğı kitapları, kendini bir yönetmen yerine koyarak canlandırmasında rol oynaması bakımından yararlıdır.

Oyuncanın, çocuğun hayal dünyasının gelişmesinde ne denli yararlı olduğuna bir örnek vermek üzere kalkıp 1753 yılının Noel gecesine gidelim...

Frankfurt’un “Geyik Çukuru Sokağı”ndayız. Küçük çocuk babaannesinin kendisine uzattığı kutuyu açarken oldukça heyecanlıdır; ne de olsa yılbaşı armağanı vardır içinde. Kutudan kukla takımının çıkmasıyla sevinç çığlıkları doldurur odayı. Çocuk, o günden sonra da ailesine her gece kukla gösterisi yapmaya başlar. Okuduğı halk hikâyelerini, babaannesinin armağanı olan hareketli oyuncaklarla canlandırmak büyük bir mutluluk kaynağı olur çocuk için. Kukla oynatmakla başlayan tiyatro sevgisi sokağa taşar evden. Çocuğun arkadaşlarıyla kurduğı tiyatro topluluğı büyük alkış toplar her gösteri sonrasında.

Çocuğun kim olduğunu öğrenmek üzere Ankara’daki Resim Heykel Müzesi’ne davet ediyorum sizleri. Müzenin bir salonunda sergilenen son Osmanlı halifesi ressam Abdülmecit Efendi’nin imzasını taşıyan bir tablonun karşısın-

dayız. Sol eliyle kolyesini tutan resimdeki kadının sağ elinde bir kitap görülür. Kitabın hangi yazara ait olduğu ise tablonun adında yazılıdır: “Harem’de Goethe.”

Abdülmecit Efendi’nin bu tablosu, sanat tarihimizde bir kitabın ad olduğu ilk resimdir herhalde! Bu konuda fazla örnek olduğunu da sanmıyorum. Ankara Resim ve Heykel Müzesi’nde sergilenen bir tablonun yanına geldik; çünkü oyuncağın çocuğun hayal dünyasındaki önemini anlatırken, yaşantısından örnek verdiğimiz ünlü Alman şair, tahmin ettiğiniz gibi Johann Wolfgang von Goethe’dir.

Her çocuk yılbaşı gecesi armağan almak konusunda Goethe kadar şanslı değildir. Karatenli şair Carol Freeman’ın şiirinde, yılbaşında torununa armağan veren bir büyükanne olsa da, durum Goethe’nin yaşadığından oldukça farklıdır:

*yılbaşı sabahı ben
herkesten önce kalkıp
giyinmeden tahta döşemelerde koşarak
doğruca ön odaya gittim
büyükannemi
geçen yılki bez bebeğime
yeni bir düğme dikerken
görmek için.*

Petit de Brancourt, “Zenciler düşünce hayatlarının gelişiminde çocukluk basamağını aşamadan oldukları yerde kalmışlardır,” dedikten sonra şu sonuca varır: “Zenciler çocuk kalmış bir ırktır.”

Bu bile karatenli insanlar için iyi bir yaklaşımdır; çünkü Brancourt, Afrikalıları insan sınıfına koyuyor. Köle ticaretinin yaygın olduğu dönemlerde Amerikalı antropologlar, karatenlilerin insanla maymun arasında bir çeşit hayvan olduklarını iddia ediyorlardı.

Lozan'da sömürgeci ülkelerin masa başında yenilgiye uğratılması, Afrika halklarının özgürlük direnişine temel oluşturur. İsmet İnönü'nün bir mektubun satırlarında unuttulan, kurtarmaya çalıştığı piyanoyu getirin gözünüzün önüne...

Ne dersiniz, Afrika kıtasının şekli, Akdeniz kıyıları tuşların bulunduğu bölüm olan bir piyanoya benzemiyor mu?

Oyuncaklara Kıymayın Efendiler!..

Her imza günü ya da gösteri sonrasında karşılaştığım, “Sizi tanıdıktan sonra okumaya başladım” ya da “Evimde büyük bir kütüphane var; ama çocuğum okumayı sizinle sevdi” gibi sözler birer ödüldür benim için. Bir şairi, yazarı bundan daha çok ne mutlu edebilir ki?..

Kütüphanemde özellikle yan yana durmasını istediğim kitaplar var. Bunlardan ikisi, Alberto Manguel’in *Okumanın Tarihi* ve Ferhat Özen’in *Türkiye’de Okuma Alışkanlığı* adlı kitaplardır. Birbirini tamamlayan bu iki kitabın arasında Necip Asım Yazıksız’ın *Kitap* adlı eseri durmaktadır. Ben ki, mezar taşlarının her birini kütüphane raflarına konmuş birer kitap olarak gördüğüm nice mezarlık gezdim, dolaştım; ama evimin birkaç yüz metre ötesinde olan ve içinde Necip Asım’ın da bulunduğu Sahrayıcedid Mezarlığı’nı şu âna kadar bir kez olsun ziyaret etmedim!

Adnan Binyazar, eleştirel yöntemle kitap okumayı şöyle tanımlar: “O, başkasının düşüncelerini, kendi varlığı gibi satmaya çalışır. Onun için iyi ya da kötü sonuca bilinçle varma söz konusu değildir. ‘Tabu’laştırdığı kişilerin iyi ya da kötü dedikleri önemlidir. Böyle kişilerin ‘orijinal’, bir çocuk oyuncu gibi kurulmuşları azınlıkta değildir. Bir ‘hacıyatmaz’a taş çıkartanları da az değildir.”

Binyazar'ın söylediklerinin doğruluğu tartışılmaz. Tıpkı, Mustafa Kemal Atatürk'ün şu sözlerinin doğruluğunun tartışılmayacağı gibi: “Bir ulus, varlığını ve hakkını korumak yolunda, bütün gücü ile, bütün görünür görünmez güçleriyle ayaklanmış ve karara varmış olmazsa, bir ulus yalnız kendi gücüne dayanarak varlığını ve bağımsızlığını sağlayamazsa, şunun bunun oyuncağı olmaktan kurtulamaz.”

Gündelik hayatta da kullanırız: “O iş çocuk oyuncağı!” “Adamın elinde oyuncak olduk!” “Bu iş çocuk oyuncağı değil!” “Ben çocuk oyuncağı mıyım?”

Enbiya suresinin 16. ayetinde bile karşılaşırsınız bu deyimle: “Biz göğü, yeri ve bunlar arasındakileri oyuncak diye yaratmadık.”

Ömer Asım Aksoy, “Çocuk oyuncağı haline gelmek” deyimini, *Deyimler Sözlüğü* adlı eserinde şöyle açıklıyor: “Bir işi, sık sık gün ve biçimini değiştirerek küçümsenir duruma düşürmek.”

Yukarıda verdiğimiz örneklerde anlatılmak istenilenler doğru olsa da, oyuncağın küçümsenmesi hep rahatsız eder beni. Yaşantımızın bir döneminde ne bir sevgili, ne bol maaşlı bir iş ne de cennet bizim olsun istiyorduk. Tek beklentimiz, vitrinde gördüğümüz bir oyuncağı ellerimizin arasına almaktı. Montaigne'in dediği gibi, çocukluğumuzda oyunumuz oyun değil, en ciddi uğraşımızdı.

Çocuğun gelişiminde son derece önemli bir yere sahiptir oyuncak. Bilim insanları oyun oynayan çocuğun saldırganlık dürtüsünü yendiğine dikkat çekiyorlar. Çocuk Ruh Doktoru Atalay Yörükoğlu, bu konuda şu bilgileri verir *Çocuk Ruh Sağlığı* kitabında: “Çocuk oynadıkça duygular keskinleşir, yetenekleri serpilir, becerisi artar; çünkü oyun, çocuğun en doğal öğrenme ortamıdır. Duyduklarını, gördüklerini sınavı denediği, öğrendiklerini pekiştirdiği bir deney odasıdır.”

Çocuğun gelişiminde oyuncanın büyük bir pay sahibi olduğu ve her çocuk da yarının büyüğü olduğuna göre, oyuncaksız bir dünyada büyüklerin yaşamının sağlıklı olması beklenemez. Oyuncanın küçümsenmesi, çocuk gelişiminin önemsenmemesidir aslında. Atalay Yörükoğlu'nu okuyoruz: "Oynayan çocuk kendi hayal dünyasındadır bir bakıma. Ancak oyunda işlediği konular gerçek konulardır. Dış çevrede algıladıklarını oyun ortamına evirir çevirir, kendine özgü bir yorumla birleştirip bütünlükler. Bir başka deyişle, oyun çocuğun yaratma ortamıdır. Çocuk kendi dar sınırlarını aşma çabası içindedir. Oyunda erişkinler gibi güçlü ve beceriklidir. Bindığı sopa değil, azgın bir attır! Elindeki oyuncak uçak ona dünyanın dört bir yanını dolaştıran gerçek bir uçaktır. Oyuncak tabancasıyla herkesten güçlüdür. Bu tür oyunlarla çocuk yaşının ve boyunun küçüklüğünü, güçsüzlüğünü hayalinde de olsa aşmıştır. Özendiği büyüklerle boy ölçüşebilir artık."

Oyuncak, paylaşmayı, uyum içinde bir arada olmayı öğretir çocuklara. Yörükoğlu oyunu, bir ayağı hayal dünyasında, öteki ayağı da gerçekler dünyasında olan bir köprü olarak tanımlıyor. Bu tanım, yaşamın ta kendisi değil midir?

Trabzon'da bir uçak yapmıştım evimizin terasında. Babam, mal almak için İstanbul'a giderdi ve geri döndükten birkaç gün sonra terasımıza içi boş kasalar taşınırdı. İşte, o tahta kasalardan yapmıştım uçağımı. Trabzon havaalanına inen uçaklara bakıp, onlara benzetmeye çalışmıştım. Pervanesi olmasa da, kanatları vardı uçağımın!.. Uzaklara, çok uzaklara gidecektim... Yolda karnım acıkacaktı elbette. Bu yüzden her gün annemin yaptığı reçellerden bir dilim ekmeğe sürer, uçağın içine koyardım. Yolda karnımın acıkması halinde çözümü böyle bulmuştum!

Her gün terasa çıktığımda, reçelli ekmeğimin üstünde yüzlerce karınca görmek tüketmedi umutlarımı; her seferinde yeniden hazırladım ekmeğimi... O reçelli ekmekler, uçağımın yakıtıydı sanki...

Sonra, sonra bir gün babam aldı uçağa götürdü beni... Bindik ve havalandık; o yaşıma kadar hiç uçağa binmemiştim!.. Düşlerim gerçekleşmişti işte, bulutların arasında uçuyordum!

Babam Ankara'ya, Atalay Yörükoğlu'nun yanına götürdü beni. O güzel insanla oyuncak dolu bir odada oynadım üç gün... O saatler, ömrümün en unutamadığım anlarıdır. O'nu sevdiğim için uçağımı anlattım... Ben anlatırken ilgi dolu bakışlarıyla dinleyişi gözümün önündedir hâlâ... Benim en dost, en sıcak, en güvenilir çocukluk arkadaşlarımdan biridir Atalay Yörükoğlu...

Ne mi oldu sonra? Düşlerimden, terasa yaptığım uçağımdan doğal olarak ürken babama şunları söylemiş arkadaşım: "Bu çocuğun kanatlarını sakın kırmayın!.."

Ölüm Mektuplarında Oyuncak

Sabah, saat 9:30'da, gazeteleri okuyan kadın, "Manşetler, ikisinin bu akşam saat on birde öldürüleceğini bildiriyor," sözleriyle başladığı günlüğünü şöyle tamamlar: "İki güzel insan idam edilecek, tüm Birleşik Devletler'de en yaygın tepki oldukça büyük, demokratik, sonsuz, can sıkıcı, geçici ve kendini beğenmiş bir esneme olacak."

Ethel ve Julius Rosenberg'dir o sabah öldürülecek "iki güzel insan"ın adı. Onları, Şair Sylvia Plath'ın günlüğünde de sözü edilen gazete manşetlerine taşıyan dava, Sovyetler Birliği'nin 1949 yılının eylül ayında, ilk atom bombası denemesini yeraltında yapmasıyla başlar. Bu deneme, Amerika'nın Hiroşima ve Nagazaki'ye attığı atom bombalarıyla ölenlerin kemiklerini mezarlarında belki azıcık kımıldatmış olsa da, hiçbir insanın canını almaz!

Ama, Sovyetler Birliği'nin bu denemesi, Amerika'yı fazlasıyla rahatsız eder. Soğuk savaşın en sert rüzgârlarının estiği dönem başlamıştır artık! Amerika'da Senatör McCarthy, büyük bir "casus" avı başlatır; Sovyetler Birliği'ne atom bilgilerini satanlar mutlaka bulunacak ve cezalandırılacaktır!

Rosenberg çifti seçilir kurban olarak. 8 Mart 1951'de başlayan mahkemede tanıkların dinlenmesi on dört gün sürer ve ardından jüri Rosenberg'leri atom bombası bilgi-

lerini Ruslara vermekten suçlu bulur. Sözümlerine, Ethel Rosenberg'in erkek kardeşi David Greenglass, New Mexico'daki araştırma merkezinde atomla ilgili bilgileri Julius Rosenberg'e vermiş, o da bunları Sovyetler'e ulaştırmış.

İki erkek çocuğu vardır Rosenberg'lerin: Michael ve Robert... Cezaevinden sürekli mektup yazarlar onlara. Julius Rosenberg, 21 Haziran 1951 tarihli mektubunda şöyle seslenir Michael'e: "Vinçlerle maçuna ve kamyonlarla ne güzel oynardık hani; raylar, trenler ve tahta oyuncaklarla neler neler yapardık. Oynamak ve bir şeyler yapmak çok eğlenceli bir şey değil mi? Haydi, göreyim bakalım yaptıklarını bize yaz."

Rosenberg'lerin çocuklarına yazdığı mektuplarında, özellikle, Julius'un oyuncaklardan ve oyundan çokça bahsettiği görülür. Casusluk suçundan ilk tutuklanan da o olmuştur zaten. Julius Rosenberg, karısı henüz kendisi gibi casuslukla suçlanmadığı günlerde, ondan küçük oğlu için her babanın yüreğini burkacak şu dilekte bulunur: "Annesi, akşamları onu sırtına bindirmeyi, dörtmala gezdirmeyi unutma."

Baba, her erkek çocuğunun gözünde oyuncak bir attır. Babası erken ölen bir çocuk da, koşu takımlarını giyinmiş bir jokey gibi kalakalır hayatın ortasında...

Rosenberg'ler, bir yıllık ayrılıktan sonra çocuklarıyla görüştürülürler. Sonraki görüşmelerde çocuklar sürekli olarak şu oyunu oynarlar; Avukat Manny, Rosenberg'lere çocukların görüş gününe gelediklerini söyler; o sırada kapının arkasına gizlenen çocuklar kıkırdar ve koşarak annelerine, babalarına sarılırlar!

Julius Rosenberg, karısı Ethel'e yazdığı 1 Ağustos 1951 tarihli mektupta, çocukların oyuncaklarla oynamadıklarından dolayı duyduğu endişeyi dile getirir: "Verdikleri yanıtlardan anladığıma göre, tahta oyuncaklarıyla, tren ve

öteki taşıtlarıyla, renkli kille, inşaat takımlarıyla falan oynamıyorlar. Bunlar ya yitirildi ya da ortalıkta yok. Bu konuyu irdelemeliyiz.”

Kendisi, elektrikli sandalyeye adım adım yaklaşırken bile, çocuklarının oyuncaksız kalmasından endişe duyar Julius Rosenberg! On beş gün sonra, çocuklarına yazdığı mektupta, görüş günlerinde bile küçük oğlunu sırtına alıp atçılık oynadığını öğreniriz: “Seni kucaklamak ve havaya fırlatmak, sırtıma alıp atçılık oynamak, başka oyunlar oynamak çok hoştu. Bir dahaki görüşmemizde gene oynarız. Resimleri sevdinse, bana bildir, gene öyle tren, otobüs, otomobil ve gemi, kayık resimleri hazırlayayım.”

Julius Rosenberg’in, annesine yazdığı notta ise, çocukların oyuncaksız kalmasının nedeni çıkar karşımıza: “Benim tatlı anam, lütfen sağlığına dikkat et; çünkü bir sana güveniyoruz. Ve biliyorsun ki, çocuklar gelişme çağındalar, bol bol oynamalarına meydan vermek, sabır göstermek gerekir; bu arada sen sakın olmalısın, sinirlenmemelisin.”

Çocuklar, sabah erken kalkıp gürültü yapmaktadırlar. Yanında kaldıkları insanlar şikâyetçidir bu durumdan. Ethel Rosenberg, Avukat Manny’ye bu sorunun çocuklara oyuncak verilerek çözülebileceğini yazar: “Michael’e top yuvarlayarak bir oyun başlatmaları, Robby’ye birkaç yeni plastik otomobil (gürültüsüz olduklarından) vererek onda da yeni ilgiler yaratılmalıdır.”

Mahkemenin karar verdiği infaz tarihi 18 Haziran 1953 giderek yaklaşırken, Rosenberg’lerin birbirlerine, çocuklarına ve avukatları Manny’ye yazdığı mektuplarda oyun ve oyuncaktan da daha çok bahsedilir. İşte Julius’un Manny’ye yazdığı 31 Ocak 1953 tarihli mektuptan bir bölüm: “Eve yorgun argın gelir, sokak giysilerimizden hemen kurtulur, yerlere yayılarak tahta oyuncaklarla oynar,

bir yandan da çocukların plaklarını dinlerdik. Sonra anneyle birlikte akşam yemeği, kayıklar, yüzen cisimler ve su tabancalarıyla banyolar. Oyundu, şakaydı derken Ethel ve ben de sıırıslıkla ıslanırdık.”

İdam mahkûmlarının mektupları arasında oyuncağı en çok ananlar Rosenberg’lerdir. Bu durum, Ethel ve Julius Rosenberg’in yüreklerinde nasıl bir dünya taşıdığını açıklar bizlere.

1953 yılının 19 Haziran günü, iki çocuk bahçede top oynamaktadır. Hava iyice kararıp, top görünmez olduğunda eve girerler. Ertesi sabah gazetede çıkan bir haberde, fotoğraf altı olarak şunlar okunur: “Annesiyle babası Washington’da yenilirken Michael Rosenberg oyunda yeniliyor.”

Mahkemenin ölüm günü olarak belirlediği 18 Haziran, Rosenberg çiftinin 14. evlilik yıldönümüydü. Onlar, yaşamlarının en anlamlı, en güzel gününün kirlenmemesi için sadece bir gün sonra öldürülmeyi istemişler ve bunu da başarmışlardı. Cinayetin işlenmesinden üç gün sonra *Liberation* gazetesinde “Kudurmuş Hayvanlar” başlıklı bir yazı yayımlanır. Bu yazı, Jean Paul Sartre imzasını taşımaktadır: “Dikkat, Amerika kudurmuş! Bizi onunla ilişkilendiren tüm bağları koparalım, yoksa biz de ısırılıp kudur olacağız.”

Michael’in görüş gününde oynadıklarını anımsadığı oyunlardan biri de, “adam asmaca”ydı. Yarışmacıların yaptığı her hata sonrasında, asılacakları idam sehпасına birer çizgi eklendiği bu sözcük oyunundan, infazın yaklaşmasıyla vazgeçilir. Michael, anne ve babalarını görmeye gittiği son görüş günlerinde artık hiç konuşmamakta, kâğıda yalnızca uzaklara, çok uzaklara giden tren yolları çizmektedir...

Trenler Hiç Üzülmessin

Hans Christian Andersen'in Doğu'ya yaptığı yolculuk, o günlerdeki gezilerin en sürükleyicisi, en hızlısıdır: "Büyülü atımızı arabanın önüne bağlıyoruz ve mekân yok oluyor; fırtınadaki bulutlar gibi uçuyor, göçmen kuşları taklit ediyoruz! Vahşi atımız hızlı hızlı soluyor, burun deliklerinden kara dumanlar çıkıyor."

Ünlü yazarın büyülü atı trenden başka bir araç değildir. İlk seferini 25 Eylül 1825'te, İngiltere'deki Stockton ve Darlington arasında yapan tren, o günden sonra şiir, roman, resim, sinema gibi pek çok sanat eserinde boy göstermeye başlar. Öyle ki, Claude Monet, çıkan dumanlar iyice yükselsin, lokomotif daha heybetli bir görünüm alsın diye, Paris'ten Rouen'e gidecek olan treni yarım saat bekletmiştir. Bekleyiş sırasında, gardaki trenler kömürle doldurulmuş ve Monet'nin o çok bilinen bulutları andıran dumanlar arasındaki tren resimleri ortaya çıkmıştır. Düşünüyorum da, yeni keşfedilecek bir aracın, resmini yapan ressam istedi diye, hareket saatinin geciktirilmesi bir daha yaşanır mı acaba?

*Haydarpaşa'dan Pendik'e kalkan treni
Bir oğlan çocuğu gördü
Benzetti oyuncağına
Güldü*

Ben ise, Oktay Rifat'ın "İstanbul" şiirindeki çocuk gibi gülemedim, treni ilk görüşümde! Beş yaşındaydım ve dedem, tıraş olmak için tren istasyonundaki berbere beni de götürmüştü. O güne kadar dumanı evlerin, vapurların ve Trabzon Çimento Fabrikası'nın bacasında gören bir çocuk olarak, ürkererek baktım trene... Sonra kapadım gözlerimi ve trenin düdüğü gibi bağırmaya başladım, Dıranas'ın Fahriye Abla'sını gelin gönderdiği Erzincan'da.

İstanbul'a mal almaya giden babam, her seferinde olduğu gibi yine oyuncaklarla dönmüştü. Ağabeyime mavi bir Volkswagen, bana ise gri renkli bir tren almıştı. Işıkları söndürüp pille çalışan arabayı ve treni seyretmek, o yıllarda, radyo tiyatrosundan sonra aklımda kalan en mutlu anlarımızdır. Oyuncakların içinde yanıp sönen ışıklar gibi rengârenkti o günler... Ama içim çok ısınmamıştı trene. Bunun nedeni, ağabeyime verilen arabanın, altındaki dili sayesinde masanın üstünden düşmeyip geri dönüyor olmasıydı. Gerçi, benim trenim de duvara çarptığında yön değiştiriyordu; ama ne bileyim işte, masadan düşmeyen araba daha cazipti gözümde. Hem, eve gelen misafirlere gösteri yapmak için oyuncaklar getirilip çalıştırıldığında, ağabeyimin marifetli arabası benim trenden daha çok ilgi çekiyordu.

Oyuncak tren, dünyanın hızla bir örümcek ağı gibi demiryollarıyla örüldüğü 1840'lı yıllarda görülür. Amerika'da tahtadan yapılan ilk oyuncak trenlerin gerçekleriyle hiçbir bağı yoktu; çünkü yaşantılarında hiç tren görmemiş insanların ellerinden çıkmaktaydılar. 1870'li yıllardan sonra tahta trenlerin yerini Alman, Fransız ve İngiliz yapımı teneke trenler alır. "Hornby" ve "Marklin" üretime devam eden en eski oyuncak tren markalarıdır.

Yoksul aile çocuklarının da oyuncak treni olmuştur. Nasıl mı?.. O ailelerden birinin çocuğundan alalım yanıtı:

“Aslına bakarsanız yokluk insan içindeki o müthiş yaratıcılık gücünü de harekete geçirmiyor değil. Bu yoklukta neler keşfetmezdik! Kibrit kutularını birbirine ekleyerek trenler mi yapmazdık? Bu kutulardan, evdeki gazetelerden tüneller yaparak bu trenleri sarp ve vadileri çok derin olan sık ormanların kardeşçesine yaşadığı kara parçalarından mı geçirmezdik? Bazen muziplik eder treni bir yerlere toslatmaz mıydık!..”

Kibrit kutularından tren yapan çocuğun babası Moskova’ya davetli olarak gider, 1969 yılında. Çocuk, sabırsızlıkla bekler babasını; oyuncak bir tren istemiştir ondan! Dileği gerçekleşip, kibrit kutularının yerini gerçek bir tren almış mıydı?.. Dinliyoruz: “Babamla birlikte evde treni kurmuş, raylar üzerinde giden treni seyretmiştik. Her zaman olduğu gibi trenin raylarının altına kâğıtlar koymuş sözüm ona treni yokuşlardan, yaptığı gazete tünellerinden geçirmiştik. Tabii tren bu zorlamalara dayanamamış, kâh yokuş yukarı çıkamamış, kâh tünellerden geçerken kâğıtlara toslamış, ben bu duruma kızdıkça, babam bir köşede usulcacık gülmüş ve keyif almıştı.”

Gülümseyen yüzüyle anımsanan babanın kim olduğunu öğrenmek için biraz daha kulak veriyoruz çocuğa: “Çocukluğumun oyuncaklarından bir diğeri ise, bende sonsuz hayaller yaratan makaralardı. Eskiden her evde hemen hemen dikiş dikilirdi. Dikiş ipliklerinin sarıldığı tah-tadan küçük, büyük makaraları evden, komşulardan toplardım. Bunlarla kuleler mi, yan yana bağlayıp çok tekerlekli arabalar mı yapmazdım? O arabaları yarıştırmaz mıydım? Benimle oynasın diye mızırdanırdım babama. Koca Orhan Kemal beni kırmayıp, çalışmasını bırakıp benimle oynamaz mıydı, dünyalar benim olurdu.”

Işık Ögütçü’nün, babası Orhan Kemal’in bu özelliğini anlatmasından sonra ilk işim, kütüphanemden bu “koca,”

koskoca yazarın bir kitabını elime almak oldu. Satırları arasında gördüm Orhan Kemal'i; daktilosunun başından kalkmış oğluya oynuyordu!..

Orhan Kemal, "Benim Oğlum" adlı şiirinde şöyle anımsar o günleri:

*Oyuncakları onun
Yırtık kutuları
Sarı hıyarlar
Ve küçük patlıcanlardı.*

Haliç'in kıyısındaki Rahmi Koç Sanayi Müzesi'nde, camekânlı büyük bir masanın içinde duran elektrikli trenin yanından hiçbir ziyaretçi kolay kolay ayrılamaz. Her çocuğun düşlerini süsler böyle bir oyuncak. Yalnızca çocuklar mı, büyükler de hayrandır o trene. Işık Kansu'nun, tanınmış birçok insanın çocukluk dönemini anlattığı ve bu alanda büyük bir boşluğu giderdiği *Çocukluğa Yolculuk* adlı kitabında, Aydın Menderes de böylesi kocaman bir oyuncak trene sahip olma düşünün közünü karıştırır: "Çok fazla oyuncağa boğulmadım. Elektrikli trenim vardı. Çok büyük olmayan. Büyük elektrikli trenim olmasını isterdim. 100 metrekare bir alanı işgal edecek kadar. Köprüleri, makasları, çeşitli lokomotif ve vagonları, istasyonları olan; ama hiçbir zaman olmadı o."

Cumhuriyet'i kuranların ulaşım politikası olan demiryolu taşımacılığına ne gariptir ki, oğluna rayların uzunluğu metreleri bulan bir oyuncak tren almayan Adnan Menderes döneminde sırt çevrilir.

Aydın Menderes, babası Adnan Menderes'ten bisiklet istediğinde şu yanıtı aldığını anımsar: "Şeytan arabası, sen ona binme!" Hannover kralı da, treni "şeytan icadı" ilan edenlerdendir. Kralın rahatsızlığı, bir ayakkabıcı ya da ter-

zinin kendi kadar hızlı seyahat edebilmesidir. Sanatçılar, demiryoluna övgüler yağdırırken ve hatta Andersen tren hakkında, “Bugün artık, ortaçağda yalnızca şeytandan beklendiği kadar güçlüyüz; keskin zekâmız, onu bile geride bıraktı,” gibi övgü dolu sözler sarf ederken, krallar, politikacılar ondan her dönem ürkmüşlerdir. Bisiklet de, bundan payına düşeni almıştır.

Işık Öğütçü de bisiklet ister babasından. Orhan Kemal bir mektubunda oğlunun isteğine şu karşılığı verir: “Bisikletini mutlaka alacağım...” Ama bu tümcenin başında “çıkınca” sözcüğü vardır. Çünkü mektup, Sultanahmet Cezavi’nden gönderilmiştir!

Gardaki Yaşlı Oyuncakçı

Sinema tarihinde, ardından en çok yazı yazılan, en çok konuşulan film Eisenstein'ın *Potemkin Zırhlısı*'dır. 1905 yılında Odesa Limanı'nda demirli Potemkin gemisinde Rus denizcilerin başlattığı isyanı *Önce Çocuklar ve Kadınlar* adlı kitabımızda yazmıştık. Sizi bu yüzden, ünlü filmin gösterildiği bir sinemaya değil, Montparnasse Garı'na davet ediyorum.

Yıl, 1925... Bu demektir ki, Eisenstein, isyanın 15. yıldönümünde Potemkin zırhlısını konu alan ünlü filmini çekmektedir. İyi de, neden onun yanına gitmek yerine, kalkıp Paris'in bir garına geldik? Bu sorunun yanıtı, garın tren buharlarıyla dolu gizemli havasındadır. Bir kadından, bavulunun üstüne koyduğu şapkasını devirdiğimiz için özür diledikten sonra tahta at, trampet, bebek arabası, yelkenli gemi, çember ve bebek gibi oyuncaklar satılan bir dükkâna doğru yaklaşıyoruz. Çoğu tahta olan ve dükkânın her köşesinde asılı duran oyuncakların yanında içleri çikolata dolu kavanozlar da gözümüze çarpıyor...

Oyuncaklar arasında oturan yaşlı adam dükkânın sahibidir ve 64 yaşındadır. Evet, haklısınız, kıyafeti ve önünden geçen çocuklu insanlara davetkâr bir bakış fırlatmayışıyla, buraya ait olmadığı her halinden belli. Aman, o duymadan kulağınıza fısıldayayım; oyuncak dükkânının asıl sahibi, bu şık giyimli adamın karısı olan Johanne

d'Aley'dir. Sizi, 1925 yılının çok ötelerinden alıp buralara getirdiğim için haklısınız, kadını tanımadınız. Efendim, Johanne d'Aley, Georges Melies'in filmlerinde oynamış olan bir sinema oyuncusudur. "Sinemanın Sihirbazı" olarak bilinen Melies'in, kurduğu "Star Film" in stüdyosunda ilk hileli filmleri çeken, aralarında *Denizler Altında 20 Bin Fersah*, *Robinson Crusoe*, *Güliver* ve *Ay'a Seyahat* adlı eserlerin de bulunduğu pek çok edebiyat uyarlamasına imza atan ünlü bir yönetmen olduğunu söylememe gerek yok herhalde!

Melies ilk hileli filme, Lumiere Kardeşlerin ilk sinema gösterisini yaptığı yıl içinde imzasını atar. Film, bir kadını yok etmeye çalışan sihirbazı anlatır. 1896'da çekilen filmde, sihirbaz pelerinini havalarda uçuşturup, numaralar yaparken, kadın ortalıktan yok olur aniden. Bugün bize, kameranın durdurulup, kadının sahneden çıkmasından sonra çekime devam edilmesi sonucu oluşan bu hile son derece basit gelebilir; ama o yıllar için sıkı bir numaradır yapılan. Melies bu düşünceyi bir rastlantıya borçludur. Opera Meydanı'nda yaptığı bir çekimi izleyen Melies, görüntüye giren cenaze arabasının otobüse dönüştüğünü görünce şaşırır! Kamera çekim sırasında bir ara tutukluk yapmış, sonra yeniden çalışmaya başlamıştır. Bu rastlantı, Melies'in beyninde şimşekler çakmasına, daha doğrusu stüdyo ışıklarının yanmasına neden olur. Fransız yönetmen, Montreuil-sous-Bois'deki malikânesine stüdyo yaptırtır ve sinema tarihinin ilk stüdyo filmleri bu çatı altında çekilir.

İşte, sinema tarihinin unutulmazlarından biri olan Melies'in filmlerinden rol kapmayı başarmış Johanne d'Aley'in evlendiği adam, bir zamanlar oldukça zengindi; ama tüm işleri ters gitmiş ve iflas etmiştir. Üstündeki takım elbise de, parasının bol olduğu günlerden kalmaz. Başarısızlığından dolayı herkes onunla alay etmiş, bir tek

Johanne d'Aley bu kötü tüccara sahip çıkmıştır. Kötü Tüccarlar!.. Şimdi anımsadım, Dimitrios Antoniu'nun böyle bir şiiri vardır:

*Tanrım, biz basit insanlardık,
Mal alıp satmaktı bizim işimiz
(ve kimsenin almayı düşünmediği
mallardı ruhlarımız)
Kumaşın kenarına bakıp paha biçmezdik
ölçtüğümüz kumaşta bile hile olmazdı
hiç yarı fiyata satmaya kalkmazdık
kalan parçaları
Buydu bizim günahımız.*

*Yalnız iyi mal satmaktı bizim işimiz
hayatta bir küçük köşemiz olsun bu bize yeterdi
değeri çok olan eşya hayatta az yer tutar
Biz nasıl bir ölçü kullandıysak, şimdi sen de
bizi o ölçüyle yargıla.
Biz mülkümüze mülk katmadık.
Tanrım biz kötü tüccarlardık.*

Kötü Tüccarlar, 1998'de İzmir'de yayımlanan bir edebiyat dergisinin adıdır aynı zamanda. Derginin 8. sayısında D. Ayça Ergün, çocukluğu, süslemecilikten uzak, içten bir anlatımla sunar bizlere: "Bir coşkudur çocukluk, bir umuttur en tazesinden, bir sevgidir saf, dahası bir aşktır en sakınılasından. İster sokakta, ister sıcak, büyük ve güvenli bir aile ortamında geçsin, küçücük mutlulukların cennetidir çocukluk. Kiminde bir çikolataya, kiminde bir oyuncağa, kimindeyse yalnızca bir kucaklamaya bakar, yüzlerine yayılan eşsiz kocaman gülümseyiş. Bir renktir çocukluk. Her çocukluk başka bir renk dünyada... Ve bir oyundur çocukluk. Bir oyun çocukluk..."

Gördünüz mü, Montparnasse Garı'ndaki oyuncakçı dükkânında oturan kötü tüccarın yaptığını!.. Eisenstein'in, *Potemkin Zırhlısı*'nı çektiği 1925 yılından başlamıştık ne güzel; Melies'in filmlerinde oynayan Johanne d'Aley de fena durmuyor yazıda... Sonra tuttuk, hayatının son yıllarında oyuncak satan bu adama "kötü tüccar" dedik ve bir Yunan şairin dizeleri arasında bulduk kendimizi. Burada kalsak iyi, oradan da eski bir edebiyat dergisinde çocukluğu anlatan bir yazıya uçtuk...

Bir de sorarlar bana, "Şiirlerindeki, yazılarındaki bu bağlantıları nasıl buluyorsun?" diye!.. Ne bileyim, Dimitrios Antoniu'nun şiirindeki gibi, kötü şairim herhalde, hepsi o kadar!..

Oh, ne âlâ, moda uyduk, biz de kendimize pay çıkarır olduk. Bırakalım şimdi bunları da, Montparnasse Garı'nın peronundaki trene oyuncaklar arasından dalgın dalgın bakan yaşlı adamın yanına geri dönelim: Trenin heybetli görüntüsü, 28 Aralık 1895 gününü anımsatır ona. Capucine Bulvarı'ndaki Grand Cafe'nin bodrum katında

Oyuncaklar arasındaki Melies.

Lumiere Kardeşlerin ilk film gösterisini izlerken, beyazperdeden üstlerine doğru gelen tren görüntüsünden ürken seyirciler arasında O da vardır. Gösteri sonrasında, sinema makinesini satın almak isteyecek ve Antoine Lumiere'den şu karşılığı alacaktır: "Teklifini kabul etmediğim için bana teşekkür borçlusun delikanlı. Bu sinematografi yeni bir iş, ne garantisi var, ne geleceği..."

Ama o, bu sözleri kulak arkası eder ve kimi kaynaklara göre kendisi bir sinema makinesi yapar; kimi kaynaklara göreyse makineyi Robert William Paul'den satın alır. Hangisi doğru bilinmez...

Bilinen yalnızca, yaşamının son yıllarında, karısının küçük dükkânında oyuncak satmak zorunda kalan yaşlı adamın Georges Melies'in ta kendisi olduğudur!

Çanakkale’de Bir Tiyatrocu

Çanakkale siperlerindeki direnişçilerden biri de Kamil Rıza’dır. Kurtuluş Savaşı’na da katılan Kamil Rıza’nın topluma yaptığı en büyük hizmet ise, Shakespeare’i Anadolu’ya tanıtmasıdır. Tiyatro oyuncusu olan sanatçı için Muhsin Ertuğrul, *Hamlet*’i ilk kez ondan duyduğunu söyler. Ankara’da Anadolu’da *Temaşa* adlı bir dergi çıkaran ve kurduğu kumpanyayla Anadolu’da oyunlar oynayan Kamil Rıza’ya, çok istek alan bir oyunundan dolayı “Otello” lakabı takılır.

İçki ve uyuşturucu tutkunluğu pahalıya mal olur sanatçıya. Otello Kamil damar iltihabı yüzünden önce tiyatro aşkıyla Anadolu’yu adım adım gezdiği bacaklarını kaybeder!.. Sonra, çok geçmeden de hayatını...

Kamil Rıza’nın “Otello”yla anılması gibi, Mücap Oflluoğlu da benim için Cyrano de Bergerac’tır. Ortaokul yıllarında izlediğim ve hayran kaldığım Mücap Oflluoğlu’nun hayatındaki yeri meğer daha da fazlamış!..

Öztürk Serengil’in sunduğu, tiyatroya yetenekli gençlerin yarıştığı, 70’li yılların tek kanalı TRT’de yayınlanan “Gülünüz Güldürünüz” adlı televizyon programında da, sinemada kendisine ün kazandıran “bittabi”, “yeşşeee”, “temem”, “bilakis” gibi sözcükleri kullanırdı. Öztürk Serengil ile özdeşleşen bu sözcüklerin mucidi aslında Mücap Ofllu-

oğlu'dur! Filmlerde Serengil'i seslendiren Ofluoğlu, onun komik kişiliğine uygun sözcükler kullanmaya başlayınca, herkesin diline dolanan ünlü konuşma ortaya çıkmış olur.

Mücap Ofluoğlu'nu Londra'daki Oyuncak Müzesi'nde görürüz, 1978 yılının aralık ayında... Eşiyle birlikte geziye çıkan sanatçıdan, *Milliyet Çocuk* dergisinin yönetmeni Ülkü Tamer, çocuklar için bir yazı dizisi ister. Ofluoğlu'nu Oyuncak Müzesi'nde bulmamızın nedeni de budur; ama şair Ülkü Tamer ile Mücap Ofluoğlu arasındaki oyuncak konulu ilk bağ bu değildir. Ofluoğlu, 1970 yılında, bir çocukluk fotoğrafına bakarak yazdığı şiiri, arkadaşı Ülkü Tamer'e ithaf eder:

*Ben miyim bu çocuk
Tahta ata dayanmış
Oyuncak at kendinden büyük
Fotoğrafta küçük ürkek bir çocuk*

*Üç yaşında güzel bir çocuk
Tahta atın dizginleri elinde
Yanıtsız sorular gözlerinde
Kuşkuyla korkuyla bakıyor objektife*

*Güvenceden sevgiden mi yoksun
Minik ayağını bükmüş oyuncaktan korkuyor
Çevresinde görünmeyen devler mi dolaşıyor
Belki de düşlerinde gülüyor oynuyor.*

Oyuncak Müzesi'nde Ofluoğlu'nun dikkatini tahta at değil, oyuncak tiyatro maketi çeker! Sanatçı, şöyle tanıtır müzeyi bizlere: "Daracık, sefertası gibi, dört katlı eski bir yapı. Bizim eski kagir İstanbul evlerini anımsatıyor. Kapının üzerinde 'Pollock Oyuncak Müzesi' adı var. Bu adı

Benjamin Pollock'tan almış. Pollock, Victoria döneminde oyuncak tiyatro maketi yapan son kişiymiş. Bu oyuncak tiyatroların tarihi 150 yıllık olup, oyuncak müzesinin meydana gelmesinde öncülük etmiştir.”

Müzenin ilk adımı, Benjamin Pollock'un her zamanki gibi tütün aldığı John Redington'un dükkânına girmesiyle atılır; ama o gün, Redington'un Eliza adlı kızı vardır kasada!.. Pollock, abayı yakar Eliza'ya ve çok geçmeden de evlenirler. Pollock'un kayınpederi tütün satmamaktadır yalnızca; John Redington'un en büyük tutkusu, dükkânı kapatınca evinin bir odasına kurduğu matbaada oyun kitapları basmaktır. Oyuncak tiyatroların metinleri, karakterleri, dekorları böyle çıkar ortaya... Eliza ve Benjamin Pollock, bu işi birlikte yapmaya karar verirler. Ne var ki, Eliza zamansız bir şekilde erken ölür. Sakın ola ki, Benjamin'i yalnız kaldı sanmayın. Karısı genç yaşta ölür ölmesine; ama sekiz çocuk bırakır geride!.. Benjamin Pollock, oyuncak tiyatro yapımını 1937'de ölene kadar çocuklarıyla birlikte yürütür. İkinci Dünya Savaşı'nda da ne yazık ki, Pollock'un dükkânı Londra'yı bombalayan Alman uçakları tarafından yerle bir edilir!..

Pek çok ünlü, dükkânında ziyaret etmiş Pollock'u. Kimler mi?.. Robert Louis Stevenson, H.G. Wells, Charlie Chaplin... Winston Churchill de, çocukluğunda hiç unutmadığı oyuncağının, oyuncak tiyatro olduğunu söyler.

Lorca'nın ilk oyuncağı da bir kukla tiyatrosudur. Öyle ki, İspanyol şair Amerika'ya giderken bile oyuncağını ayırmaz yanından. Lorca'nın tutkularından biri de dostlarına kukla tiyatrosunda gösteri sunmaktır.

Gelin, bu yazının sonunda, oyuncak atların en güzeli olan lunaparktaki atlıkarıncaya bindirelim adı geçen herkesi... Ve hep beraber haykıralım, Lorca'nın şu dizelerini:

*Küçük atların sırtında
pars kılığına bürünmüş
çocuklar ay yemede
ay bir erikmiş gibi*

*Kudur, kudur Marco Polo!
düşsel dönüşlerinde
dünyada bilinmedik
ülkeler bulur çocuklar.*

Cebinde Milyonluk Zıpızıpları...

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, Paris'ten İstanbul'a sefer yapan Şark Ekspresi'nin bacasından tüten duman, top namlularından çıkan dumanlara bırakır yerini. Dört yıl boyunca bir istasyonda tutsak olan trenin "2419" numaralı vagonu özene bezene temizlenir, savaş sonrasında! Bunun nedeni, İstanbul'a yapılacak yeni bir yolculuğun hazırlığı değildir. 1918 yılında, Şark Ekspresi'ni İstanbul yollarında yeniden görürüz görmesine; ama "2419" numaralı vagon yoktur bu seferlerde. Çünkü söz konusu vagon, içinde Almanların teslim olduğunu bildiren antlaşmanın imzalanmasının ardından müzeye kaldırılır, Fransızlar tarafından!

İstanbul özlemiyle yanıp tutuşan vagon, müzeden çıkarıldığında çocuklar gibi sevinse de, kursağında kalır hevesi. İçini Alman ve Fransız generaller, devlet adamları doldurmuştur bir kez daha. Yine, bir deftere imzalar atılmaktadır. Ne var ki, Almanlardır bu sefer yüzleri gülen! İkinci Dünya Savaşı'nda, Nazilerin Fransa'yı işgal etmesinin ardından Hitler'in emriyle, Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda yenik taraf olduğunu bildiren antlaşmanın imzalandığı Şark Ekspresi'nin "2419" numaralı vagonu, Fransa'nın teslim oluşuna tanıklık etmektedir bu kez. İstanbul'u bir kez olsun görmenin özlemiyle yanıp tutuşan va-

gon, 1945'te Alman askerleri tarafından ateşe verilir. Böylelikle, savaşı kaybedeceğini anlayan Hitler, tarihin bir kez daha tekerrür etmesinin önüne geçmiş olur!

İstanbul'un bilinmeyen tren öykülerinden biri de, Yıldız Sarayı bahçesinin derinliklerinde gizlidir. Yıldız Arşivi'nde bulunan bir proje incelendiğinde, bahçenin büyük bir bölümünü dolaşan bir demiryolunun tasarlandığı anlaşılır. Gerçekleşmeyen bu gezinti treninin varlığına herhalde en çok, 1921 yılında, Halife Abdülmecit'in Yıldız Sarayı'nda düzenlediği düğünde sünnet olan çocuklar sevinirdi. O gün sünnet edilen yüzlerce çocuktan biri, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından şu dizeleri yazar:

*Ne atom bombası
Ne Londra Konferansı;
Bir elinde cımbız,
Bir elinde ayna;
Umrunda mı dünya!*

Şiirde sözü edilen Londra Konferansı'nın Orhan Veli'nin sünnet olduğu 1921 yılında yapılan toplantı olduğunu düşünemeyiz. Batılı devletlerin zorlamasıyla, İstanbul ve Ankara hükümetlerinin aynı masada oturduğu ve Ankara hükümetini temsil eden Bekir Sami Bey'in "Misak-ı Milli" andına aykırı davrandığı için görevden alınmasına neden olan bu toplantıyı Orhan Veli, *Ne atom bombası* dizesinin ardından anmış olamaz. Şairin sözünü ettiği, 1948 yılının şubat ayında yapılan, SSCB'nin katılmadığı İngiltere, Fransa ve ABD'nin Batı Almanya'daki işgal bölgelerinin statüsünü belirledikleri toplantıdır. Şair her ne kadar "Ben Orhan Veli" adlı şiirinde, sevgilisinin adını bulmayı "edebiyat tarihçisi"ne bırakmış olsa da, biz edebiyatın, doktor ya da berberin bekleme salonunda okunan

magazin dergilerindeki aşk yazılarından da geriye düştüğü bir dönemde, tuttuk bunları yazdık! Çünkü edebiyat, hayatın bekleme salonunda oturmaz!

Beykoz'daki evlerinin bahçesine evdeki bütün iskemleleri indiren Orhan Veli, komşulara Moliere'i ve kendi yazdığı oyunları oynardı yaz akşamları. Şairin kız kardeşi Firuzan Yolyapan'dan öğrendiğime göre, Karagöz de oynattırdı Orhan Veli...

*Ben miyim bu şeylerin sahibi?
Kafamda bir çocuk var meraksız,
İç alemim oyuncaktan farksız,
Odam, içime bir ayna gibi.*

Orhan Veli'nin içinde gizlediği, unutamadığı oyuncaklar nelerdir? Şairin 36 yaşında sona eren hayatına yokluk ve açlık yıllarını içeren iki büyük dünya savaşının sığdığını düşünecek olursak, gösterişli oyuncaklar aramamalıyız bu sorunun yanıtında. Firuzan Hanım, ağabeyinin futbola meraklı olduğunu anımsıyor. Annesinin aldığı Galatasaray forması, ayakkabı ve futbol topuyla Beykoz çayırında az koşmamıştır Orhan Veli... Koşarken de bir gün dizkapağını dikenli tele takarak feci şekilde yaralanmıştır. Orhan Veli'den on yaş küçük olan Firuzan Hanım, ağabeyiyle birlikte Beykoz'un bir tepesinde uçurttukları uçurtmanın gökyüzünün maviliğinde süzülüşünü ise sanki dün gibi anlatıyor...

*Koşuştüğümüz yollar, oynadığımız sular,
Kâğıttan teknesinde sevinç taşıyan gemi.*

“Oaristys” şiirinde yazdığı gibi top, uçurtma ve kâğıt gemidir Orhan Veli'nin oyuncakları... Bir de, evden kaçıp Harbiye Nezareti'ne gideceğini annesine söylememeleri için, kargalara rüşvet olarak sunduğu zıpızıpları:

*Söylemezseniz size macun alırım,
Simit alırım, horoz şekeri alırım;
Sizi kayık salıncağına bindiririm kargalar,
Bütün zıpızıplarımı size veririm.
Kargalar, ne olur anneme söylemeyin!*

Bekir Onur ve Neslihan Güney'in birlikte hazırladıkları *Türkiye'de Çocuk Oyunları* adlı derleme kitabında, İstanbul çocuklarının oyunları arasında “zıpızp” a da yer verilir. “Dört-beş çocuk bir araya gelirler, gökmeşe dedikleri iri bir bilyeyi belli bir kaçış çizgisine doğru atarlar; hangisinin bilyesi çizgiye yakın düşerse o çocuk birinci olur. Bundan sonra kel çizgisinin iki-üç metre ötesine ikişer zıpızp dizerler. Çocuklardan birisi bunların başında bekler; fakat onun bir şeyi almaya hakkı yoktur. Birinci olan çocuk, gökmeşeyi kale çizgisinden yuvarlar, gökmeşe zıpızpların neresinde vurursa, sağdan itibaren dizili zıpızıpları alarak oyundan çıkar. Sonra gökmeşeyi öteki çocuklar atarlar. Eğer bunların hepsi zıpızıpları vuramazlarsa, bunlar zıpızıpların başında bekleyen çocuğa kalır.”

“Zıpızp” denilen, misketten başka bir şey değildir. Orhan Veli'yle aynı kuşaktan olan şairlerde de çıkar karşımıza zıpızp. İşte onlardan biri, Cahit Sıtkı Tarancı:

*Uçurtmam bulutlardan yüce,
Zıpızıplarım pırıl pırıldır.*

Oktay Rifat'ın aşağıdaki dizeleri yazdığı yıllarda “milyonluk” sözcüğü en yüksek parayı simgeliyordu. Bugün ise içinde on beş, yirmi misketin bulunduğu küçük bir torba milyonlara satılıyor!

*Ben miyim o küçük çocuk
Mektep çantası arkasında
Cebinde milyonluk zıpızıpları
Hırsız polis oynayan rüyasında.*

Affan Efendi Unutulmadı!..

Bursa'nın şifalı sularıyla ünlü kaplıcalarından birinde, Ahmet Cevdet Paşa ile Keçecizade Fuat Bey yıkanmaktadır. İstanbul'dan gelen iki arkadaşın su dolu kurnada yüzen hamam taşıyla oynadığını görürler, bu duruma bir anlam veremezler. Koca gövdeli iki adam çocuklar gibi oynayarak taşı birbirine itmektedirler. Hamamda yıkananlar, Ahmet Cevdet Paşa ve Keçecizade Fuat Bey'in İstanbul Boğazı'nda taşıma yapacak bir şirket kurma kararı aldıklardan ve taşı da aralarındaki kurnanın suyunda "Şirket-i Hayriye"nin ilk vapuruymuş gibi yüzdürdüklerinden habersizdiler.

Boğaz'ın iki yakası arasında hayvanların ve atlı arabaların taşınması ihtiyacı doğduğunda, Hüseyin Haki Efendi ve Hasköy fabrikasının sermimarı Mehmet Usta, denizcilik tarihinin ilk araba vapurunu tasarlarlar. Her iki yanına çark konulan bu vapurun baş taraflarında, kıyıya indirilen kapakların olması gerektiği düşünülür. Önü ve arkası olmayan vapurun gövdesinin de geniş tutulmasına karar verilir. Bu düşüncelerin ışığında, dünyanın ilk araba vapurunun Londra'da yapımına başlanılır. 1871 yılında suya indirilen vapur, Şirket-i Hayriye'ye 26 baca numarası ve "Suhulet" adıyla kaydedilir. İngiltere'den yola koyulan "Suhulet", Akdeniz'de birkaç kez batma tehlikesi atlatır;

ama araba vapurunun ilk çalıştığı yer olan İstanbul Boğazı'na ulaşmayı başarır sonunda.

Ağabeyim ve ben, İstanbul'dan dönen babamın bavulunu elinden alır ve hemencecik orada, kapının önünde açardık. Her seferinde, babamın eşyaları arasından oyuncakların çıktığı bavulu öylesine severdim ki, boş dururken bile açar, içini oyuncak dolu olarak düşlerdim.

Oyuncak araba vapuruyla ilk kez orada, babamın tıraş takımının yanında karşılaştım. Beyaz renkli, plastik vapuru elime aldığında, altında da bir tane daha olduğunu gördüm. O da, benden bir yaş büyük olan ağabeyime alınmıştı; ama o gece, doyasıya oynayamadım araba vapurumla. Babam yol yorgunu olsa da, misafirliğe gitmiştik bir eve. Geçmek bilmeyen saatler sonunda, araba vapuruna sarılarak uykuya dalmadan önce, öpüp kokladım onu uzun süre. Söylerim hep, İstanbul'da doğanlar, gözlerini dünyaya Anadolu'da açanlar kadar sevemezler bu kenti. O gece, öpüp kokladığım İstanbul'du aslında!

İstanbul'a taşındığında, Harem'de bir eve yerleştik. Otogara bakan setüstünden Sirkeci'ye kalkan araba vapurlarını seyrederdim her akşamüstü. Hepsi de benim oyuncadımdı; onları ben getirip götürüyordum, Boğaz'ın iki yakası arasında... şiirime giren oyuncakçı dükkânı, evimizin çok yakınındaydı:

*Her akşamüstü oyuncakçı
camekanından
ocuk ellerinin
izlerini
siler*

İstanbul'un oyuncak tarihine giren Affan Dede'nin dükkânı da Selimiye'dedir. Mevlevi dervişi olan yaşlı

oyuncakçı hakkındaki bilgiler, Ruşen Eşref'in "Affan Efendi" adlı öyküsünde ulaşır bizlere: "Dükkânı evinin altında idi; fakat öyle dar bir dükkândı ki, Affan Efendi öteberi vermek için tümseğinden ayağa kalktığı zaman sikkesi tavana asılı Eyüp beşiklerine, kaynana zırıltılarına değdi. Esasen yerinden pek de az kımıldardı ya!"

Affan Efendi aktardır aynı zamanda. Oyuncakların üstüne tarçın, zencefil, karanfil ve hindistancevizi gibi baharatların kokusu sinmiştir bu yüzden. Affan Dede'nin varlığından bizi haberdar eden de, Reşat Ekrem Koçu'dur. Yazarın *İstanbul Ansiklopedisi*'nde yer verdiği Affan Efendi'yi, Ruşen Eşref'in kaleminden tanımaya devam edelim. Bu bilgiler, 1900'lü yılların başlarında, İstanbul'daki bir oyuncakçı dükkânının yerleşimini içermesi bakımından çok önemlidir ve bu konuda elimizdeki tek örnektir: "Yaf-talarının yazısı silinmiş beş-on esmer baharat kutusuyla, beş-on tane kök kavanozu, yirmi-otuz tane çingiraklı teneke düdükle, sekiz-on tane toprak kumbara, tavana asılı dört-beş Eyüp salıncağıyla, beş-altı kaynana zırıltısı, beş-altı da kursak düdük oyuncakçı Affan Efendi'nin bütün sermayesiydi. Öyle taşbebekleri, kurşun askerleri, zilli çengileri, düdüklü lastik köpekleri filan satmazdı. Gayet Müslüman'dı. Suret namına bir Karagöz bulundururdu. O da zannederim, Karagöz bizde teamül olduğu için mahzursuz görürdü. Şarkın nesillere neşe veren mudhik kahramanı, camekânda sarkar, her gün akşama kadar Karacaahmet Mezarlığı'na getirilen tabutları, harmanlığa talime çıkan askerleri, Haydarpaşa ile Üsküdar arasında işleyen arabaları seyrederdi."

Zaman içinde yeni bir oyuncakçı açılır Selimiye'ye. Dükkânı hem daha geniş, oyuncak çeşidi de daha zengindir. Çocukların düşlerini artık "Ligor"un dükkânındaki oyuncak atlı tramvaylar, piyanolar süslemektedir. Harem

İskelesi'nde yolcu alan araba vapurundan da çoktan kalkmıştır çark!

Unutulur gider Affan Dede... Ondan geriye, Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Çocuk" adlı şiiri kalır:

*Affan Dede'ye para saydım,
Sattı bana çocukluğumu.
Artık ne yaşıam var, ne adımı;
Bilmiyorum kim olduğumu.
Hiçbir şey sorulmasın benden;
Haberim yok olan bitenden.*

*Bu bahar havası, bu bahçe;
Havuzda su şırıl şırıldır.
Uçurtmam bulutlardan yüce,
Zıpızıplarım pırıl pırıldır.
Ne güzel dönüyor çemberim;
Hiç bitmese horoz şekerim!*

Oyuncak İtfaiye Arabasının Hüznü

Tarih 11 Ocak 1994... Yargıç, Makbule Çimen'den, eşi Nesimi Çimen'le birlikte, 34 insanı diri diri yakan katilleri teşhis etmesini ister... Sivas'ta insanlık tarihinin en büyük, en acı katliamlarından birini gerçekleştirenlerin yüzlerinde gezinir bir süre Makbule Çimen'in gözleri... Ve mahkeme salonunda acılı kadının şu sözleri yankılanır: “Şu anda herhangi bir genci gösteremem. Emin değilim. Vicdanım sızlar!..”

Uğur Mumcu, Sivas katliamını görmedi; ama eğer yaşasaydı, Kahramanmaraş katliamı sonrasında kaleme aldığı 25 Aralık 1978 tarihli yazısından farklı şeyler yazmazdı: “Bu planlı ve örgütlü bir saldırdır. Çevre illerden Kahramanmaraş'a getirilen katil çetelerine belli adresler gönderilmiş, noktası ve virgülüne kadar hesaplanan bir plan yürürlüğe konmuştur. Kin tohumları ekip, kan çiçekleri büyütenlerin yarattıkları olaydır Kahramanmaraş katliamı... Direnme hakkından söz edip, ‘Milli direnme hakkı doğmuştur,’ diye bildiriler yayınlayanların eseridir Kahramanmaraş'ta akıtılan kanlar..”

Nuh Ömer Çetinay, 111 insanın katledildiği olayları *Kan revanmaraş* adlı şiir kitabında sunar bizlere. Dizeler arasında, şiddet içeren oyuncaklar da vardır:

*Maraş'ta çocuk
Tahtadan kılıç
Ve şemsiye telinden
Oklarla büyür*

*Erkek çünkü
Kavgadan kalma yarasını
Açıp göstermek hünerdir*

Kahramanmaraş katliamından sonra, Süleyman Demirel unutulmaz bir açıklama yapar: “Bana sağcılar ve milliyetçiler cinayet işliyor dedirtemezsiniz...”

2 Temmuz 1993 günü, Sivas Madımak Oteli’ni ateşe veren güruhu oluşturmak için de, kentte bildiriler dağıtılır, civar kentlerden otobüslerle taraftar (insan diyemiyorum!) getirilir. Gelenler “sağ” ve “milliyetçi” partilerin, örgütlerin üyeleridir. Katliamın Aziz Nesin’e yönelik bir tepki olmadığı, planlı bir eylem olduğu da atılan şu sloganlardan açıkça anlaşılmaktadır: “Cumhuriyeti Burada Kurduk Burada Yıkacağız!.. Yaşasın Şeriat!.. Kahrolsun Laiklik!..”

Dışarıda gözünü kan bürümüş caniler bağırırken, otelin merdivenlerinde can pazarı yaşanır. Saatler ilerlemiş ve Ankara’yla yapılan telefon görüşmesinde duyulan, “Merak etmeyin!” telkini yerini kaygıya bırakmıştır. Güruh kendilerine engel olunmamasından cesaret alarak, otelde kırılmadık cam bırakmaz. O kadar taşı nereden mi buldular? Şans bu ya, Sivas Belediyesi “kaldırım yapmak için” otelin önüne parke taşı yığmıştır!.. Ne denir, Allah’ın işi işte!.. Dönemin Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu da, halkı yatıştırmak amacıyla, “Gazanız mübarek olsun!” diye başlayan bir konuşma yapmıştır zaten!.. Sonra... Sonrası, ya Allah’ın işi ya da şeytanın!

Otele yapılan saldırıları uzaktan çeken bir kamerasının kaydettiği ses, hiç çıkmaz kulaklarımdan: “Yakın lan, yakın!..” Ses, kalabalığın gerisinde kalmış bir yobaza ait. Otelin taşlanması canavar ruhunu tatmin etmemiş olacak ki, bağırarak ‘akıl’ veriyor öndekilere: “Yakın lan, yakın!..”

Dışarıda bunlar yaşanılırken otelin içinde neler olmaktadır? Şair Ali Yüce, eşinin kendisini korumak için uzattığı çıtayı bir köşeye atar... Şair Behçet Aysan da, elindeki çubuğu bırakırken şunları söyler yanındakilere: “Saldırganlar genç, ben onlara vuramam.”

Otelin bir ateş topuna dönmesi bile kendine getirmez saldırganları. Alevlerin dilleri tüm oteli yutarken bile, “Allahuekber!” diye tekbir getirirler. Otele dört ayrı yoldan gelen itfaiye arabalarının birinin bile yaklaşmasına izin verilmez. Belleğimden hiç silinmeyen bu görüntüleri anımsadıkça düşünürüm: Güruh arasında bir tek kişi yok muydu, çocukluğunda oyuncak itfaiye arabasıyla oynayan; can kurtarmak için siren sesleri çıkararak yangın yerine koşan? Hepsi de mi, oyuncak tüfekler, tabancalar, kılıçlarla oynayarak büyüdü bunların?

Sevgi Özel’in, Uğur Mumcu’nun hayatını anlattığı *Uğur Olsun* kitabını açıyorum bir kez daha... Ve şu paragrafa sığınıyorum: “Uğur’a alınan kırmızı itfaiye arabasında büyüklerin bile gözü kalmıştı, onun sevinci ise görülmeye değerdi; ama hiçbir oyunu, hiçbir oyuncağı bir başına oynamak istemediğinden, itfaiye arabası üç-beş gün içinde komşu çocuklarının hoyrat ellerinde bozulmuştur. Birer de tahta tüfek almıştı Şinasi Bey oğlanlara; ama sevmediler. Orda burada süründü durdu tüfekler. Şinasi Bey bir daha oyuncak silah almadı, onlar da böyle bir istekte bulunmadı.”

Ölen 35 insandan biri olan Behçet Aysan'ın Ankara'daki muayenehanesine giden arkadaşları, şairin kapıya iliştirdiği şu notu bulurlar: "Yarım saat sonra döneceğim."

Behçet Aysan şimdi, şiirde yazdığı avluda oturuyor:

*getirirdim
getirebilsem ah,
-avlusunda çocukların
korkmadan oynadığı-
lalelerle
donanmış simli bir gökyüzü.*

Koray Kaya'nın oyuncakları ise yıllardır odasında bekliyor kendisini... Ama o hiç gelmeyecek artık... Çünkü, 16 yaşındaki ablası Menekşe ile birlikte Sivas'ta yakılan 12 yaşındaki Kaya, gökyüzünün avlusunda, ağabeyi Behçet Aysan'a bakarak gülümsüyor ve oyuncak itfaiye arabasıyla oynuyor...

Oyuncak Asker Olmasa

Amerika Birleşik Devletleri, her ne kadar dünyanın istediği köşesine askerlerini gönderse de, kendi toprakları da yabancı askerler tarafından işgal edilmiştir. Hem de Birinci Dünya Savaşı'ndan az önce!

1900'lü yılların başında, Avrupa ülkelerinin askerleri bir geminin ambarında Amerika'ya doğru yola çıkarlar. Yolculuk boyunca ne bir lokma yerler ne güverteye çıkarlar temiz hava almak için. Böyle bir gereksinimleri yoktur; çünkü sandıklar içindeki askerlerin hepsi oyuncaktır!

Amerika'da çocukların oynadıkları ilk oyuncak askerlerin üstünde Avrupa ülkelerinin üniformaları vardır; ama Amerika, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kendi oyuncak askerlerini üretmekte gecikmez. Ne var ki, "Waren" adlı Amerikan firmasının karşısına "Hauser" adlı güçlü bir fabrika dikilir çok geçmeden! Hauser'in renkli ve bol figürlü oyuncak askerlerden oluşan ordusu, Amerikan askerlerinin Avrupa'ya çıkarma yapmasına engel olur. Avrupalı çocukların çoğu annelerine, babalarına Hauser'in askerlerinden almaları için yalvarmakta, Amerika'dan gelen oyuncak askerlere yüz vermemektedir. "Elastolin" adı verilen bu serideki askerlerin kollarında gamalı haç vardır. Amerika, İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusunu yenilgiye uğratmış olsa da, savaş öncesinde oyuncak askerleriy-

le Avrupa pazarından pay kapma savaşını Nazilere karşı kaybetmiştir!

İkinci Dünya Savaşı öncesinde, Yahudi çocuklara getirilen yasaklardan biri de savaş oyuncaklarıyla oynamamaktır. Bu oyuncak yasağı, Cahit Irgat'ın, "Bu şiirler istila görmüş şehirlerde ve İkinci Dünya Harbi'nin sefaretlerine dairdir," ithafıyla okura sunduğı *Rüzgârlarım Konuşuyor* adlı şiir kitabındaki şu dizelerin yazılmasına neden olur:

*Anne girmem bu oyuncak dükkânına
Orda toplar, tayareler, tanklar var*

*Seviyorum söğüt dalı atımı
Tekme atmaz, ısırmaz.*

*Ben yaşamak istiyorum
Ağaç gibi sessiz, rahat.
Karınca kararınca değil,
Serile serpile boylu boyumca*

*Anne girmem bu oyuncak dükkânına
Orda toplar, tayareler, tanklar var.*

En eski oyuncak askere Mısır'daki mezarlarda rastlanılır. Ortaçağ'da ise, Avrupalı kral ailelerinin çocuklarına savaş eğitimi verilmekte kullanılırlar. İlk oyuncak asker fabrikası ise, 1780 yılında Nuremberg'te üretime başlar. Bu fabrikanın askerleri herhangi bir hareket, girinti ya da çıkıntıya sahip olmayıp, düz bir yapıdaydılar. Fransızların 1800'lerde düzlüğü ortadan kaldırmasıyla ilk oyuncak asker savaşı da başlamış olur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurşun asker yapımı yasaklanır ülkemizde. Bunun nedeni, oksitlenme yapması

ve çocuğa zarar vermesi olarak gösterilir. *Define Adası*'nın yazarı Stevenson'dan, ünlü politikacı Churchill'e kadar pek çok insanın ilgilendiği, yazılar yazdığı kurşundan yapılan oyuncak asker, 1950 yılından sonra pek çok oyuncak gibi plastiğe yenik düşer...

Plastik su şişeleri doğaya savaş ilan ettiğinde, aynı maddeden yapılan oyuncak askerler de oyunları kirletmeye başlar. Plastiğe geçişle çok sayıda asker, paketler içinde ucuz fiyata satışa sunulur. Üreticiler bu durumu “az para ile çok oyuncak sahibi olmak” diye savunsalar da, çocukların oyunları eli silahlı bir yığın insan figürünün işgaline uğrar. Oyuncak ambulans arabalarının sirenleri, çocukların düşlerinin askerler tarafından ele geçirilişini engelleyemez. Bu değişimin nelere yol açtığını, Mehmet Yaşın'ın *Sevgili Ölü Asker* adlı şiir kitabındaki, “Ülkenin birinde ‘cık’ denirmiş her şeye” dizesiyle başlayan “Oyuncak Askerlerin Masalı” adlı şiirinde görürüz:

*Vatana “cık” demişler, o vatancık olmuş
en sonunda çocukları
Matchbox ambalajında oyuncak askercik olmuş.
Dileyen satın alıp savaşçılık oynayabilir
hem naylondan kırılmaz, hem de çok ucuz
gümrüksüz geliyor Hong Kong'dan
dükkâncımızdan temin edilebilir.*

Maduro ailesi genç yaşta ölen oğulları George adına bir anıt yaptırmaya karar verir. O yıllarda, Boon van der Starp da, tüberkülozlu çocuklara yardım amacıyla, İngiltere'nin Beaconsfiel kentindeki minyatür kenti Hollanda'da kurmak çabasıdadır. George Maduro'nun ailesi Starp'ın düşlerini gerçekleştirmek için oldukça büyük miktarda para yardımı yaparlar. Den Haag Belediyesi'nin yer verme-

siyle de, 2 Temmuz 1952 tarihinde oyuncak kent “Madurodan” kurulmuş olur.

Pek çok insanın görmeyi düşlediği Madurodan’a zaman içerisinde Hollanda’daki saray, kilise, havaalanı, liman gibi birçok ünlü yerin maketi eklenir. Dünyaca tanınan Madurodan’ın bir köşesine oyuncak askerler de konur. Yeşillik bir alana inen helikopterin etrafındaki oyuncak askerlere hayranlıkla bakan çocukları gördüğümde ürperdim!..

Ürperdim; çünkü oyuncak kente adını veren George Maduro, İkinci Dünya Savaşı’nda, Almanya’nın Dachau toplama kampında öldürülen sayısız masum insandan biridir!

Sahi, savaş kurbanı bir genç insanın anısına kurulan minyatür kente oyuncak asker koyma ayıbı kimin?..

Şu soruyu soralım bir de: Amerika Irak’a saldırmaya hazırlanırken, savaşı durdurmak isteyen barış yanlısı bir avuç insan, “canlı kalkan” olarak Bağdat’a doğru yola çıkar...

Oyuncak asker var da, oyuncak canlı kalkan neden yok?..

Anne Frank Üşüyor

Kati Stilgenbauer, bakıcısı olduğu küçük kızın adını yüksek sesle çağırarak, evin odalarında telaşlı adımlarla gezinmektedir. Gözünü üstünden ayırdığı birkaç dakika yeter küçük kızın ortadan yok olmasına. Her boş oda, içinin biraz daha kararmasına neden olmakta, çocuğun annesine ve babasına ne derim korkusu yüreğinde bir çığ gibi büyümekteyken, balkondan gelen sevinç çığlıkları çalınır kulağına!..

Küçük kız, balkonda biriken yağmur sularının içinde oynamaktadır. Su birikintisi, meleklerin gökten indirdiği bir havuzdan farksızdır onun gözünde. Bakıcısı Kati, bu olayı şöyle anlatır yıllar sonra: “Onu azarladığımda kılını bile kıpırdatmadı. Tek istediği, o anda ona bir masal anlatmamdı.”

Balkonda biriken yağmur suyunu bir oyun alanına çeviren küçük kızın albümüne bir göz attığımızda, arkadaşı Sanne ile sokakta çekilen bir fotoğrafında, çember ve tahta bir skutırın arasında görürüz onu. Yedi yaşındayken, iki arkadaşıyla birlikte yine sokakta çekilen bir fotoğrafında ise oyuncak bir bebek vardır ellerinde. O, oyuncaklarını, ama özellikle de sokağı özleyecektir on üç yaşından sonra; çünkü onun adı Anne Frank’tır.

Anne Frank ve sokak oyuncakları.

Frank ailesinin büyük kızı Margot'ya, 5 Temmuz 1942 tarihinde toplama kamplarına gönderileceğini haber veren celp kâğıdı gelir. Ertesi gün Otto Frank, Amsterdam'ın kanallarından birine bakan işyerinin arka odalarında eşi ve iki kızıyla birlikte Nazilerden gizlenmeye başlar. Küçük kızları Anne, "Kitty" adını verdiği bir günlük tutmaktadır. Gizli bölmeye Peter adında oğulları olan Van Pels ailesi ve yaşlı diş doktoru Fritz Pfeffer de katılır. Sekiz insanın bir tek suçu vardır: Yahudi olmak!

Anne Frank için karanlık günlerin başlangıcı olan 1935 yılında, Yahudi çocukları aşağılamak üzere faşistler tarafından çekilen bir fotoğraf Berlin duvarlarına asılır. Gülümseyen bir kız ve bir erkek çocuğun görüldüğü fotoğrafın altında şu yazılıdır kocaman harflerle: "İki harika

Sağ tarafta Anne Frank ve oyuncak bebeği...

ari çocuk...” Alman ırkçılığını ve buna karşı olarak da Yahudi düşmanlığını körüklemek amacıyla fotoğrafı çekilen çocukların adları Herbert Levy ve Ellen Eva’dır... Ve bu “harika” iki çocuğun anne ve babaları Yahudi’dir!

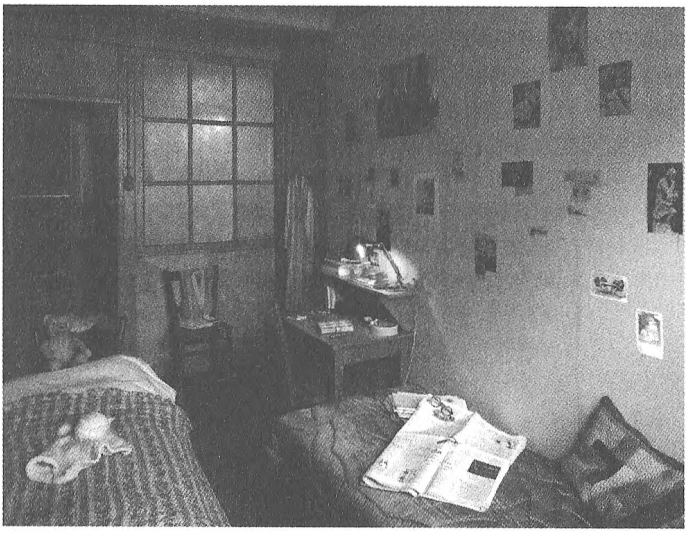
Çocuğun kullanıldığı çirkin savaş propagandalarından biri de, 1990’lı yılların başında, Amerika’nın Irak’a saldırıdığı Körfez Savaşı’nda yaşanır. Amerika Birleşik Devletleri’nin televizyon kanallarında bir Kuveytli kız, Saddam’ın çocukları işkence yaparak öldürdüğünü anlatır gözyaşları içinde. Zavallı kızın sözlerinden tüm dünya etkilenir ve bu haber sonrasında Amerika yanlılarının sayısında artış görülür. Oysa, kız çocuğunun babası Kuveyt’in ABD elçisidir ve savaş için yalan söylemeye zorlanan çocuk, hayatında bir kez olsun Kuveyt’e gitmemiştir!

Amsterdam'da bir evde, kapağında Can Yücel'in de adının yazılı olduğu bir kitap sergilenir. "Kitty"nin Türkçe çevirisidir, kapağı pembe renkli olan bu kitap. Ev de, Anne Frank ve yedi insanın İkinci Dünya Savaşı sırasında gizlendikleri evdir. Yolum ne zaman Amsterdam'a düşse mutlaka Anne Frank'ın evine gider, odalardan birinde hatıra defterinin, öbür dünya dillerinden örnekleriyle yan yana sergilenen Türkçe çevirisine bakarak Can Yücel'in şu dizelerini anımsarım:

*Amsterdam'da oturduğumuz dairenin alt katında
Bir papağanı var Faslı kiracının
Kapı yoldaşı enik patiğini kafese vurdukça
"Hasan!", "Hasan!" diye bağırtıyor avaz avaz
Bende bir hasret, bir hasret!
Kanada'da çalışan oğlum Hasan burnumun direğini
sızlatıyor.*

Can Yücel'in oğlu Hasan'ın hasretini duyduğu Amsterdam'a, gizli bölmede yaşayan ve yakalanarak toplama kamplarına gönderilen sekiz insandan ilk dönen Anne Frank'ın babası Otto Frank olur. Hatıra defteri, Nazilerin eve düzenledikleri baskın sırasında yere düşmüş ve gizli bölmeye yiyecek taşıyan insanlardan biri olan Bayan Miep tarafından bulunmuştur. Bayan Miep, Anne Frank'ın Bergen Belsen kampında tifüsten öldüğünü öğrenince Bay Frank'a verir defteri. Otto Frank, çocuklarının, eşinin ve dostlarının hiç dinmeyecek "hasreti"yle kalakalır; çünkü toplama kamplarına gönderilen sekiz insandan geri dönmeyi yalnızca o başarmıştır.

Anne Frank, gizli bölmede Bay Pfeffer ile birlikte kaldığı küçük odayı güzelleştirmek için dergilerden kestiği fotoğrafları, resimleri duvarlara yapıştırır. Bu resimlerden bi-

Anne Frank'ın tanıkların anlatımıyla düzenlenen odası.

rinde, mavi elbiseli, beyaz önlüklü bir kız çocuğu elinde oyuncak ördek tutarken görülür. Anne Frank'ın yatağının dayalı olduğu duvarda yer alan bu resimdeki kız çocuğu bir iskemleye kırmızı, beyaz ve mavi renkli elbisesiyle kuklayı andıran bir oyuncakla birlikte oturmuştur. Karşı duvardaki bir resimde ise, sağ elinde bebek tutan bir kız çocuğu göze çarpar.

Miep Gies'in bilgileri ışığında yeniden düzenlenir Anne Frank'ın odası... Gerçeğine uygun eşyalarla donatılan odaya bir de oyuncak ayı konsa da, Kitty'in sayfalarında böyle bir oyuncaktan söz edilmemektedir. Anne Frank yalnızca "9 Kasım 1942 Pazartesi" tarihli yazısında bir oyundan söz eder: "Sevgili Kitty... Dün Peter'in doğum günüydü, on altı yaşını bitirdi. Saat sekizde yukarıya çıktım ve Peter'le hediyelere baktım. Hediyelerin arasında bir de borsa oyunu vardı..."

Yahudi çocuklar oyuncaklarıyla mı yakıldılar?

Oyuncak ayı, Anne Frank'ın odasına sonradan kaldırılacak olan düzenleme esnasında neden konuldu, bilinmez!.. Bundan amaçlanan, olaya biraz daha dram katmaksa, bu son derece gereksiz bir kaygıdır; çünkü boş odalar ve pencerelere gerili kara bezler, daracık odalarda nefes almanın zorluğunu ve de çekilen acıları fazlasıyla yaşıyor ziyaretçilere. Toplama kamplarında katledilen çocukların hüznü öyküsünün oyuncakla en doğru anlatımı ise, Amsterdam'ın Muiderpoort Tren İstasyonu'nda, 25 Mayıs 1943 tarihinde çekilen bir fotoğraftır. Bu fotoğrafta, yakılacakları fırına götürülmek üzere trenlere bindirilen, göğsünde sarı Davudi yıldızı taşıyan insanlar arasında sarı saçlı bir erkek çocuğu hemen belli eder kendisini. Çocuğun yanında tahta bir kamyon ve onun üstüne koyduğu bir tahta at vardır. O çocuğa ne oldu dersiniz? Oyuncakları da onunla beraber mi yakıldı yoksa?..

İkinci Dünya Savaşı'nda çocuk olan insanlardan hayatta kalmayı başarıp, yıllar sonra o günleri anımsayanlar arasında oyuncaktan söz edenlere rastlarız. Brüksel yakınlarında yaşayan "Nora" adlı bir kadının yanında gizlenen Astrid Jakubowicz'in anlattıkları, savaş koşullarında bile oyuncak yapanlar olduğunu bildirmesi açısından ilginçtir. Nora'yı şöyle anımsıyor Jakubowicz: "Kendince beni sevdiğini sanıyordum. Bana tahtadan oyuncak hayvanlar yapar, bunların ayaklarına tekerlekler takardı; ama ne yazık ki öfkesini denetleyemiyordu... Bir gün öfkelenip suratıma attığı çatal, yanağıma batmıştı."

Savaş çıkırtkanlarının her sözü, her yazısı üşütüyor, Anne Frank ve savaşlarda öldürülen nice çocuğu.

Bütün İyi Oyuncaklar Kırılır

1933 yılında Naziler iktidara geldiğinde birçok Yahudi ailesi kaçmak zorunda kalır Almanya'dan. Judith Kerr'in *Hitler Oyuncağını Çaldı* adlı kitabı o ailelerden birinin öyküsünü anlatır: "Artık piyanoları yoktu. Mutfağın çiçek desenli perdeleri... Kedi yatağı... Bütün oyuncakları... Pembe tavşanını bile almışlardı. Simsiyah yünden gözleri vardı, gerçek cam gözler uzun seneler önce kopmuş, bunları yerine Heimpi dikmişti. Tüyleri hâlâ yumuşacıktı, rengi biraz açılmıştı; ama olsun! Onu çok seviyordu."

Max ve Anna'dır oyuncaklarından ayrılmak zorunda kalan iki kardeşin adı. Bir gece, uyumadan önce Max, şöyle seslenir Anna'ya: "Oyun kutusunu getirmeyi çok istemiştim. Eminim, Hitler şimdi oturmuş dama oynuyordur."

Anna karşılık verir: "Ve benim pembe tavşanımı seviyordur!.."

İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında, Alman ordularının zafer haberleri birbiri ardına tüm dünyaya yayılırken, *Gençlik* dergisinde çıkan bir yazının başlığı şaşırtır okuyanları, hatta kimilerinin de bıyık altından gülümsemesine neden olur: "Yenileceksiniz Cermen Atlıları."

Yazının sahibi şairdir aynı zamanda. Onun dünyasına, "Çocukluk Aşkı" adlı şiirinin altı kıtası arasında gezinerek konuk olalım:

*Düşün, düşün ki anne ben daha çok küçüğüm,
İlk ellerimden tut, beraber götür beni,
Oyuncakçada büyük mavi bir gemi gördüm,
İşlenmiş, dalgaların köpüğüyle yelkeni.*

Edebiyatımızda bir oyuncakçı dükkânının en güzel anlatıldığı şiiri gömülüdür bu yazının içine. Almanların dize geleceğini çok önceden yazabilecek kadar ileri görüşlü olan şairin, annesinin özlemiyle hayalindeki oyuncakçada gezinen çocuğu anlattığı dizelerinin büyüüne biraz daha kapılalım:

*Şu renk renk toplara bak, anne, ne güzel renk renk
Dönüyor içimde bir bayram yeri dönüyor,
Yuvarlanıyor gönlüm şu uçan toplara denk
Bir yokuştan koşarak kalbim sana iniyor.*

Şairimiz, Hitler'in iktidara geldiği 1933 yılında, uzun süren bir hastalıktan yeni kalkmış on dört yaşında bir çocuktur. Şair, "Yattığımda Ankara'ya kar yağıyordu, kalktığım da, dışarıya çıktığımda mayıstı, akasyalar salkımlanmıştı, zerdaliler çağlalanmıştı bağlarda," diye anlatır o günleri. Kendisi kurtulmuş, hayata dönmüştür; ama yaşıtı olan nice insanın ölümüne neden olacak İkinci Dünya Savaşı kapı eşiğindedir...

*Kan değil, zafer akar benim savaşlarımda,
Hürriyet için ölür genç kurşun askerlerim,
İnsanlığın cenneti saklı göz yaşlarımda,
Yeni bir bahar çiçeği getirecek zaferim!*

Şiirle ilk karşılaşması hasta yatağında olur. Kalkıp, oyuncaklarıyla oynamasına izin verilmemektedir. Sözcük-

ler yetişir imdadına. Sırtını yastığa dayayarak, karnına çektiği dizleri üzerindeki defterin beyaz sayfalarında sözcüklerle oynamaya başlar. Ne yazık ki, ilaç kokan sayfalara yazdığı ilk şiirlerinden hiçbiri kalmaz yarınlara. Nasıl şeyler olduklarını kendisi de anımsamaz. Kim bilir, o şiirlerden biri belki de, oyuncakları anlattığı şiirin şu kıtasındaki tahta atın terkisindedir:

*Korkma, korkma kaçmam ben, tahta atımla dağa,
Senden daha güzel bir dağ var mı rüyalarda?
Niçin uğraşsın küçük kuş yurdundan kaçmaya?
Yaşarken annesinin yeşerttiği kırlarda?*

Çocuklar ve ilaç kokusu hiç eksik olmaz, çocukluğunda ilaç kutuları arasında yazmaya başladığı şiirlerinden. Tıp eğitimi alır ve çocuk doktoru olur. Anadolu’da sayısız hasta çocuğu iyileştirir. Oyuncağı elinde muayene olmaya gelen her çocukta, hasta yatağında şiir yazarken görür kendini...

*Kırılır, bütün iyi oyuncaklar kırılır,
Çocuk kalplerinden mi yaparlar hep onları,
Niçin oyun biterken en sonra hatırlanır,
Hatıralarımızın en tatlı oyunları?*

Adı iki kez alt alta yazılan şiir var mıdır, edebiyatımızda? Sanmıyorum; ama üç kez tekrar edilen bir şiir vardır!.. Ve de bu şiir, “Dr.” ile “Şr.” kimliğinin onurunu yaşıntısı boyunca taşıyan, şiiri ve tıp bilimini zirveye ulaştıran şairimizin de adını taşır: Cemal Süreya, “Hekim / Avucunun içinde mevsimin yüreği” dizeleriyle başlayan şiirinin başlığına bir değil, iki değil, tam üç kez yazar “Ceyhun Atuf Kansu” adını!..

*Satılır mı zengin bir oyuncakçada söyle,
Anne, dün okuduğun masaldaki güzel kız?
Yeter, altın bir kalbim olsun, Tanrıdan dile
Bütün zenginliğimi verir onu alırız.*

Ölümünün ardından her yıl Ceyhun Atuf Kansu adına şiir ödülü veriliyor; ama bir şaire verilebilecek en güzel ödülü Ceyhun Atuf Kansu bizzat kendi eliyle vermiştir. Bir plaket mi? Elbette hayır!.. Bir şiir yazar Kansu ve bu şiirinde bir şairi Yunus Emre'yle birlikte anarak, şiirimizin en büyük ve bir daha verilemeyecek ödülünü sunar ona...

Kime mi?.. İşte yanıtı:

*Cemal Süreya'nın şiirleri ve Yunus Emre.
Ne güzel yaşıyorlar Türkçe'ye.*

Yavrunuza Mutluluk

Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin, dünya silah ticaretinden ne kadar pay aldığını biliyor musunuz?.. Yüzde 80!.. Bu oran bizlere, söz konusu ülkelerin “Barış” söylemlerine itibar etmememiz konusunda bir uyarıdır. UNICEF, 1990'lı yıllarda iki milyon çocuğun silahlı çatışmalarda öldüğünü, üç katının ise sakat kaldığını bildirmiştir. Ölen çocuk sayısının yüzde 80'i, bir milyon altı yüz bin cansız, küçük beden demektir; ama bu ülkelerin “uygar” olduğunun da altını çizmemiz gerekiyor. Uygarlar; ama kusursuz değiller. Kusurun ne olduğunu insanın canını alıp eşyalara zarar vermeyen nötron bombası için İsmail Uyaroglu'nun yazdığı şiirden öğreniyoruz:

*Yalnız bir ufak kusuru
Var bu bombanın
Oyuncağını bırakıyor, çocuğunu götürüyor
O kadar olacak artık, hoş görün
Neye yarar yoksa
Bunca teknik gelişme
Bir çocuğu bile
Öldüremedikten sonra*

Auschwitz toplama kampında, fırınlarda yakılarak öldürülen on binlerce insandan geriye kalan ayakkabılar, saçlar, gözlükler, protez kollar, bacaklar ve daha nice eşya sergilenmektedir. Bu eşya tepeleri, katliamın korkunçluğunu rakamların dünyasından sıyrıyor. Orada kaç çift ayakkabı ya da kaç tane gözlük olduğunu düşünemiyorsunuz. Bebekler... Bir de oyuncak bebeklerden oluşan tepe var Auschwitz’de. Gözünüz sadece bir bebeğe takılı, düşünmekten alıkoyamıyorsunuz kendinizi, “Bu bebeği kollarında taşıyan kız çocuğuna ne oldu?” diye.

Gaz odasındaki cesetleri dışarı çıkartmak için içeriye giren Naziler, yukarıda kalan temiz havayı soluyabilmek isteyen kurbanların bir ceset yığını oluşturduklarını görürler. En üstte gençler, onun altında orta yaşlılar, sonra ihtiyarlar ve en altta da çocuklar vardır. Faşistler, bu insanlık dramı karşısında bile propaganda yapmaktan geri kalmazlar: “Bakın, Yahudiler birkaç saniye fazla yaşamak için çocuklarını eziyorlar!”

Amerika Birleşik Devletleri’nin savaş uçakları Vietnam işgali sırasında bombaladıkları, çocuklarını öldürdükleri köylere “Vietnam Çocuk Bayramı”nda oyuncak atıldılar. Gazetelerde bu haberin yayımlanması üzerine, Avusturyalı şair Erich Fried, “Gökten Oyuncak Atıldılar” adlı şiirini sunar bizlere:

I
*Çocuk Bayramı’nda
bomba yerine
oyuncak
atmak*

*dedi
halkla ilişkiler uzmanı
kuşkusuz
etkili olur*

*Gerçekten
büyük
etki yaptı
tüm dünyada*

*II
Uçaklar
on beş gün önce
atsaydı oyuncakları
bombaları da bugün*

*iki küçük çocuğumun
iyilikseverliğiniz sayesinde
oynayacak bir şeyleri olurdu
son iki haftaları boyunca*

1979 yılında, Kuzey Irak'tan gelen tüccarlar Gürel Oyuncakları'nın kapısını çalarlar. Amaçları, çocukların beğeneceği ucuz oyuncaklar bulabilmektir. Firmanın sahibi Ali Baybörü'ye Iraklı çocukların sokakta oynadığı, bu yüzden oyuncak arabaların daha büyüğünü yapması gerektiği söylenir. Talep üzerine Baybörü, o dönem ürettiği 24 No'lu oyuncaklarını büyütür. No 24, "Renault 12" marka bir arabadır.

Kuzey Iraklı çocukların düşlerini zenginleştiren Ali Baybörü'nün örnek alınması gereken bir uygulaması vardır. O da, her oyuncak kutusunun içerisine koyduğu kâğıtta yazılı olan şu dilektir: "Gürel, yavrunuza mutluluk ve hayat dolu başarılar diler."

1991 yılında, Baba Bush'un Bağdat'ı bombalamasından sonra, birçok eşyanın Irak'a girişi yasaklanır. Ambar-
gonun nedeni olarak Saddam Hüseyin'in gönderilecek eş-
yaları bozup, silah yapma olasılığı gösterilir. Böylece, Irak-
lı çocukların birçok oyuncakla oynanması engellenir; çün-
kü ampul, çamaşır makinesi, kefen kumaşı, zarf, kâğıt,
şampuan, kitap, ambulans, ağrı kesici, aşılar gibi Irak'a
girmesi yasaklananlar arasında oyuncaklar da vardır.

Gürel Oyuncakları'nın kutularından çıkan dileği oku-
muş olan Iraklı çocuklar, Türkiye'nin savaşa destek ver-
meyeceği konusunda herhalde umut doluydular!.. Ama
biz, oyuncağın gönderilmediği Irak'a, topların, tankların,
askerlerin gönderilmesine göz yumduk.

Dünyayı ille de tüccarlar yönetecekse, ben diyorum ki,
silah firmaları değil, Ali Baybörü gibi oyuncak yapımcıları
yönetsin.

O zaman, öldürülen Iraklı çocuklar da aramızda olur-
lardı!

Saray'da Oyuncak İzi

Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı işgaliyle birlikte gazete sayfalarındaki oyuncak haberleri de artar! Çocukların televizyon ekranındaki savaş görüntülerinden etkilenmesinden dolayı oyuncak silahlara ilginin artmasının yanında, Saddam ve Iraklı liderlere benzetilerek yapılan oyuncak bebeklere yoğun talep olduğunu bildiren haberler, ölen çocuk görüntüleriyle büyük bir tezat oluşturur.

Özdemir Asaf'ın şu dizelerini okuduktan sonra, eğer yaşıyor olsaydı, şairin bu tür haberlere hiç şaşırmayacağını söyleyebiliriz:

Oyuncak bir musluk gördünüz mü?

Ben çok çok oyuncak askerler gördüm

Oyuncak bir tava gördünüz mü?

Oyuncak ben tanklar, tüfekler gördüm

Kurtuluş Savaşı sırasında, karargâhını Lice'ye kuran Kâzım Karabekir Paşa, Kaymakam Ali Fikri Bey'in üç oğluna oyuncak tahta tüfeklerle atış talimleri yaptırır. Çocuklardan on bir yaşında olanı Vedat Günyol'dur ve edebiyatımızın Cumhurbaşkanı, kendisiyle yapılan bir söyleşide, o yıllarda ağabeyinin saçma tüfeğiyle bir köylü kadını yanlışlıkla vurduğunu anlatarak, özür dilemek

üzere babasının çağırttığı yaralı kadının kocasının şu sözünü anımsar: “Aman, Bek Hazretleri, kulun kölen olam. Benim Halime’m hayattadır. Hem hayatta olmasa da canınız sağ olsun. On karı feda olsun size. Karının sözü mü olur?”

Çocukluk günlerinde oynadığı tahta silahını anımsayan şairlerden biri de Oktay Rifat’tır:

*Nerde tırtıllı küpeli uçurtmam
Tahta kılıcım borazanım
Bu resimler bana benzemiyor
Ben mutlaka başka insanım*

Özdemir Asaf, oyuncak silahların çokluğuna dikkat çekmek istediği dizelerde, “Gördünüz mü?” diye sorarak olmadığını belirtse de, oyuncak musluk da, tava da vardır. Kız çocukları için yapılan oyuncak mutfak setinde tava, tencere, musluk, ocak, fırın gibi birçok eşyaya yer verilir. Ayrıca, bebek evlerinde de bu tür oyuncaklara rastlanılır. Özdemir Asaf’ın bir evdeki tüm eşyaların oyuncaklarının yer aldığı bebek evlerini anımsamamasının nedeni, Avrupa’da yaygın olan bu oyuncağın ülkemizde bulunmamasıdır. Ev hayatının bir modeli olarak yapılan ve çok pahalı olan bebek evlerine ülkemizde ancak, varlıklı birkaç ailelerin “malikânelerinde” rastlanılır.

Oyuncak konusunda ülkemizde bilimsel çalışmanın temelini atan Prof. Dr. Bekir Onur’un *Oyuncaklı Dünya* adlı kitabından, Osmanlı Sarayı’nda bebek evinin olduğunu öğreniriz: “Sabah ilk iş olarak Dolmabahçe Sarayı’nın yolunu tutuyorum. Dün telefonda aldığım bilgi müthiş heyecanlandırmıştı beni. Topkapı Sarayı’nda bulunmayan oyuncağın Dolmabahçe Sarayı’nda bulunması çok anlamlı gelmişti bana.”

Bekir Onur'u heyecanlandıran, Arkeolog Ezel İlder'in gün ışığına çıkardığı bir oyuncak evin parçalarıdır. Ne var ki, Bekir Onur'u Ankara'da ziyaret ettiğimde, bebek evinin parçalarını göremediğini söylemişti. Biz de, sevgili hocamıza verdiği onca emeğe bir saygı göstergesi olarak, Topkapı Sarayı'nda rastladığımız oyuncak izini armağan edelim. Sarayın "Çin Porselenleri" bölümünde, 17. yüzyıl ortalarına ait bir kâse üstündeki resimde oynayan çocuklar vardır. Çocukların bazıları üflemeli çalgılar çalarken, biri tahta ata binmektedir. Beyaz kâse üzerine mavi boyayla yapılan resimde, top ve topaça benzer oyuncak ile oynayan çocuklar da dikkat çeker!

Her ne kadar, İstanbul'a gelen yabancı gezginlerin, sanatçıların anılarında bir oyuncaktan bahsetmelerine pek rastlanmasa da, İstanbul'u bir oyuncağa benzetenler yok değildir. Onlardan birine, Edmondo de Amicis'e kulak verelim: "Sokaklarda böyle güzel, ancak peri masallarında görülebilecek türden yapılar karşısında hayrete düşüyor insan. Sanki hava koşullarına dayanamayacakmış gibi narin bir görüntüleri var; şekerden yapılmış kalelermiş de, eriyip gideceklermiş izlenimi uyandırıyorlar."

Amicis'ı okuduktan sonra geldi aklıma; bir yandan ağızımızda eriyip giden, öbür yandan da öttürdüğümüz düdüklü horoz şekerleri, oyuncak değil miydiler?..

Anılarında, saray ve oyuncak arasında bir bağ kuran, İngiliz kadın yazar Julia Pardeo'dur. 1835 yılında İstanbul'a gelen ve çok sevdiği bu kentte dokuz ay kalan Pardeo, dönemin padişahı II. Mahmut hakkında şu yorumda bulunur: "Hiçbir hükümdar, Sultan Mahmut kadar kendini aldatmamıştır. Bu padişah karakteri gereğince (başka türlü bir deyim bulamıyorum) aşırı ölçüde kendini beğenen, yenîçerileri ortadan kaldıran, büyük bir imparatorluğun reformcusu, dünyanın en ciddi adamlarına söz geçi-

ren bir insan olmakla birlikte, yaptığı işler köklü bir reformdan çok biçimsel bir düzelticilikten başka bir şey değildir. Bir yandan da kozmetik tüketicisi, süse ve oyuncağa düşkün, gereğinden de yüksek din adamıydı.”

Zürih'teki bir antikacıdan çok eski oyuncak bir ayna aldım. “Oyuncak ayna olur mu?” diye sormayın. Julia Pardeo'ya göre, Osmanlı Sarayı ve oyuncak konusunda, aynaları da değerlendirmeliyiz: “Aynalar, düşünülebilen en güzel oyuncaklardır. Bir Doğu güzelince, bunların işleminde gösterilen ustalık, yapıldığı madenin değerinin yüksek olması kadar önemlidir. Bu gerekli oyuncaklardan biri, haremde, bir kadının her zaman yanı başındadır.”

Pardeo, 1836 yılının eylül ayında ayrılır İstanbul'dan. Onun kenti terk etmesinden kısa bir süre sonra, 17 Eylül gününde II. Mahmut, 51. doğum yıldönümü için şenlik düzenlenmesini emreder ki, bu olay tarihimize bir padişahın verdiği ilk doğum günü partisi olarak kaydedilir. Padişaha o gün, yaşından dolayı bir oyuncak armağan edilmiş olsa da, kendinden sonra tahta geçen oğlu Abdülmecit'e “veladet-i hümayun” diye anılan doğum günü şenliklerinde bir oyuncak sunulduğu düşünülebilir!.. Ama bunu düşünebilmek 1923 Devrimi'nin insan beynine bir kazanımıdır; çünkü o yıllarda, değil padişaha oyuncak armağan etmek, böyle bir yazı kaleme almak bile saltanatla alay etmek olarak algılanacağından, kelleniz giderdi.

Sarayda oyuncak mı?.. Ben bu sorunun yanıtını şu dizelerimde vermiştim:

*Kapıları da hep devdir
dünyadaki sarayların
tokmağa uzanıp
sokaktaki çocuklarla
oynamasın diye
veliahtlar*

Beyaz Adamcılık Oyunu

Trabzon'un sisli dağlarındaki mısır tarlaları, oyuncakçı dükkânından farksızdır köy çocukları için. Mısır koçanından yapılan bebekler kız çocukların kollarında uyutulurken, erkek çocuklar mısır püskülünden bıyık ve saç yaparak komik olma yarışına girerler.

Mısırı elinde oyuncak yapan çocuklardan biri olarak, ben, Kızılderili çocukların da aynı oyuncaklarla oynadıklarını bilmezdim. Mısır koçanından yapılan bebekler, Amerika yerlileri tarafından kutsal törenlerde de kullanılırdı. "Altı Uluslar" olarak da anılan Iraquois yerlileri bu bebekleri rüyalara karşılık olarak yaparlardı. Mısır bebekleri tören sonrasında rüyadaki kötü ruhu kovmak amacıyla kırılırdı.

Meksikalılar, ilk atalarının çamurdan yapıldığına inanırlar. Ne var ki, tanrıların yarattığı ilk çamur insan güçsüz olduğundan dağılıp yok olur! Bunun üzerine tanrılar, kocaman bebekler yaparlar tahtadan. Onlar dayanıklıydılar ama kuruydular; iç dünyaları, amaçları yoktu. Tanrılar üçüncü olarak mısırdan bir erkek ve bir kadın yaparlar. Bu sefer doğru malzemeyi bulmuşlardı!..

Kızılderililer de, "Beyaz Adam" gibi, ilk insanın çamurdan yapıldığını düşünmüşler ama sonradan bundan vazgeçmişlerdir. İster çamurdan olsun, ister mısırdan,

yapılan bir oyuncaktır!.. Ve bu inanç, çocukların ellerinde yaşatılmaya devam etmektedir. Dünyanın birçok kültüründe, oyuncak bebeğin dinsel amaçlı olarak kullanılması, tüm yaratılış efsanelerinin çocuk oyunlarını gözlemleyen büyükler tarafından çıkarıldığını mı gösteriyor yoksa?..

Iraquois yerlilerinde de, mısırdan yapılan oyuncak bebek inancı yaygındır. Derler ki, zamanında farklı şeyler yapmak isteyen bir kız varmış. Ayakkabı, sepet, yatak gibi şeyler yapmaktan usandığı için bir gün tutmuş, bir sürü insan yapmış mısır koçanlarından. Bunlar, tüm dünyayı dolaşacak ve Iraquois kabilesine kardeşlik ve mutluluk getireceklermiş. Bebeklerden bir tanesini güzel, ama çok güzel yapmış. O da, kendini bir su birikintisinde görünce çok gururlanmış, öbürlerine küçümser bir bakış atmış. Onun bu tavrı tüm kabileyi üzse de, oyuncağı yapan kız, hiç önemsememiş bu durumu. Üstelik, Ulu Ruh'un uyarılarına da kulak asmamış. Sonunda, ağaçlar ve kuşlarla konuşmama cezasına çarptırılmış. Verilen ceza yalnızca bu olsa iyi; sonsuza kadar yeryüzünü dolaşmaya ve yüzünü yeniden kazanmaya mahkûm edilmiş. Kızılderililerin oyuncak bebeklere yüz çizmemesinin nedeni olarak bu öykü gösterilir.

Kızılderili çocukların çok çeşitli oyuncağı olduğu söylenemez. Kız çocuklar kendi yaptıkları çadır, bebek ve yatak gibi oyuncaklarla, Beyaz Adam'ın deyişiyle "evcilik" oynarlarken, erkek çocuklar ok, yay, zıpkın gibi av araçlarının oyuncağını yaparlar. Oyunlar hem eğlence, hem de hayatta kalabilmeleri için öğrenmeleri gereken davranışların toplamıdır; ama Kızılderili çocukların oyuncakları arasında top, topaç ve geyik boynuzundan yapılan ve de üfleyince ses çıkaran oyuncak bir müzik aleti de yok değildir.

Beyaz Adam oyuncaklara da ateş etti mi?

Dakota Sioux kabilesinden olan tıp doktoru Charles Alexander Eastman, çocukluğunu anlattığı *Kızılderilinin Çocukluğu* adlı kitabında, oyun ve oyuncaklarını da anımsar: “Oyunlarımız, halkımıza özgü yaşam biçimi ve âdetlere göre şekilleniyordu; aslında büyüdüğümüzde bizden beklenenlerin alıştırmasını yapıyorduk. Oyunlarımız atıcılık, koşma ve at yarışları, yüzme ve babalarımızın taktiklerinden oluşuyordu. Çamur topları ve söğüt dallarıyla yalandan savaşır, *lacrosse* oynar, arılara saldırır, kar okları atar (yalnızca kışın kullanılan oklardı bunlar) ve hayvanların kaburgaları ve de bufalo kürkleri üzerinde buzda kayardık.”

Kızılderili çocukların kışın kızaklar yapıp kaymaları, onların Türklerle akraba olduğunun bir başka kanıtı mı-

dır?.. Çünkü Türkler, Bering Boğazı'nı geçerken soğuk iklimle karşılaşmışlar ve yaptıkları kızaklarla buzlar üzerinden kayarak Amerika'ya ulaşmışlardır. Yerlilerin kızak kaymayı bilmeleri onlara biz Türklerden kalma bir mirastır. Üstelik, Kızılderili çocuklar kızak kayarken tıpkı Türk çocuklar gibi gülmekte, neşe içinde çığlıklar atmaktadır!

Yukardaki paragrafta yazdıklarımızın ciddiye alınır bir tarafı olamaz elbette. İnsanın her yerde aynı insan, karın her yerde aynı kar olması, kızıağın birbirinden habersiz kültürlerde ortaya çıkışını hiç de sürpriz bir benzerlik yapmaz. Ne var ki, Amerika yerlileriyle Türkler arasında bizim yaptığımızdan çok daha saçma yollarla benzerlikler kurulmaya çalışılmış ve Kızılderilerle “kuzen” olduğumuz, 1940'lı yıllarında Nazi hayranı olmaktan yargılanan kimi “Turancı”lar tarafından kanıtlanmak istenmiştir.

Eastman, Kızılderili çocukların oynadığı ilginç bir oyundan da haberdar eder bizleri: “Biz de aramızdan birkaç kişiyi beyaz çamurla boyuyor ve onlara huş dalından yapılmış şapkalar giydirdiyorduk. Sakal niyetine çenelerine bir kürk parçası bağlıyor ve elimizden geldiğince kıyafetlerini değiştirmeye çalışıyorduk. Huş ağacının kabuğu beyaz adamın gömleği yerine geçiyordu. Satacakları mallara gelince, şeker niyetine ezilmiş toprak, kurşun niyetine çakıl taşları ve tehlikeli ‘ruh suyu’ niyetine de saf su kullanıyorduk. Bu malları sincap ve tavşan kürkleriyle ve de küçük kuşlarla değiş tokuş ediyorduk.”

“Beyaz Adamcılık”tır, Eastman'ın anlattığı oyunun ilginç adı. İlginç olan, Kızılderili çocukların oyunlarında savaş ve şiddet olmamasıdır. Beyaz Adam'ı bile kendilerine saldıran, köylerini yakan, yıkan “vahşiler” olarak görmezler oyunlarında; “Beyaz” olmak demek, mal satan, ticaret yapan insan olmak demektir!.. Oysa, Beyaz Adam'ın çocuklarının oynadığı “Kızılderilicilik” oyununda, Amerika

yerlileri öldürölmeleri gereken barbarlardır!.. Onlarla karşılaşıldığında yapılacak tek şey silahlara davranıp, hiç acımadan ateş etmektir.

Hiçbir zaman Beyaz Adam olmayı istemedim koyboyculuk oyunlarında. Kovboy tabancalarım oldu, onlarla fotoğraf bile çektim; ama saçlarıma tavuk tüyleri taktığımda yüzüm gülüyor, hele filmlerde gördüğüm Kızılderililer gibi bağırdığımda daha mutlu oluyordum.

Beyaz Adam'ın "değiştokuş" anlayışı ağaçların apartmanlara, çimen yeşilinin asfalt karasına dönüşmesine neden olur zamanla... Ve İstanbul, Kızılderili kostümünden çıkarılıp, göğsünde yıldızın parladığı bir kovboy kent havasına bürünür. Tıpkı, Amerika'da "Altına Hücum" diye bilinen dönemde on binlerce göçmenin kıtayı istila etmesi gibi, "İstanbul'un taşı toprağı altın," denilerek tarihi kent inmar planlarını altüst edecek bir kıyıma gidilir.

Bir okurumdan, Murat Belge'nin bir tekne gezisi sırasında, Boğaz tepelerini kaplayan beton binaları, saldırgan Kızılderililere benzettiğini duydum. Böyle bir benzetme doğru olmaz elbette. İstanbul'da tarihin, doğanın yok edilme sürecinde Kızılderili olanlar, yapılan bu katliamı görebilen, bununla da yetinmeyip eylem yapanlardır. Tıpkı Kız Kulesi'ni Şiir Cumhuriyeti ilan edenler ya da Boğaz Köprüsü'ne karşı çıkan Arnavutköylüler gibi... Ve tabii, Sayın Belge'nin bizzat kendisi gibi.

Saçlarına tüyler takıp, sokaklarda ok atan çocuklar görölmüyor artık İstanbul'da. Sahi, her kovboy filminin sonunda, Kızılderililer kaybettiğı için sinema salonundan gözü yaşlı ayrılan son çocuk ben miyim?..

Mehmet Güleryüz'ün fırçasından oyuncaklı Küçük Sakıplı..

Oyuncaktan Bilime!..

Mehmet Güleriyüz'ün "Sakıp Sabancı'nın Çocukluğu" adlı tablosunda ünlü işadamını bir oyuncak ile oynarken görürüz. Küçük Sakıp'ın sol elinde tuttuğu ve sahip olmaktan duyduğu mutluluğun ressam tarafından yüzüne ustaca yansıtıldığı oyuncak bir uçaktır.

Oyuncağı olmayan araç yok neredeyse; ama bu durum, tüm oyuncakların şiirimizde kendine yer bulacağı anlamına gelmez. Oyuncak uçak yalnızca Ercüment Uçarı'da çıkar karşımıza. Dizeleri okumadan, "Neden Ercüment Uçarı?" sorusuna bir yanıt vermemiz gerekir; Ercüment Uçarı'nın çocukluğu, "belki babamdır" diye duyduğu her uçak sesine el sallayarak geçer. Şairin babası Rahmi Bey, ülkemizin ilk pilotlarından:

Yeni yeni görün beni

Alışılmışlığı yok kulaklarımın

Bu sağduyumun cömertliği

Oyuncak uçaklar uçuruyorum gökyüzünde

Her aracın kendi üretilmiş, sonra oyuncak yapılmıştır. Örneğin, trenden önce oyuncak tren yoktu ya da otomobil ortaya çıkmadan önce oyuncak çocukların elinde görülmemiştir. Ama uçak konusunda durum karışıktır biraz!

“Penaud” adlı bir Fransız’ın yaptığı ve kauçuğun hüneriyle uçan helikopter benzeri bir oyuncak, 1870’li yıllarda, rüyalarını süsler tüm çocukların. Wilbur ve Orville adlı iki kardeşe de babaları “Yarasa” denilen bu oyuncaktan bir tane satın alır. Uçan oyuncak, iki kardeşin düşlerinde öylesine yer eder ki, yıllar sonra, 17 Aralık 1903’te yine aynı oyuncakla oynarken görürüz onları. Yalnız bedenleri değil, oyuncakları da büyümüş ve gelişmiştir, akıp giden zaman içinde. Wright Kardeşler o gün, “Flyer” adını verdikleri, 12 beygir gücünde bir motorla hareket eden ilk uçağı yerden iki metre yükseklikte, 40 metre uzağa uçurmayı başarırlar. İnsanlık tarihinin motorlu ilk uçuşu 12 saniyede gerçekleşir. Bu bilgilerin ışığında, şu sorunun yanıtını bulmak kolay olmasa gerek; uçağın önce kendi, sonra oyuncağı mı yoksa önce oyuncağı, sonra kendi mi yapıldı diyeceğiz?

Gemi gibi uçağın da oyuncağı yapılır kâğıttan. Yeter ki, kâğıdın nasıl katlanacağı bilinsin. Şiirleri yaşamı biraz daha katlanabilir kılan Salih Mercanoğlu’nun yaptığı bir kâğıt uçak, Antalya rüzgârıyla konuyor masama:

*Geçiyor içimden
Çakırkeyif bir esintiyle
Denizin balkonunda
Kuşlara uyumlu
Ömrü kısa kâğıt uçak*

*Kâğıt olsam
Katlansam sana*

Mercanoğlu’nun şiiri “Origami” adını taşıyor. Japonca olan bu sözcükte “ori” katlama, “gami” ise kâğıt anlamına gelmektedir. Bu sanatın özelliği, kâğıdı yırtmadan ve

yapıştırmadan şekiller ortaya çıkarmaktır. Kâğıttan oyuncak yapımının tarihi de, kâğıdın tarihiyle başlar. Leonardo da Vinci'nin, uçuş konusundaki çalışmalarında kâğıt modeller yaptığı bilinir. Ne var ki, kâğıt uçak konusunda akıllara gelen ilk insan ünlü ressam değil, Richard Kline'dir.

1965 yılında Kline, çalıştığı reklam şirketinde yeni bir kampanya için düşünürken, kâğıttan bir uçak yapar ve odayı paylaştığı arkadaşına doğru fırlatır. Kâğıt uçak havada kısa bir süre süzülür ve yere çakılır. Arkadaşı, kendisinin daha iyisini yapacağını söyleyerek başlar kâğıdı katlamaya... Öyle de olur!.. Klein, altta kalmamak için daha da özenir uçak yapımına... Evet, başarmıştır!.. O'nun attığı uçak arkadaşınınkinden daha iyi bir uçuş yapmıştır... O da ne?.. Kendine doğru bir uçak gelmektedir, hem de bir kuğu gibi süzülerek!.. Odanın içi beyaz kâğıtlardan yapılma uçaklarla dolar kısa sürede. Kim mi kazanır? Bu sorunun yanıtını veremeyiz; çünkü Kline ve arkadaşısı uçuş tekniklerini öylesine geliştirirler ki, yarışmak için, odalarında, daha uzun bir mesafeye sahip olan koridora çıkarlar!

Kline'in imzasını başarılı bir reklam kampanyasının altında göremeyiz; ama 1972'de alınan bir kanat patentinde, kâğıt uçak sevdalısının adını okuruz: "Kline Fogleman..." Her şey, kâğıttan uçak yapmakla başlar ve Kline, pilot arkadaşı Floyd Fogleman ile birlikte geliştirdikleri kanat projesiyle adını havacılık tarihine yazdırmayı başarır.

Bürolarda yaşanan kâğıt uçak yarışmaları, uluslararası arenaya taşınır, 1966 yılında... 12 Aralık 1966 tarihli *The New York Times* gazetesinin 37. sayfasında, bilim dergisi *Scientific American*'ın kâğıt uçak yarışması düzenlediğinin ilanı yayımlanır. Ne gariptir ki, hemen arka sayfada, Amerika'nın en büyük uçak şirketlerinden biri olan

Lockheed'in, ses hızını aşan bir uçağın üzerinde çalışmalar yapıldığını içeren ilanı yer alır.

Kâğıt uçak, oyundan bilime doğru fırlatılan bir oyuncaktır. Uçak yaparken bir kâğıdın katlanması gibi bilgilerini, deneyimlerini katlayabilen, onu insan emeğiyle bütünleştirip üretime dönüştürebilen toplumlar uçarlar, özgür olurlar.

Türk Hava Kurumu'nun model uçağını elleriyle yapıp, gökyüzünde süzülüşünü, "Ben yaptım!" mutluluğuyla izleyen bir çocukluk yaşarım. "Gökçen" yazılıydı, çıtalarının konduğu uzun kartonun üstünde. "Çekirge" vardı bir de... Sonra, Yarasa, Bülbül, Tarla Kuşu, Baykuş, Ata, Sü-lün... Server Ziya Gürevin'in şu dizeleriyle, çocuklarınıza Türk Hava Kurumu'nun model uçaklarından almaya davet ediyorum sizleri:

*Bir oyuncak... Sorun fakat değerini yapanlara,
Gönüllerde yeri vardır modellerin Jet'ler kadar
Yarın o da yükselecek havaları yara yara,
Gökyüzünde kaçışacak dört tarafa iri kuşlar.*

Günümüzde, nice yaşıttının özenen bakışları altında, uzaktan kumandalı "ithal" uçaklar uçuruyor kimi çocuklar...

Kâğıttan uçak yapmayı bilmeyen elleriyle!

Önemli not: Çocuğunuza, yaptığı kâğıt uçağı kalabalık bir yerde fırlatmamasını ve sivri olan burun kısmını küt-leştirmesini söylemeyi unutmayın!

Tahta Atın Süvarisi

Bir eliyle annesinin eteğini çekiştiren çocuk, öbür eliyle oyuncakçı vitrinindeki tahta atı göstererek ağlamaktadır...

Bu görüntü Truva'nın yenilgisine neden olan savaş hilesini anımsatır bana: Tanrılar, Truva'yı yıllarca süren kuşatmaya rağmen ele geçiremeyen Akhalılara tahtadan, büyük bir at yapmalarını söylerler. Savaştan vazgeçmiş gibi görünen Akhalılar, içi asker dolu olan tahta atı geride bırakarak çekilirler. Kentin kapısını açıp tahta atı içeriye alan Truvalılar kurtulmuş olmanın sevinciyle zilzurna sarhoş olana dek içerler o gece. Kentin her karışı sızmış insanlarla dolduğunda, Akhalı askerler tahta attan dışarı çıkmaya başlarlar sessizce. Birkaç saat sonra, Truvalıların durumunun değiştiğini söyleyemeyiz; tüm halk yerde yatmaktadır yine... Yalnızca üstlerindeki kırmızı şarap lekeleleri, kan lekesiyle örtülmüştür!

İyi güzel; ama Truvalılar böylesi bir hilenin çiftesini nasıl yemiş olabilirler? Bu sorunun yanıtını, annesine oyuncakçı vitrinindeki tahta atı gösteren çocuğun yalvarmasında aramalıyız. Truvalılar, Akhalıların bıraktığı armağanı kocaman bir oyuncak sanan çocuklarını kıramadılar! Tarihin en büyük oyuncağının aslında bir savaş aracı oluşu,

yüzyıllar sonrasında oyuncak sanayii kurulduğunda, oyuncak fabrikalarının savaş sırasında ölüm kusan silahlar üreteceklerinin de habercisiydi!

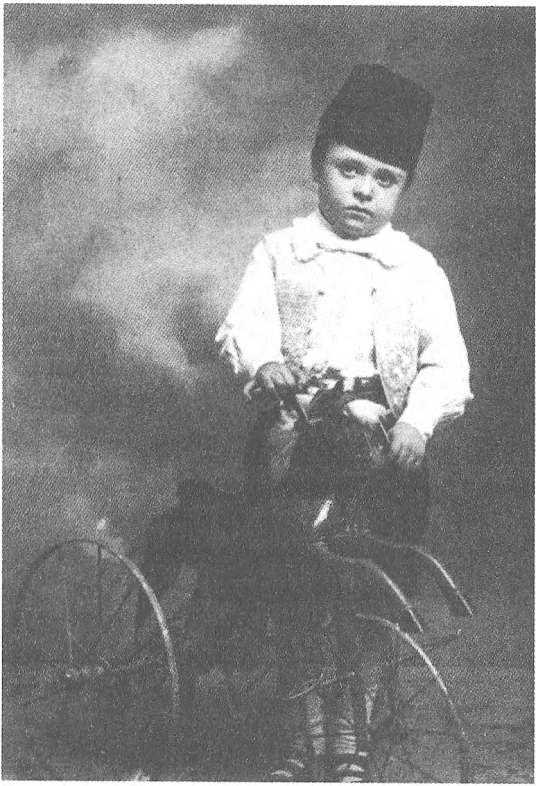
“Tahta at” başlığı altında toplayacağımız oyuncağın tekerlekli, sallanan, yaylanan ve oturaklı gibi çeşitleri vardır. Tekerlekli at, altına dört tekerleğin çakılı olduğu bir tahtanın üzerine oyuncak atın konulmasıyla oluşur. Bu oyuncağa çocuk oturmaz, bir iple çekerek yürütür arkasından. Berlin’deki bir eskiciden aldığım tekerlekli at, İstanbul’da kurmayı düşlediğim oyuncak müzesinin ilk parçalarından birini oluşturuyor.

Kızaklar üzerine oturtulan sallanan at ise türünün en gözde olanıdır. Avrupa’daki oyuncak müzelerinde en eskisi 19. yüzyıla ait olan sallanan at, zengin çocuklarının oyuncağıdır. Çocuğun rahat oturması için atın sırtının tabure şeklinde yapılanına “oturaklı at” deniliyor.

Büyük bir yay üzerinde olanları ise günümüzde daha çok Avrupa’daki oyun bahçelerinde çıkıyor karşımıza.

Nâzım Hikmet’i de, dört buçuk yaşındayken çekilen bir fotoğrafında üç tekerlekli at şeklindeki bir bisikletin yanında görürüz. Bu fotoğraftan, bisikletin yeni yeni yaygınlaştığı dönemlerde tahta at ve bisiklet karışımı melez bir oyuncağın türediğini öğreniyoruz! Mutsuzdur fotoğraftaki Nâzım, gülmemektedir; yanında poz verdiği oyuncağın kendine ait olmadığını, fotoğraf stüdyosunun malı olduğunun farkındadır çünkü. Onu alıp evine götüremeyecek, düşler dünyasında pedal çeviremeyecektir.

Joseph Warnia Zarzecki, Sanayi-i Nefise Mektebi’nde öğrencilerine çıplak modele bakarak nasıl resim yapılacağını öğretirken, dersanenin anahtar deliğinden bir göz de onları izler!.. O sırada, koridordan geçen bir öğretmen tarafından yakalanan öğrencinin adı Şeref Akdik’tir. Bu ad, 1911 yılından itibaren, hemen hemen tüm resim

Nâzım Hikmet ve atlı bisiklet.

çevresinde bilinmektedir. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin gazetesinin açtığı yarışmaya gönderdiği resmiyle ikincilik ödülü kazanan Şeref Akdik öylesine yeteneklidir ki, yaşı büyütülerek Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girmesine izin verilmiştir.

Akhalıların tahta at sayesinde kazandıkları zafer, Truva'nın yedinci kez yıkılışıdır. 1945 yılında, yedincisi düzenlenen Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde birincilik

ödölünü kazanan resimde de bir tahta at görürüz. “Küçük Binici” adlı tabloda bir kız çocuğu, beyaz renkli bir sallanan ata binerken görülür. Sallanan atın arkasında çocuğun belki az önce oynamaktan sıkıldığı oyuncak bir bebek vardır. Atın önünde de bir topun göze çarptığı bu tablo, resim sanatımızda oyuncağın konu olduğu ender örneklerden biridir. Çocuğun yanaklarındaki renklilik, hemen yanında duran vazanın içindeki çiçekler gibi yaşam sevincini yansıtır. Tablo, 1972’de kaybettiğimiz ressamımız “Şeref Akdik” imzasını taşır.

Çocukların at niyetine bindikleri değnek ya da söğüt dalıyla karıştırılmaması gereken tahta at bir kent oyuncağıdır. Tahta atın bu konumunu Bedri Rahmi Eyüboğlu “Şehirdekilere Gazel” adlı şiirinde ustalıkla yansıtır:

*Onlara çiçek götürmeyelim
Kolonya sürünsünler
Taylarımızı, sıpalarımızı anlatmak için
Nefeslerimizi tüketmeyelim:
Tahtadan atları var binsinler...*

Tahta atın süvarisi ben değilim. Bu onur, Ankara’da bir oyuncak müzesi açan Bekir Onur’undur. Belgeye, arşive değer verilmeyen bir ülkede bilim insanı ya da şair, yazar olmak, vahşi atların sırtına çıkıp, onları eğitmeye çalışmak kadar zordur. Bunu çok iyi bilenlerdenim. Bu sevdanın sırtından defalarca düşmesine rağmen, hiç yılmadan oyuncak toplayan Bekir Onur, tahta at yapımının izini sürerken, bir dönem İstanbul’un en ünlü oyuncak satılan yeri olan Japon Mağazası’nın faturalarına ulaşır ve burada yeni tür bir tahta at ile karşılaşır: “Başaran Marangoz Atölyesi. Fikri Başaran. Küçükkyalı. Salıncaklı tahta at 120 lira. Formika tahta at 150 lira.”

Şeref Akdik'in sallanan ata bindirdiği kız çocuğu.

Bekir Onur, “İkincisi nasıl bir şeydi acaba?” diye sormadan edemez kendine. Bu sorunun yanıtını bulmayı hocamıza bırakalım ve biz sanattaki tahta atın peşine düşelim... Resim ve şiirdeki tahta atlara kement attık. Peki ya, heykel sanatında bir şeyler bulabilir miyiz?

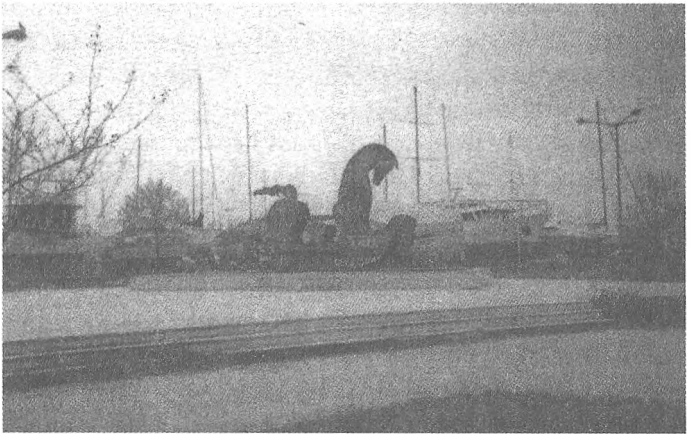
1990'lı yılların Kalamış'ındayız... Deniz kenarındaki parkın yat limanına doğru olan tarafında büyük bir tahta at durmaktadır. Çocukların üstüne çıkarak salladığı kızaklı, koca bir at heykelidir aslında!.. İsviçreli bir heykeltıraşın yaptığı bu heykel, İstanbul'a armağan edilir ve Mimar Sinan Üniversitesi Genel Sekreteri Sabit Ayasbeyoğlu'nun çabalarıyla Kalamış Parkı'na kazandırılır. Hey-

kelin adı “Truva Atı”dır. İçini çocukların doldurduğunu düşünecek olursak, heykel dev bir oyuncak olmasının yanı sıra, bir barış anıtı özelliğini de taşımaktadır.

Parklardaki banklara, ağaçlara isim kazıma hastalığına Kalamış’ın oyuncak heykeli de yakalanır. Çocukluğunda tahta atı olmamış sevgililerin adlarıyla dolar her yanı. Gündüzleri kahkahaya boğulan sallanan at heykeli, geceleri tinerici çocuklara ev sahipliği yapar. Kızakları arasındaki boşluğa sığınan kimsesiz çocukların ısınmak için yaktıkları ateşten dolayı gün geçtikçe kararan tahtaları eskisinden daha farklı olarak acı dolu sesler çıkarmaya başlar...

Ve bir gün, sallanan tahta at heykelinin yerinde olmadığı görülür. Yorgun at, bir depoda sökülür ve çocukların ondan geriye kalan bir tahta parçasını at niyetine bacakları arasına alıp oynama lüksüne sahip olmadıkları evlerin sobalarında yakılır.

O günden beri de, üstüne çıkıp Kalamış’ın tahta at heykelini sallamış olan çocuklar, İstanbul’dan geçen bulutlara bakarak, aralarında ata benzeyen küçük bir bulut ararlar.

Hem heykel, hem oyuncak!..

Şiirimizde Tahta At

Adını doğduğu köyden alan Pieter Bruegel'in kalabalık tablolarından kış mevsimini anlatanlarında, bir köşede kızakla kayan çocuklar görülür; ama yaşadığı 16. yüzyılın çocuk oyunlarını içeren bir resmi de vardır ünlü ressamın. 1560 yılında yaptığı resminde Bruegel, tam 75 oyunu, onlarca çocuğu bir tuvale çizerek anlatır. "Çocuk Oyunları" adlı tabloda çember, topaç, yapma bebek gibi kökleri çok eskilere dayanan oyuncaklar da yer alır. 100'den fazla çocuk arasında tek başına oynayanların sayısı azdır. Bu çocuklar arasında ressamın yüzünü bile göstermediği öyle biri vardır ki, oyuncağı, üstüne bindiği "değnek at"tır. Çocuğun yüzünü göremeyiz; ama Bruegel'in bizden eksik etmediği bir ayrıntı, oyuncak tarihine ışık tutar. O da şudur: Sol elindeki dal parçasını kamçı gibi kullanan çocuğun bacakları arasına aldığı sopanın ucunda bir at başı çarpar gözü-müze. Bu da bizlere "tahta at" olarak adlandırılan oyuncağın bir türü olan değnek atın, ressamın yaşadığı yıllarda çocukların gözdesi olduğunu gösterir.

1990'lı yıllarda yayımlanan *Şiir Atı* dergisinin logosu bir oyuncaktır. Sallanan tahta at, bir şiir dergisinin kapağında karşımıza çıksa da, şiir tarihimizi incelediğimizde, çocukların at niyetine bacakları arasına alıp koştukları değnek ya da söğüt dalından yapılan oyuncakla karşılaş-

rız. Bu örneklerden biri, *Kırık Bir Rüya Denizi* adlı şiir kitabı aynı derginin yayınları arasından çıkan Mehmet Ocaktan'ın şu dizeleridir:

*Tahta atlar sürdüm ben de
Bozkır çocukları!*

Değnek at, uzun bir sopanın ucuna takılan at başından oluşur. Sopanın öbür ucuna bir tekerlek de konulabilir. Bu oyuncağın Ortaçağ'da, Fransa'da çıktığı kabul ediliyor. Dağlarca, "Ağır Hasta" adlı şiirinde böylesi bir attan söz eder:

*Anneciğim büyüyorum ben şimdi,
Büyüyor göllerde kamış.
Fakat değnekten atım nerde
Kardeşim su versin ona, susamış.*

Tahta atın olmadığı evlerde bu görev babanıdır. Pakistan edebiyatının güçlü sesi Muhammed İkbal'in şairi anlattığı şu yazısında, bir babanın oyuncağa dönüşmesine tanık oluruz: "Aziz dostum, buraya gel! Sen beni sadece soyut bir düşünür ve yüce amaçların rüyasına dalmış biri olarak tanıyorsun. Benim evde çocuklarla oynamamı ve sırasıyla onların tahta atı olmamı gör! Benim, ailemin içinde, kır saçlı annemin dizlerine başımı koyup uzanışına bak! Hayat veren ellerinin dokunuşu, zamanın tufanlı akışını tersine çeviren ve beynimde dönüp duran Kant ve Hegel felsefesine rağmen bana tekrar bir okul çocuğu olma mutluluğunu bahşeden annemin dizlerine uzandığım o âna bak! Burada beni bir insan olarak göreceksin."

Babalar, evet gün gelir onlar da ararlar, bir tahta at ile oynamanın mutluluğunu. Ne güzel söylemiş Suat Vardal:

“Etim, çocukluğum üstüne yükselen ettir.” Cahit Irgat’ta, büyükler dünyasının tahta atı bekler bizi:

*Kadehimi yere vurdular
Bir adam ağılıyordu, deli
Kendine tahta bir at yaptılar
Özgürdü bu at, kırdılar.*

*Kapalıydı tüm kapılar
Çok uzakta beyaz bir at yaptılar
Dörtne gökyüzüne uçabilirdi
Elleri yelesinde, tahta atı kırdılar.*

Sallanan tahta at, her çocuk gibi benim de rüyalarımı süslemiştir. Düşlerimizin bu oyuncağı her ne kadar bir şiir dergisinin logosu olsa da, şiirin tozunu dumanına katan değnek attır! Çünkü sallanan tahta at, zengin evlerin oyuncağıdır. Bu yüzden şiir atı, sallanan tahta at değil, değnek at, hatta üstüne at niyetine binilen söğüt dalıdır. Şair, söğüt dalından atla oynayan çocuklar arasından çıkmıştır. O çocuklardan biri de Niyazi Akıncıoğlu’dur:

*Çok şeyim oldu bu yaşa kadar:
Söğütten atım oldu.*

Akıncıoğlu gibi düşüncelerinden, şiirlerinden dolayı cezaevine giren şairler arasındadır Rıfat Ilgaz. Şairin, oğlu Aydın Ilgaz’dan bahsettiği dizelerinde en masrafsız, en ucuz oyuncak çıkar karşımıza:

*Çoluk çocuk sokaklara dökülecek,
söğüt dalından atına atlayan oğlum
Fethedecek Aksaray’ı baştan başa.*

İster sallanan olsun, ister değnekten, bir oyuncak atım olmadı benim. Sadece, ters oturduğum iskemleyi ön ve arka ayakları üstünde sallayarak at gibi sürerdim. Yakalandığımda da, iyi bir fırça yerdim annemden. Bir gün eve gelen şişman kadınlardan biri, oturur oturmaz kırmıştı, iskemle atımı. Herkes kadının başına üşüşürken, annemin bana bakışını unutamam!..

Hüzünlerde Saklambaç Oynadım

İsmail Uyaroğlu'nun adını anımsayan neredeyse kalmadı artık! Galiba en son, Memet Fuat'ın hazırladığı antolojiye alınmayışına kızmış ve zehir zemberek bir yazı yayımlayarak ortalığı yangın yerine çevirmişti. 1978'de yayımlanan *Aşktan ve Umuttan Aldım Rengimi* ve ardından gelen *Yakında* adlı şiir kitaplarıyla şiir okurlarının büyük beğenisini kazanan Uyaroğlu, *Hayatı Karşılaman Şiirleri* adlı üçüncü kitabıyla kimilerinin kıskandığı, çekemediği bir şair kıvamına gelmişti.

Ne olduysa, “Beyaz elbiseni giyip gelmişsin / Kirleteyim diye seni” dizeleriyle başlayan şiiri yayımlamasından sonra oldu; özellikle şu kıta pek çok okurun tepkisini çekti:

*Kızsın ne güzel, kan olur her yer
Sonra giy gene beyaz elbiseni
Kızsın ne güzel kan olur her yer
Bembeyaz bilsin daima sokaklar seni*

Özdemir Asaf'ın, “Bütün renkler aynı hızla kirleniyordu / Birinciliği beyaza verdiler” dizelerinin etkisinin hissedildiği şiirini şöyle bitirir Uyaroğlu: “Bembeyaz bilsin daima sokaklar seni / Önünde yalnız kan renginde bir düğme.”

İsmail Uyaroğlu, uyaklarla akıp giden şiirin sonuna “dügme” sözcüğünü koyarak uyumsuzluğunu dile getirir. Şiirin adı da zaten “Aykırı Uyak Düğme”dir. Aldığı ödüllerin jürilerinde bulunan birçok şair ve yazar, bu şiirinden sonra Uyaroğlu’nu kınama yazıları kaleme alırlar. Hatta aralarında seçici kurulda kendisine oy verdiği için okurlardan özür dileyenler bile çıkar. Ne gariptir ki, şairin etkilendiği Özdemir Asaf’ın iki dizelik şiiri de “Jüri” adını taşımaktadır!

Nadire Hanım ve Şinasi Bey, doğan üçüncü çocuklarına “Seyhan” adını koymayı düşünürler. Ne de olsa, öteki çocuklarının adları Beyhan ve Ceyhan’dır; ama Şinasi Bey’in, doğacak çocuğun şansına arkadaşlarıyla ortak aldıkları piyango biletine büyük ikramiyelerden biri çıkınca, uyaktan vazgeçilir ve bebeğe “Uğur” adı verilir.

Mum ışığının dans ettiği duvardaki takvim yaprağında “22 Ağustos 1942” tarihi okunmaktadır... Savaş ve yokluk yılları olduğundan elektrikler her zamanki gibi kesiktir o gece... Bu yüzden gaz lambası ve mum ışığıyla aydınlatılan bir odada dünyaya gözlerini açar Uğur Mumcu!..

Sevgi Özel var bir de!.. *Uğur Olsun* adlı kitabıyla bizlere Uğur Mumcu’nun yaşamöyküsünü sunan, okuyanın belleğinde birçok bilginin, duyarlığın yeniden doğmasını sağlayan usta yazar, soyadı gibi bir insan! Edebiyat bir denizdir. Yüzme bilmeyen yeteneksizler, bellerini geçmeyen sulara ona buna su atıp, polemik yazılarıyla kendilerini göstermeye çalışırlar. Dalgıçlar ise sığ sulara deve güreşi yapanlara aldırış etmeden geçer giderler yanlarından. Onların yeri derinlerdir. Sevgi Özel böyle bir dalış sonrasında bizlere sunduğu kitabında, Uğur Mumcu’nun oyuncaklarını da tanıtıyor: “Top meraklısıydı, daha parmak kadarken... Bir lastik top, onun için en değerli oyuncaktı.”

Uğur Mumcu da, 27 Haziran 1974 tarihli, çocukluğunu anımsadığı yazısına şöyle başlar: “Çocukluğumuzdan kopuk kopuk anılar kalmıştır belleklerimizde. Kum doldurduğumuz kovalar, küçük lastik toplar ve hep kavga ettiğimiz o komşu çocukları... Güzel şirin oyunlarımız vardır. İp atlamış, top oynamışızdır hepimiz.”

Şiir de yazmıştır Uğur Mumcu. Onlardan biri her çocuğun oynadığı saklambaç oyunu üzerine kuruludur:

*Hüzünlerle saklambaç oynadım
Hiç sobelenmedim
Hep ebe oldum.*

Şinasi Bey, çocuklarına kitaplar, dergiler alan bir babaydı. Ceplerinde şeker, sakız, hatta oyuncak bile çıkardı kimi akşamlar; ama bir çocuğun en çok sevdiği, kendi yaptığı ya da keşfettiği oyuncağıdır. Bunun Uğur Mumcu için de geçerli olduğunu Sevgi Özel'den öğreniyoruz: “Ustaların demiri dantel gibi işlediği, hiçbir ötekine benzemeyen, başka kapıyı açmayan yirmi-yirmi beş santim boyundaki anahtarlar ağırdı da, çocukların oyuncağıydı aynı zamanda. Uğur, bu anahtar azmanını elinden bırakmaz, ayağına düşürünce burnunu çeke çeke ağlardı. Kendine yeni oyunlar yapar, oyuncaklar bulmakta gecikmezdi. Çocukların oyuncaklarını çoğunca ana babaları yapar, onlar da düş gücünü kullanarak, ellerine geçen nesneleri oyuncağa dönüştürürlerdi.”

Anahtarları oyuncak yapan çocuk!.. Uğur Mumcu'yu anahtarlarla oynarken görenler, onun gelecekte nice sırrın kapısını açan yazılar yazacağını bilemezlerdi elbette!..

Sevgi Özel, Uğur Mumcu'nun hiç bilinmeyen, kaleci olmak isteğinin dışında ortak bir özelliğimizin daha olmasından dolayı büyük mutluluk duyduğum bir yönünü

tanıtıyor: “En çok oyuncakçada mutlu olduğunu söyledi Ete’ye. Oyuncakçılar, çocukların dünyasıydı... Çocukların dünyası tertemizdi...”

“Ete,” Mumcu’nun yurtdışındaki arkadaşı Etem Ete’dir. 1985 yılında arkadaşının yanına giden Uğur Mumcu, çocuklarına armağanlar dışında bir de kedi oyuncakları alır; çünkü kızı Özge’nin ısrarıyla aileye bir kedi katılmıştır! Yazar bir zamanlar kuş beslemiş, sonra onları düşüncesinden dolayı hapsedilen insanlara benzetince bundan vazgeçmiştir. Bu yüzden Mumcu, evde hayvan beslenmesine karşıydı; ama kızının üzülmesine de dayanamazdı...

Ve, kardan adam yapan çocukların küçük ellerinin üşüdüğü karlı bir ocak gününde, yüz binler tarafından son yolculuğuna uğurlanır Uğur Mumcu. Arabasına konan bomba kontak anahtarını çevirmesiyle patlamış ve yine bir anahtar yüzünden canı çok, bu sefer çok yanmıştır!..

Babasının hiçbir canlının tutsak olmasını istemeyen bir yürek taşıdığını bilen Özgür Mumcu, Uygarlık Tarihi’nde 1900’lü yılların son devrimcisi olan Uğur Mumcu için yazdığı şiire şu dizelerle noktayı koyar:

Büyüdü kalabalık.

Büyüdü sesler.

Korteje katıldı, sokaktan gözü yaşlı kediler.

Rıfat Ilgaz ve 2 Temmuz!..

İstiklâl Marşı yarışmasına şiir gönderen yüzlerce katılımcıdan biri de odur. On beş yaşında, genç bir şair adaydır o yıllarda. Okumaya öylesine düşkündür ki, arkadaşları tarafından “Romancı” diye çağrılır. Ağaçları bol olan Kastamonu’da yaşadığından dolayı bu lakap zamanla “Ormancı”ya dönüşür!

Henüz on üç yaşındayken, 1924 yılında, evde dinlediği Sherlock Holmes öykülerinden etkilenerek bir roman yazar. Konusu hiç görmediği İstanbul’da geçen romanda, hırsız Beşiktaş’tan bir tramvaya bindirir ve Üsküdar’da indirir!..

İstanbul’daki yaşlıları oyuncaklarla oynarken o, roman yazma uğraşındadır, Karadeniz’in kıyıcığında!.. Boğaz’ı unutarak, İstanbul’un karşı kıyısına gönderdiği tramvay ise bir oyuncak olarak girer, çocukluğunu anımsadığı bir şiire:

*Ne kurulunca koşan tramvaylarım vardı,
Ne çekince giden develerim.
Balıklarımızı tanırdım,
Adlarını bilirdim kuşların;
Seçerdim düdüğünden
Limanımıza uğrayan vapurları.*

1928 yılının 2 Temmuz'u unutulmaz bir gündür hayatında. O gün, arkadaşlarıyla kaydırak oynarken, hademe tarafından müdürün okulda kendisini beklediği haberini alır. Maarif Vekili Faruk Nafiz Çamlıbel, Kastamonu'da çıkan *Açıksöz* gazetesinde yayımlanan "Mehmet Rıfat" imzalı şiiri çok beğenmiş ve şairle tanışmak istemiştir. Mehmet Rıfat, kendisine yazma aşkının aşılandığı 2 Temmuz gününü hiç unutmayacak ve tam 65 yıl sonra, yine bir 2 Temmuz günü şairlerin, yazarların Sivas'ta yakıldığı haberini aldıktan sonra, yaşama azmini yitirip son nefesini verecektir.

Sivas katliamından beş gün sonra yaşama veda eden Mehmet Rıfat, sizin tanıdığınız adıyla Rıfat Ilgaz, bir "2 Temmuz" günü dünyayı aydınlatma umuduyla sarıldığı kalemi yine bir "2 Temmuz" günü bırakır elinden. Annesinin sütü yetmediği için keçi sütüyle beslenmişti Rıfat Ilgaz, bu özelliğinden dolayı annesinin kızdığında, "N'olacak, keçi sütüyle beslenmiş, keçi inadı var sende!" diye seslendiğini anımsar. Keçi sütüyle beslenen şair, ölümcül hastalıklar ve işkencelerden sıyrılır; ama kurt sütüyle beslenenlere yenik düşer sonunda. İnsan kanı içerek beslenen aç kurtlar Sivas'ta karnını parçalamamışlardı onun; ama yakılan 35 insanın acısını kaldıramaz Rıfat Ilgaz'ın yorgun yüreği. O yürek ki, kendi için değil, başkalarının mutluluğu için atmamış mıydı bir ömür boyu? Hem de ailesiyle, çocuklarıyla arasına demir parmaklıklar konulması pahasına!..

Çocuklarına oyuncak alabilen bir baba değildir Rıfat Ilgaz. Kızı Yıldız'a, "Doğdun doğalı ne oyun gördün / Ne oyuncak" dizeleriyle seslenir bir şiirinde. Oğlu Aydın Ilgaz da, ya hapis hanede ya da hastanede görür babasını. Elinde kendi yaptığı oyuncaklar vardır. Rıfat Ilgaz, bir şiirinde dile getirir oğlunun bu becerisini:

*Çeşitli oyuncakların yoksa da
Bir saniyede tren yapacak kadar
Kibrit kutularını,
Tecrüben var benden fazla.
Benden üstünsün kuşkusuz,
Sigaradan top,
Kutusundan tank,
Kâğıtlardan uçak yapmada!*

1944 yılında yayımlanan *Sınıf* adlı şiir kitabı, kitapçı raflarında yalnızca 25 gün kalır ve satışı yasaklanır. Kitabın kapağı ne de olsa “kırmızı” renktedir ve daha da önemlisi sayfalarında şu “tehlikeli” dizeler vardır:

*Yoklama defterinden öğrenmedim sizi,
benim haylaz çocuklarım!
Sınıfın en devamsızını
bir sinema dönüşü tanıdım,
koltuğunda satılmamış gazeteler...*

Sıkıyönetim kararıyla şiir kitabı toplatılan Rıfat Ilgaz, doktordan aldığı rapor sayesinde birkaç hafta dışarıda kalmayı başarır. Ciğerleri su toplamış, hastadır... Bu halde, üç öğrencisiyle karşılaşır Aksaray’da. Çocuklardan biri çantasını açar ve *Sınıf* adlı kitabı uzatır. Ilgaz, çocuğu tanımıştır: 3/A sınıfından Remzi... Koltuğunda satılmamış gazetelerle, sinema dönüşü karşısına çıkan öğrencisi!.. Kitabı imzalar şair; ama bir zarar gelmesin düşüncesiyle çocuğun adını yazmaz.

Rıfat Ilgaz, 24 Mayıs 1944’te, faşizmin yenilgiye uğramasıyla gizlenmekten vazgeçer ve teslim olmaya karar verir. Savaş sırasında Hitler’i destekleyen “Turancılar”la aynı hapis haneye konur. Şair, yan hücresinde Alparslan Tür-

keş'in yattığı o günler hakkında şu çarpıcı bilgileri verir: "Aynı kurallara bağlı cezaevindeydik; ama aynı davranışları görmüyorduk. Benim çeşitli kelepçelerim vardı. Zincirli yerli kelepçelerim; sustalı Alman kelepçelerim; yolculuklara iki başparmağıma iki yüzük gibi geçirilen kelepçelerim vardı. Onların hiçbir şeyi yoktu. Manevra kayışları bile. Yalnız, aylıklarını alıp, 30 Ağustos'larda terfi ediyorlardı!.."

Rıfat Ilgaz'ın şiirlerinde Ceyhun Atuf Kansu ve Fazıl Hüsnü Dağlarca'da olduğu gibi oyun ve oyuncak çokça çıkar karşımıza. "Çember" adlı şiirinde unutulmuş bu oyuncağı, bir virüs gibi tüm kenti saran otomobil sevdasıyla karşılaştırır:

Nerde bu hoyratça dönen tekerlekler

Gösteriş için...

Nerde o başımızı döndüren

Şıkır şıkır çemberin güzelliği!

Ve nerde, Rıfat Ilgaz gibi insanlığı aydınlatma yolundan dönmeyen şairin ışık saçan yüzü?..

Topacın İpi Vardır; Ama...

Küçükçekmece Gölü'nün yakınında bulunan Yarım-burgaz Mağarası'nın iki ayrı girişi vardır. Bunlardan "Aşağı Mağara" olarak tanımlanandan içeri girer de, 300 metre yürürseniz, duvarda üç gemi resmi görürsünüz. Bilim insanları, birçok Türk filmine sahne olan mağaranın duvarına çizilen resimlerin, 3. binyılda yapılan gemi örneklerine benzediğini düşünüyorlar. Yanıtı verilemeyen soru ise, İstanbul'daki bir mağaraya bu resimlerin kim tarafından ve neden çizildiğidir...

Mehmet Zaman Saçlıoğlu, 1998 yılının ağustos ayında, tatil için gittiği Asos'ta *Cumhuriyet* gazetesini okurken, tahta oyuncaklar yapan ihtiyar bir adamın ölüm haberine takılır gözü. Yazar, öylesine etkilenir ki bu haberdan, bir öykü yazmaya koyulur o sabah. Öykü, köyün meydanında toplanan çocukların, her sabah yaptıkları gibi mağaraya doğru yürümeleriyle başlar. Büyüklerin asla giremediği mağarada, çocukların kinnabıyla dönen bir topaç vardır. Sürekli olarak dönmelidir topaç. Durursa ne mi olur? Saçlıoğlu, öykünün kahramanlarından biri olan Naku'nun ağzından şöyle anlatır doğacak felaketi: "Topaç durursa uzaktaki büyük dağın üstündeki köyün çocuklarının binlerce yıldır uçurduğu uçurtma rüzgâr bulmayabilir; rüzgâr olmayınca denizde dalga kalmaz. Deniz kıyısındaki köyde dev kâğıt kayığı yüzdüren çocuklar oynusuz kalır-

lar; çünkü kayık su çeker, batır. Uçurtmanın bekçisi kartal gökyüzünde, kayığın bekçisi yunus bir okyanusta kaybolur; topacın bekçisi köpek de bir daha çıkmamak üzere mağaranın derinliklerine gider. Dünya da, bir daha kendine gelemes. Bütün işler durur senin anlayacağın; denge bozulmayagörsün...”

Saçlıoğlu, “Topaç” adlı öyküsünü Haldun Taner Öykü Ödülü’ne gönderirken, yaşantısındaki bütün işler durma noktasındadır; çünkü eşi Başak, tüm dengeleri altüst eden bir sayrılığa yakalanmıştır. Ödülü kazandığı haberine sevinemez bile. O’nun asıl beklediği, Başak’a yapılan kemik iliği naklinin sonucudur.

Ödül törenine iki sevgili birlikte giderler. Törenin başlamasına az bir süre kala telefonu çalar Saçlıoğlu’nun. Prof. Mahmut Bayık’tır arayan:

“Mehmetçiğim, Başak’ın sonuçları iyi çıktı. Ödülün tadını çıkarın!..”

Mehmet Zaman Saçlıoğlu’nun yüreğindeki topaç dönmeye başlar yeniden. Sahneye çağrıldığında, kendisini alkışlayanlar, en büyük ödülü kazanmanın mutluluğuyla gülmüşediğini anlayamazlar!

Şair Rüştü Onur ise, şanslı değildir o kadar! Heybeliada Sanatoryumu’nda tedavi görürken tanışıp evlendiği sevgilisini kaybeder önce; kısa bir süre sonra da, kendisi ayrılır dünyadan. Ondandır ki, kimilerinin, “Bu adamın burada ne işi var, ne yazmış ki?” diye antolojilerde bir sayfayı bile çok gördükleri şiirleri kalır:

Anam

Ben topaç çevirirken sokakta,

Benim güzel oğlum

Paşa olacak derdi...

Halbuki ben hâlâ

Topaç çeviriyorum sokakta

İnsanların dünyanın döndüğünden habersiz olduğu yıllarda da var olan, bilinen en eski oyuncaklardan biridir topaç. Şairin yazdıkları bir topaç döngüsüdür. Kiminin topacı durur, kimininki devam eder dönmeye. Önemli olan süre değil, Saçlıoğlu'nun öyküsündeki gibi topacın çıkardığı rüzgârdır!

Şiir yazmıyor olsa da, topacı dönen birçok şairle karşılaştırdığımızda çıkardığı rüzgâr daha bol olan Mehmet Müfit'ten birkaç dize:

*anlamı aradım sordum, sonunda buldum
sokaktaymış
topaç çevirmiş, seksek oynamış
çocuksuz bir yıl için*

Gaziantep çarşısında Aydın Ilgaz ve Nebil Özgentürk ile gezerken, bir çuval dolusu topaç kendine çekti beni. Yalnız kendim için değil, birlikte gezdiğim iki güzel insana da birer topaç alıp armağan ettim. Avluyu çeviren dükkânlarda baharatların satıldığı eski bir çarşıyı hayranlıkla incelerken, “Bakın!” diye seslendi Aydın Ilgaz...

Bir topaç, avlunun ortasında gezinerek dönüyor, Aydın Ilgaz da, elinde bir ip, büyük bir zafer kazanmış komutan edasıyla gülüyordu. Nebil Özgentürk, aldatıldığını ifade eden bir ses tonuyla çıkıştı:

“Yahu Aydın, ben ‘Bir Yudum İnsan’ belgeselinde baban Rıfat Ilgaz’ın hayatını anlatırken, ‘Benim çocukluğum hastahane ve hapisane kapılarında geçti; çocukluğumu bu yüzden yaşayamadım,’ demiştin; bu ne?”

Aydın Ilgaz, hiç bozmaz istifini:

“Eee Nebil, biz oralarda topaç çevirirdik!”

O sırada, dükkânlardan birinden çıkan, seksenine merdiven dayamış bir Antepli yanımıza geldi ve sordu:

“Kim çevirdi bu topacı?..”

Biz, işaretparmaklarımızla Aydın Ilgaz'ı göstererek, ihbar ettik suçluyu! Yaşlı adam, “Topaç öyle çevrilmez, ver bakayım!” diyerek ipi sanığın elinden aldı ve topaca dola-
dı... İlerlemiş yaşına rağmen öyle hızlı bir el hareketi yaptı ki, topaç, çakılmış bir çivi gibi hiçbir salınım yapmadan aynı noktada dönmeye başladı. Gururlanma sırası, bu kez yaşlı Antepli'deydi.

Kendisini kutlamamıza fırsat vermeden topacı gösterdi yaşlı adam:

“Aha, dünya da aynen bunun gibi dönüyor!”

Bir Anadolu filozofuyla karşı karşıya olduğumuzun farkındaydık. Adam, dönen topaca bir tekme attı; ama savrulan topaç değil, bu hareketten sonra söylediği şu söz-
lerden dolayı biz olduk:

“Ne var ki, biz dünyayı tekmeliyoruz...”

Belki de tüm hayatı o eski çarşı avlusunda geçmiş olan adam, elindeki ipi göstererek boğazımıza saplanan yumru-
ğun daha da büyümesine neden olan son sözlerini söyledi:

“Topacın ipi vardır, sararsam yeniden döner; ama dün-
yanın ipi yoktur!..”

Oyuncakçı Akgün Baba!

Her ne kadar kitabın adı *Oyuncaklar* olsa da, Turgut Tan'ın şiirlerinde oyuncaklarla pek karşılaşmayız. 1976 yılında yayımlanan kitabın sayfaları arasındaki “Ne Büyük Aşklar Geçti” şiirinde, ipi kopan uçurtmasını anımsamasına tanık oluruz. Kitaba adını veren “Oyuncaklar” şiirinde oyuncaktan hiçbir iz yokken, “Akşam-Gece” şiirinden, Turgut Tan'ın çocukluğunda oynadığı bir oyuncağını öğreniriz:

*çocukluğumda omzuma astığım tüfek
sevmedim sonra seni*

Edebiyatımızda şiirleri, yazıları bir oyuncak sepetinden farksız olan sanatçı, Akgün Akova'dır. Şairin, ilk kitabı olan *Sansürttürme Şair Abüüü*'nün arka kapak yazısı şöyle başlar:

“Öncelikle çocuktur şair, kocaman gözleri olan bir çocuktur. Ve sözcüklerdir oyuncakları.”

Akova'nın *Güzel Atlar Ülkesi* adlı deneme kitabının kapağında, Pegasus gibi kanatlarıyla uçan, sallanan tahta atlar vardır. Bu oyuncak, şairin de çocukluğunda anımsadığı ilk oyuncağıdır. Beş yaşındayken ameliyat olan Akova, kendisini ziyarete gelen çok güzel bir kadını hiç unutuyor. Nasıl unutsun ki!.. Kadın, beyaz renkli, kızakları

üstünde sallanan bir tahta at getirmiştir yanında. Bu görüntü, Akova'nın yıllar sonra yazacağı şu dizelerin kaynağını oluşturacaktır:

*ameliyat odasına
alındığında bir çocuk
kapıda
ağlaşarak onu beklerler
yaşamın
kolay bozulan
bir oyun olduğunu bilen
oyuncakları*

Her büyüğün kalbinde, çocukken oynamadığı bir oyuncağın yattığına inananlardan Akgün Akova; ilaç kutuları ve gazoz kapaklarından yaptığı evlerin, arabaların, vapurların, uçakların sayısını anımsamaz. Sukabaklarından insanlar bile yapmıştır. Kendi imalatı olan ve en çok sevdiği oyuncağı ise, kibrit kutularından yaptığı fotoğraf makineleridir! Şairin bu konuda bir hilesi vardır: Fotoğrafını çekeceği insanların küçük kâğıtlara çizdiği resimlerini kibrit kutusunun içine koyar önceden. İnsanlar, gönlünü hoş etmek için karşısında gülümsedikleri çocuğun, kibrit kutusundan çıkardığı resimlerini görünce, gerçekten gülümsemekten alıkoyamazlar kendilerini.

Osman Hamdi Bey'in Eskihişar'daki evinde birbirinden güzel edebiyat buluşmaları, söyleşiler düzenleyen Akgün Akova, Gebze'de yaşadığı günlerde ilkokul öğrencilerine yönelik bir şiir yarışmasında da seçici kurul üyeliğinde bulunur. Konusu "Oyuncaklar" olan yarışmaya yüzlerce şiir gönderilir. Şair, şöyle anlatır duygularını:

"Okudukça, çocukluk düşlerimle bugünkü çocukların düş dünyası arasındaki yirmi beş yılın nasıl bir oyuncak

uçurumuna dönüştüğünü şaşkınlıkla görüyordum. Bilyeler, çemberler, tahta topaclar, bez bebekler yerlerini pilli ve düdüklü trenlere, uzaktan kumandalı arabalara, Barbie bebeklere bırakmıştı. İşin ilginç, şiirlerin büyük bir bölümünün içinden bir oyuncak ayı göz kırptıyordu. Bu oyuncak ayı imgesi kafamı uzun süre kurcaladı. Günler sonra, ipucunu televizyondaki bir reklamda bulacaktım. Bir süre önce, bir temizlik firması, sattığı temizlik tozları ve yumuşatıcılarla birlikte, armağan oyuncak ayılar dağıtmıştı. Rengârenk ‘Yumoşlar’ önce temizlik tozu üreticilerinin kasasını, sonra evleri ve küçüklerin yüreklerini doldurmuşlardı.”

Yarışma sonunda Akgün Akova, yedi yaşındaki bir çocuğa verir oyunu. Hem de, çocuğun yazdığı şu tek dizeden dolayı:

Elime ne geçerse oyuncak yaparım

Şairin, *Sevdiğim Kadın Adları Gibi* adlı şiir kitabı bir oyuncakçı dükkânından farksızdır. Zaten “Ayça” için yazılmış şiirde mekân bir oyuncakçıdır. Şiirin sonunda Ayça, plastik mermi atan bir tabancayı alan sevgilisinden ayrılmaya karar verir:

*sevgili Ayça
fırlattığın tabanca yerini bulmadı ama
aşk defterinden sildin o anda hergeleyi
şimdi tahta atı armağan paketi yaptırırken
yeni sevgilin için
dinliyorsun oyuncakçıya söylediklerimi:
“kendisini kırmayan çocuğa âşık olur oyuncak”
ve değil mi ki aşk
oyuncak sanıp yatağımızda sakladığımız
içi bencillik dolu bir silah*

Amsterdam'da, kanallardaki teknelerin ve bisikletlerin karla örtüldüğü bir kış gününde, bir antikacının vitrinindeki tahta atın beni ağlatan öyküsüne tanık olan, bir müze dolusu oyuncaklarımdan da daha çok sevdiğim Akgün Akova'ya, oğlu Fırat sorar bir gün:

“Noel Baba Türkiye’de mi yaşadı?”

Şairin, “Evet oğlum, Demre’de bir kilisesi varmış, oraya gömmüşler,” yanıtından sonra küçük Fırat, “Armut dibine düşer,” sözünü doğrularcasına şu karşılığı verir:

“Oyuncak dağıtırken ölmüş, değil mi baba?”

Osman Hamdi'nin Torunları!..

Dokuz tanedirler ve “Hatıranın Kızları” olarak bilinirler. İnsanlara tarih bilgisi, lirik şiirler, kahkaha, yıldızların sırrı ve sevincin tohumları onların eliyle sunulur. Öyle ki, dans ederken yanlış adımını düzelten birini görsem, onlar gelir aklıma; çünkü güzel dans etmemize yardım etmek, aralarından birinin görevidir.

Onların adına, İstanbul’a asılan bir tabelada ilk kez 1869 yılında rastlarız. Sözünü ettiğimiz yılda, 23 yıl önce Aya İrini Kilisesi’nde kurulan “Mecma-i Asari Atika” (Eski Eser Koleksiyonu) ve “Mecma-i Esliha-i Atika” (Eski Silah Koleksiyonu), Galatasaray Lisesi öğretmenlerinden İngiliz uyruklu Goold’un müdürlüğünde “Müze-i Hûmayun” yani “İmparatorluk Müzesi” adı altında birleştirilir.

Tohumunu 1846’da, Tophane Müşiri Fethi Ahmet Bey’in attığı müzecilik, altın çağını 1881 yılının 11 Eylül günü, “Müze-i Hûmayun”un müdürlüğüne Osman Hamdi Bey’in getirilmesiyle yaşayacaktır. Hamdi Bey, eski eser yığını görünümünde olan müzeyi kısa sürede toparlayacak ve on yıl sonra, 13 Haziran 1891’de, İstanbul Arkeoloji Müzesi’nin başlangıcı olan “Lahitler Müzesi”ni açacaktır.

Osman Hamdi Bey, Tanzimat yazarları gibi “kaderci tevekkül” felsefesine karşı çıkan bir aydındır. Yalnızca müzeciliğiyle değil, resimleriyle de büyük beğeni toplayan

Hamdi Bey'in "Kaplumbağa Terbiyecisi" adlı tablosunda, yavaşlığın simgesi olan kaplumbağaları sabırla eğiten derviş kılıklı adam kendisinden başkası değildir. Nemrut Dağı'nda yaptığı arkeoloji çalışmalarıyla da bir ilke imza atan Osman Hamdi Bey, resimden kazandığı paraları müze düşünün gerçekleşmesi için harcamakta bir an olsun tereddüt etmemiştir. Onun bu büyük ülküsünü günümüzde de sürdürenler vardır. Tahtakuşlar köyündeki Etnografya Müzesi ve Selçuk'taki Bebekler Müzesi, Osman Hamdi Bey'in yolunda yürüyenlerin eserlerinden yalnızca iki tanesidir.

Ressam Hüsamettin Koçan da, Osman Hamdi Bey'in torunlarından biridir. Sanatçının, elde avuçta ne varsa Bayburt'un Baksı köyünde yaptığı müzeye harcaması bu topraklarda sanatın, kültürün, güzel insanın yok olmayacağını, her an bir yerden filizlenip boy vereceğinin kanıtıdır.

Berlin'den tekerlekli, oyuncak beyaz atı kendim için almıştım. Bir edebiyat arkeoloğu gibi oyuncağın izini sürüyor, yalnızca yazılı metinlerle sınırlı kalmıyor, sözü edilen oyuncakları da görme arzum giderek alevleniyordu. Sayfaları eski oyuncak kokusuyla dolan kitabı hazırlarken, tekerlekli beyaz atın yanına ikinci bir oyuncak koydum ve o an verdim kararımı; bir oyuncak müzesi kuracaktım!

Anadolu'da ve dünyanın birçok kentinde eski, antika oyuncak aradım her fırsatta. Çevremde sevdiğim, saygı duyduğum insanlardan yardım gördüm. Bunlar arasında, İyigün Özütürk'ün yeri apayrıdır gönlümde. Müze düşümün gerçekleşmesi yolunda dev bir adım atmama neden olan bir davranışta bulundu Sayın Özütürk; yıllarca gözü gibi sakındığı, koruduğu, ölen ablasının çocukluk oyuncaklarını henüz bir rafı bile olmayan müzeme bağışladı!

Teksin Öksöz'ü de anmalıyım mutlaka. Bağdat Caddesi'nde birbiri ardına kafe ve lokanta açılırken, Göztepe'deki Teksin Sanat Galerisi'nde resim sanatının şövalyeliğini üstlenen bu güzel insan da, kendisi doğmadan önce, on bir yaşında ölen ağabeyinin oynamaya doyamadığı oyuncaklarını düşlerimde kurduğum müzeye armağan etti.

Diş Doktoru Fazlı Şenel var bir de!.. 1965 yılında, bir aile dostlarının Avrupa'dan getirdiği oyuncaklarla, Kadıköy Rıhtımı'nda bulunan İş Bankası'nın önündeki geniş kaldırımında bir akşam vakti oynamasını anlatırken yanımdan uzaklaşıp gitmiş, o anın heyecanını yeniden yaşıyordu. Evleri, bankanın arkasındaydı ve pilli Ferrari arabasının ışığını gören Kadıköylüler başında toplanıyordu. Öyle çok sevdi ki oyuncaklarını, evlerine misafirliğe gelen hiçbir çocukla paylaşmadı onları. Ferrari'den başka, bir kamyonu ve bir ambulansı vardı. Üç oyuncağını da müzeye verdi; hem de kutularıyla! Yalnız, "Chevrolet" marka ambulansın kafasına takılan bir ayrıntıyı anlatmayı da ihmal etmedi:

Arabanın üstünde "İmpala" model olduğunu belirten bir yazı olsa da, arka stop lambaları iki gözlüdür. Oysa, Chevrolet'nin stop lambaları iki gözlü olan modeli İmpala değil, "Belair" dir!.. İmpala'nın arka lambaları, üçer gözlüdür!.. Oyuncaktaki bu hata kaçır mı hiç, Trabzon uşağının gözünden?

Oyuncaklarım çoğaldıkça kızımın benden şikâyetçi olduğunu duydum:

"Babam eskiden bana oyuncak alırdı; şimdi kendine alıyor."

Kızımdan söz ettim de, yazımın başında andığım "Hatıranın Kızları"na verilen adı yazmadığım geldi aklıma. Efendim, bu dokuz kız, mitolojide "Musalar" olarak adlandırılırlar; kutsal kitaplarda da adları geçer ve siz onları

“İlham Perileri” diye bilirsiniz. Adlarına İstanbul’da ilk kez 1869’da açılan “İmparatorluk Müzesi”nde rastlanıldığını belirtmemin nedeni, müze sözcüğünün köken olarak “Musalar”dan gelmesidir. Yani her müze, “Hatıranın Kızları”nın birer evidir. Müzelerin çoğalması, yaratıcı düşünceye ilham kaynağı verecek olan mekânların artması demektir. Ben de şiirlerimin, yazılarımın ilham perilerine oyuncak müzesiyle bir teşekkür sunmak istiyorum. Bu düşümü, 1992 yılında “Şiir Cumhuriyeti” ilan ettiğim Kız Kulesi’nde gerçekleştirmeye çalıştığımda, şiir yazdığını, sanatla uğraştığını söyleyen herkesin ilham perilerinden beslendiğini, müzeciliğe değer verdiğini, bu yüzden bana destek olacaklarına büyük bir saflıkla inanıyordum. Yanıldığımı zamanla öğrendim.

Bir gün, bir oda dolusu eski oyuncak arasında oturmuş, müzeyi nasıl kuracağımı düşünürken, babam göründü kapıda... Sevimli Karadeniz şivesiyle gülerek söylediği şu söz hiç çıkmaz kulaklarımdan:

“Gene döndük başa!..”

Yoksul olsa da bir yığın oyuncak yapardı babası, Hans Christian Andersen'e. Ayakkabı tamircisi olan babasının hünerli ellerinden çıkan bez kuklalar ve onları oynattığı sahne, Danimarkalı ünlü yazarın çocukluğunda en çok sevdiği oyuncaklar olur.

Andersen, kendisini 1841 yılında İstanbul'a taşıyan geminin küpeştesinde "Züleyha" adlı altı yaşındaki bir kız çocuğuyla ahbaplık kurmayı başarır. Evet, bu bir başarıdır; çünkü Türk çocukları yabancılarla muhatap olmamaları konusunda sıkı tembihlidirler. Ama Andersen, dizlerine bile oturtur Züleyha'yı. Bu dostluğun başlangıcı ise bir oyuncaktır: "Bana oyuncağını gösterdi, her iki kulağının arkasında minicik birer kuş bulunan at biçimindeki bir su testisiydi bu; Türkçe konuşabilsem hemen bu oyuncağa dair bir masal uydurup anlatırdım ona."

Andersen'in, Züleyha'nın elinde gördüğü bir Eyüp oyuncağı olmalı; kulaklarının arkasında birer minik kuş bulunan at biçimindeki bir su testisi!.. Dizlerine oturduğu yabancıнын, çocuklar için en güzel masalları kaleme alan bir yazar olduğunu bilmeyen Züleyha şaşırtıcı bir davranışta bulunur: "Çanakkale Boğazı'ndan Marmara Denizi'ne doğru girerken, Asya'nın kızı bir öpücük verdi bana..." Bu masum öpücük, hayal dünyasını harekete geçirir Andersen'in... Ve başlar, içinde Züleyha ve elindeki oyuncak olan bir "Bin Bir Gece" masalı düşlemeye... diye fısıldar kulağımıza Sunay Akın. Kurmacayla gerçekliğin büyüğü aralığında kaleme alınmış usta öykülerinden birinde...

KDV dahil fiyatı
10 TL

www.sunayakin.com.tr

www.istanbuloyuncakmuzesi.com